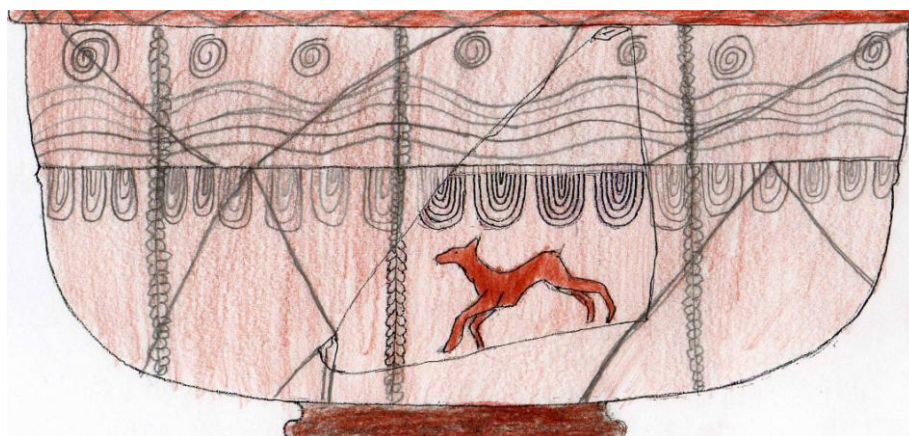

*"Wij kunnen ons nooit zoveel toekomst voorstellen als we
verleden hebben."*

*~Cees Nooteboom, uit de roman *Allerzielen*~*

Inhoudsopgave

1	Inleiding	4
2	Intergemeentelijke samenwerking	7
3	Archeologie in structuurvisie	8
4	Bevordering draagvlak	11
5	Selectiebeleid	15
6	Archeologie in bestemmingsplannen	22
7	Archeologie in Monumentenverordening	23
8	Excessieve kosten	24
	> Bijlagen	
I	Kwantitatieve normen: wanneer welk onderzoek	27
II	Kwalitatieve normen: het selectiebeleid	29
III	Landschaps- en bewoningsgeschiedenis	64
IV	Archeologische verwachtingskaart & vindplaatsencatalogus	70
V	Archeologische beleidskaart	133
VI	Wijziging Monumentenverordening	134
	Colofon	

Maurits, groep 5/6 De Lappendeken

1 Inleiding

1.1 *De aanleiding: Zand erover!*

Op 2 november 2004 heeft de gemeenteraad de startnota archeologie vastgesteld onder de naam *Zand erover!* In deze nota is een zevental doelen vastgelegd door de raad ten aanzien van het toekomstige archeologiebeleid. De achterliggende gedachte van die nota is de noodzaak om een actief archeologisch beleid te gaan voeren, niet alleen omdat het rijk de gemeenten daartoe inmiddels per 1 september 2007 via de Wet op de archeologische Monumentenzorg dwingt, maar ook en vooral omdat anders kostbaar bodemarchief ongekend verloren gaat. Zo heeft het rijk becijferd dat in de laatste vijftig jaar bijna een derde van alle archeologische vindplaatsen in Nederland is verdwenen. Maar 2% van deze vindplaatsen is archeologisch onderzocht. De rest is voorgoed verdwenen.

1.2 *Beleidsdoelen uit Zand erover!*

In de navolgende nota wordt per doel uit *Zand erover!* aangegeven welke maatregelen het college van burgemeester en wethouders heeft getroffen of wil treffen om dit specifieke doel te bereiken. Waar dat besluitvorming van de raad vraagt omdat die maatregelen als kaderstellend moeten worden aangemerkt wordt dit aangegeven. Per doel worden tevens de financiële consequenties toegelicht.

De doelen uit *Zand erover!* die hierna de revue zullen passeren zijn:

- Intergemeentelijke samenwerking.
- Archeologie in de structuurvisie.
- Bevordering draagvlak.
- Selectiebeleid.
- Archeologie in de bestemmingsplannen.
- Archeologie in de monumentenverordening.
- Regeling excessieve kosten.

1.3 *Wet op de archeologische Monumentenzorg*

De op 1 september 2007 in werking getreden Wet op de archeologische Monumentenzorg is een uitwerking van het in 1992 door Nederland ondertekende Verdrag van Valetta. Het is een invoeringswet, dat wil zeggen dat in deze wet de wijziging van een aantal andere wetten wordt geregeld. De belangrijkste wet die wordt gewijzigd is de Monumentenwet.

- Op grond van de gewijzigde Monumentenwet moet een gemeente er zorg voor dragen dat in een bestemmingsplan het belang van de archeologische monumentenzorg wordt meegewogen. Gebeurt dit niet of onvoldoende, dan kan de provincie archeologische attentiegebieden aanwijzen waarvoor de gemeente binnen een door de provincie te bepalen termijn een archeologievriendelijk bestemmingsplan moet hebben vastgesteld.
- In het kader van het bestemmingsplan kan een gemeente verder een aanlegvergunningstelsel opnemen ten behoeve van de archeologische waarden. Aan deze vergunningen kunnen voorschriften worden verbonden ten aanzien van te treffen maatregelen. Ook kan in een

bestemmingsplan worden bepaald dat een archeologisch onderzoeksrapport moet worden overlegd bij de aanvraag voor een bouw- of sloopvergunning of een vrijstellingsverzoek. Verstoorde gebieden kleiner dan 100 m² zijn van deze regelingen vrijgesteld tenzij de gemeenteraad anders beslist.

- Het principe van het Verdrag van Valetta en de daarop gebaseerde Wet op de archeologische Monumentenzorg is dat de verstoorder betaalt. Wel geeft de wet aan dat kosten die redelijkerwijs niet voor rekening van die verstoorder horen te komen, moeten worden vergoed door de gemeente. Om te voorkomen dat gemeenten vervolgens worden belast met kosten die redelijkerwijs niet voor hún rekening dienen te komen wordt een Algemene Maatregel van Bestuur voorbereid die voorziet in een schaderegeling.

Gouden medaillon met de beeltenis van keizerin Galla Placida in ca. 425 na Chr. te Ravenna geslagen. Deze medaillon werd samen met een halsring, armringen, munten en medaillons van de Romeinse keizers Honorius, Valens, Valentinus, Gratianus en Johannes in 1715 op de Ketelberg in Het Laar (Velp) door werklieden en soldaten gevonden.

1.4 *Uitgangspunten archeologiebeleid Rheden*

Gebaseerd op de doelen van de wet zoals opgenomen onder paragraaf 1.3 worden de verschillende doeleinden nagestreefd vanuit de volgende "Rhedense" uitgangspunten:

- het beleid moet leiden tot verantwoorde keuzes
- het beleid moet praktisch hanteerbaar zijn
- het beleid wordt geïncorporeerd in de bestemmingsplannen
- de verstoorder betaalt
- goed rentmeesterschap, dat wil zeggen dat:

- zoveel mogelijk archeologische resten onaangeroerd worden gelaten op de plaats waar ze horen (*behoud in situ*) totdat betere onderzoekstechnieken zijn ontwikkeld waarmee onderzoek kan worden gedaan zonder dat archeologische resten verloren gaan;
- geen archeologische vindplaatsen *ongekend* verloren gaan;
- de uitvoering van het archeologisch beleid wordt ontwikkeld aan de hand van de in de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie genoemde criteria: belevingswaarde, inhoudelijke kwaliteit en fysieke kwaliteit.

1.5 De toekomst van het verleden

Archeologiebeleid gaat over het verleden, maar vooral ook om de toekomst. Een goed archeologiebeleid gaat zorgvuldig om met de belangrijkste resten van het gezamenlijk verleden, zodat ook toekomstige generaties zich met hun verleden verbonden kunnen voelen doordat het nog tastbaar of zichtbaar in de samenleving aanwezig is. Deze uitwerkingsnota moet een belangrijke aanzet geven tot de bewustwording dat niet alleen het cultuurhistorisch erfgoed boven de grond, maar ook het cultuurhistorisch erfgoed onder de grond alle aandacht verdient. Iedere handeling die leidt tot aantasting of vernietiging is immers onomkeerbaar, want restanten van de geschiedenis kun je niet maken. Je kunt er alleen maar zorgvuldig mee omgaan.

Haiku

Archeologen graven
Tot ze iets vinden
Daarna kan je het gaan zien

Geschiedenis in de les
Krijg ik op woensdag
Dat vind ik geweldig leuk.

Lieke, groep 8 Rheder Enk

2 Intergemeentelijke samenwerking

2.1 *Reden intergemeentelijke samenwerking*

In Zand erover! is geconstateerd dat het noodzakelijk is dat de gemeente kan beschikken over de kennis van een onafhankelijke archeoloog die toezicht kan uitoefenen op de aan onderzoeken te stellen eisen, onderzoeksresultaten kan beoordelen en daaraan conclusies kan verbinden en zonodig directie kan voeren over bijzondere archeologische projecten die door de gemeente in eigen beheer worden uitgevoerd.

2.2 *Onderzochte varianten*

Er zijn drie varianten onderzocht:

1. Inhuren van een archeoloog voor een aantal uren per jaar van een archeologisch bureau. Deze variant is vooral afgefallen om (de schijn van) belangenverstrengeling tegen te gaan van een bureau dat werkzaamheden van andere bureaus moet beoordelen.
2. Samen met regiogemeenten een eigen regioarcheoloog aanstellen. Deze variant is afgefallen omdat de verschillende gemeenten in de regio ieder in een verschillend tempo bezig zijn met het opzetten van het archeologiebeleid. Dat betekent dat er relatief veel tijd voor Rheden zou gaan zitten in het opzetten van een samenwerkingsverband, omdat er binnen de regio ook gemeenten zijn die nog geen aandacht aan archeologie hebben geschonken.
3. Een samenwerkingsovereenkomst sluiten met Arnhem. Het college heeft voor deze variant gekozen. Voordeel is dat een in de regio goed ingevoerde archeoloog direct inzetbaar is op momenten dat dit nodig is. Bovendien was een overweging dat de samenwerking met Arnhem meteen kon starten en dus geen aanloopfase kende. Met Arnhem is daarom een samenwerkingsovereenkomst gesloten. De overeenkomst is structureel van aard maar kan door één van beide partijen tussentijds per jaar worden opgezegd.

2.3 *Financiële consequenties*

In 2006 is al door de raad besloten om in de begroting met ingang van 2008 structureel een bedrag ad € 23.000,- te reserveren voor archeologische personeelskosten. In dit bedrag zit voldoende ruimte voor de vergoeding van de kosten die aan Arnhem voor de structurele samenwerking (afhankelijk van de aard van de uit te voeren werkzaamheden 120- 240 uur per jaar). Voor de verankering binnen de gemeentelijke organisatie en het beleidswerk dat hiermee is gemoeid wordt uit dit budget verder een uitbreiding van uren bij de afdeling Ruimtelijke Ontwikkeling betaald.

3 Archeologie in de structuurvisie

3.1 *Structuurvisie 2006 en archeologie*

In de in 2006 vastgestelde structuurvisie wordt de unieke combinatie van natuur en cultuurhistorie genoemd als drager van de hoge ruimtelijke kwaliteit van de gemeente. Deze kwaliteit wordt niet alleen op gemeentelijk maar ook op provinciaal en rijksniveau onderkend getuige bijvoorbeeld de ligging van Rheden in een zogeheten Belvederegebied Zuidelijke Veluwezoom. Dat wil zeggen dat de zone waarin Rheden ligt door een opeenstapeling van archeologische-, historisch geografische en historische stedenbouwkundige waarden cultuurhistorisch gezien tot de waardevolste gebieden van Nederland behoort.

De structuurvisie onderkent dit belang eveneens en geeft aan dat bij het ruimtelijk beleid telkens de afweging dient te worden gemaakt wat het gevolg is van keuzes voor het archeologisch erfgoed. Dat betekent concreet dat voordat besluitvorming plaatsvindt over -vooral- grote ruimtelijke ingrepen inzichtelijk moet zijn wat de consequenties van die ingrepen zijn voor het archeologisch erfgoed doordat eerst onderzoek plaatsvindt. Dat betekent echter niet dat geen ruimtelijke ingrepen mogelijk zijn als dat archeologisch ongewenst is, alleen dat de consequenties vooraf inzichtelijk moeten zijn. Geen enkel belang kan binnen de ruimtelijke ontwikkeling altijd leidend zijn en dat geldt dus ook voor de archeologie. College en raad dienen echter wel van alle aspecten op de hoogte te zijn voordat ze een besluit nemen zodat dit weloverwogen wordt genomen. Dit uitgangspunt zoals opgenomen in de structuurvisie wordt inmiddels bij alle grote c.q. ingrijpende ruimtelijke ingrepen in de praktijk gebracht. Twee belangrijke voorbeelden daarvan zijn de ontwikkelingsvisie voor de Kanaalzone binnen welk kader het archeologisch onderzoek naar de Spankerense Enk heeft plaatsgevonden en het project Hart van Dieren waarvoor eveneens archeologisch onderzoek is uitgevoerd. In beide gebieden maakt archeologie dan ook -conform de door de raad geformuleerde uitgangspunten in de structuurvisie en Zand erover!- op een volwaardige manier deel uit van het planproces.

3.2 *Financiële consequenties*

Met het tijdig inplannen van archeologie in vooral grote ruimtelijke projecten wordt niet alleen voorkomen dat (onbetaalbaar want onvervangbaar) archeologisch erfgoed verloren gaat. Het kan en moet er ook voor zorgen dat het planproces met name in financiële zin beter beheersbaar wordt. Indien een ruimtelijke ingreep wordt toegestaan zonder dat de archeologische risico's eerst voldoende in kaart zijn gebracht, kan uitvoering van die ingreep immers leiden tot ernstige vertraging en zelfs stillegging van het project. De financiële schade die dat met zich meebrengt, kan aanzienlijk zijn. Door tijdige inplanning kunnen de financiële kosten worden geraamd en verdisconteerd binnen de plankosten. De nieuwe wet maakt het bovendien mogelijk om de archeologische kosten te verdisconteren in de grondexploitatie. Dat zullen particuliere initiatiefnemers moeten doen maar ook de gemeente zal dat zelf moeten doen waar het gaat om de eigen projecten. Hiervoor werden al voorbeelden genoemd van grote projecten

waar dit al gebeurt. Ook op kleinere schaal echter wordt -waar dat noodzakelijk wordt geacht op basis van de archeologische verwachtingskaart-onderzoek uitgevoerd voordat tot een ruimtelijke ingreep wordt besloten.

Biografie van een neolitische bijl

In november kwam de melding bij de RACM dat in Velp een neolitische bijl met steel was gevonden. Voor Nederland zou dat een unieke vondst zijn, want een bijl uit die tijd mét steel is nooit eerder gevonden. De bijl bleek al 10 jaar geleden te zijn gevonden en had al die tijd op zolder gelegen. De bijl bleek opgevist te zijn in een beekje. De bijl bleek een 5000 jaar oud halffabrikaat van een vuurstenen bijl van de Trechterbekercultuur te zijn. Zowel op de bijl als op de steel zaten resten van een aankoeksel dat bij nader onderzoek van een zoetwaterspons bleek te zijn. De bijl had dus met steel en al gedurende tenminste enkele maanden in het water gelegen. Een archeobotanicus determineerde de gebruikte houtsoort als eik, een houtsoort die bijna nooit voor neolithische bijlen werd gebruikt. De vondst riep een groot aantal vragen op, maar eerst moest zekerheid gekregen worden over de ouderdom van de steel. Er werd een klein stukje van de steel verwijderd en opgestuurd naar het Leibniz Labor in Kiel voor een spoed ¹⁴C datering. En toen kwam de uitslag : de steel kon worden gedateerd tussen 1638 en 1929. De conclusie is dus dat de steel niet bij de bijl hoort! Geen unieke prehistorische vondst dus, maar wel een vondst met een bijzonder verhaal. De reconstructie van de biografie van deze bijl luidt als volgt.

Het halffabrikaat is rond 3000 v. Chr. in Denemarken gemaakt, waar de gebruikte vuursteen op grote schaal werd geëxploiteerd. Overigens was het stuk vuursteen niet van de allerbeste kwaliteit, waardoor de vuursteenbewerker moeite had om er nog een enigszins kwalitatief goed product van te maken. In noord Nederland kennen we veel bijlen die afkomstig zijn uit Denemarken, maar of de bijl uit Velp al in het Neolithicum deze weg heeft afgelegd is niet te achterhalen. In ieder geval heeft iemand meer dan 4500 jaar later de bijl ergens in noordwest Europa gevonden of gekocht. Mogelijk had de nieuwe eigenaar geschachte bijlen in bijvoorbeeld Nieuw Guinea of Zwitserland gezien en werd hij hierdoor geïnspireerd om de bijl van een steel te voorzien. De houtkeuze (eik) betekende waarschijnlijk wel dat hij hier de nodige avonden mee bezig zal zijn geweest. De bijl werd vervolgens met behulp van (Bison?)kit in de daartoe uitgespaarde opening vast gezet. Vol trots lag het voorwerp lange tijd op de schoorsteen totdat het een plekje in de schuur kreeg. Jaren later werd de bijl door zijn kleinzontje gevonden die vroeg of hij er mee mocht spelen, wat natuurlijk door (groot)vader werd toegestaan. Uiteindelijk belandde de bijl in een van de vele kunstmatige beekjes die Velp doorsnijden en die gevoed worden door de bronnen rond Rozendaal. De bijl lag hier langere tijd te wachten op

eind 2006 dat zijn juffrouw het op school over de steentijd had gehad. Zijn vader herinnerde zich de bijl op zolder en na enig zoeken gaf hij het voorwerp in een plastic tas mee naar school zodat zoonlief het aan zijn klas kon laten zien. Natuurlijk mocht hij het van de juffrouw laten zien, maar zij belde ook amateur-archeoloog Jan Verhagen op, die het RACM inlichtte. Dat de tweede keus bijl van de vuursteenbewerker ooit nog het onderwerp zou worden van een wetenschappelijk onderzoek had hij niet kunnen vermoeden. De levensloop voor deze bijl is zeker nog niet voorbij, maar dat hoofdstuk kan pas in de toekomst worden geschreven.

Uit Biografie van een neolitische bijl, door Peter Schut, Otto Brinkkemper en Hans Peeters

4 Bevordering draagvlak

4.1 *Draagvlak voor cultuurhistorie in 2007.....*

Als wetenschap is archeologie al tamelijk oud en het onderwerp van die wetenschap is zelfs het oudst denkbare, maar als beleidsveld voor gemeenten is archeologie nieuw. Dat betekent dat tot nu toe slechts mondjesmaat aandacht is gegeven aan archeologie. Ook voor veel inwoners is het gegeven dat we niet alleen boven de grond maar ook onder de grond een historisch zeer rijke gemeente zijn nog geen allesoverheersende gedachte.

In het kader van het Erfgoedplan dat de gemeente opstelt, is onderzocht hoe mensen in de gemeente Rheden aankijken tegen de historie van hun gemeente. Daaruit blijkt dat veel mensen aangeven maar erg weinig van de plaatselijke geschiedenis te weten. Tegelijkertijd geeft men echter aan daar wel zeer in te zijn geïnteresseerd. Dat er grote interesse is voor de historie blijkt uit de enorme belangstelling voor bijvoorbeeld Open Monumentendag, de levendige Oudheidkundige Kring Rheden-Rozendaal, het grote aantal vrijwilligers waarop landgoederen als Middachten een beroep kunnen doen en in 2007 nog het grote aantal vrijwilligers dat zich enthousiast en volstrekt belangeloos heeft ingezet voor de organisatie van de Dag van het Park. Ook de commotie rondom plannen van de gemeente waar cultuurhistorisch erfgoed in het geding is (bijvoorbeeld Rhederhof), geeft aan dat er een grote betrokkenheid is van veel inwoners bij de instandhouding van het cultuurhistorisch erfgoed van de gemeente. Deze betrokkenheid dwingt de gemeente telkens te streven naar de hoogst haalbare kwaliteit van plannen wat -toegegeven- bij de totstandkoming soms lastig maar uiteindelijk in bijna alle gevallen gunstig is voor de handhaving van de hoge ruimtelijke kwaliteit van de gemeente.

Als ik aan vroeger denk....

Denk ik aan zelf eten zoeken, en aan de riddertijd
Aan herten dood maken en aan vuur maken
Aan dieren doden
En aan speren voor ze te doden
Ze hebben ook harpoen
Dat is voor de harpoen er beter in te doen
Als ze herten hebben gevonden dood hangen aan
een stok
Ik denk ook aan de riddertijd en aan hutten
Ik denk aan de ijstijd
Dat het zo erg was.

Esmee, groep 6 Rheder Enk

4.2 en wat nodig is voor nog meer draagvlak voor archeologie

Om het draagvlak voor met name archeologie te vergroten is c.q. worden de volgende stappen gezet:

1. Met leden van de Archeologie Werkgemeenschap Nederland (AWN; de grootste organisatie van amateur-archeologen in Nederland) zijn gesprekken gevoerd over de wijze waarop hun betrokkenheid bij het archeologische erfgoed in de gemeente gestalte kan krijgen. Daarover zijn de volgende afspraken gemaakt:
 - Ieder archeologisch onderzoek moet plaatsvinden aan de hand van een Programma van Eisen. Dit is wettelijk voorgeschreven. In bijlage VI bij deze nota is het standaard PvE opgenomen dat de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten hanteert. De door deze dienst vastgestelde standaard PvE's zullen door de gemeente Rheden worden gehanteerd. De gemeente zal daar standaard als wens of waar mogelijk als eis aan toevoegen dat de uitvoerder van het archeologisch onderzoek de amateur-archeologen van het AWN betreft in de uitvoering, uiteraard binnen de normen van de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA).
 - Amateur-archeologen van AWN zullen als "oren en ogen" van de gemeentelijk archeoloog fungeren en alle kennis die zij in het veld opdoen aan hem doorgeven.
 - Nadere afspraken zullen worden gemaakt over de bijdrage van amateur-archeologen aan het bijhouden van de het digitale erfgoeddepot van de gemeente (www.erfgoeddepot.nl).
 - Er zullen afspraken gemaakt worden die het mogelijk maken dat de AWN archeologische vindplaatsen kan onderzoeken die niet binnen het selectiebeleid passen en waarvoor dus geen archeologische beheersmaatregel wordt genomen. Een en ander zal nader worden uitgewerkt in overleg met de gemeentelijk archeoloog.
2. Waar dat mogelijk is zal veel publiciteit worden gegeven aan en voorlichting worden over archeologisch onderzoek om zo de wetenschappelijke gegevens te vertalen voor de inwoners van het betrokken gebied. Gedacht kan worden aan samenwerking met de Oudheidkundige Kring Rheden-Rozendaal voor bijvoorbeeld het verzorgen van lezingen.
3. Archeologie wordt betrokken in het toeristisch-recreatieve beleid. Zo is een audiovisuele presentatie over archeologie gemaakt in het kader van het Euregioproject "Grensoverschrijdend cultuurtoerisme" (te bezichtigen in het bezoekerscentrum van Natuurmonumenten) en is eveneens in dat verband een zogeheten digitaal Erfgoeddepot gemaakt, een voor iedereen te raadplegen databank van archeologische vondsten binnen de gemeente. Deze digitale database zal worden gekoppeld aan de gemeentelijke website. Via een apart mailadres erfgoeddepot@rheden.nl kunnen inwoners en toeristen

suggesties, aanvullingen en correcties doorgeven. Verder vindt met de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten overleg plaats over de mogelijkheid van het uitbrengen van een Toeristisch Recreatief Archeologisch Pad (TRAP) voor Rheden. Dit is een uitgave (onder verantwoordelijkheid van de Rijksdienst) waarin routes kunnen worden gelopen aan de hand van de geschiedenis van de gemeente.

4. Gekeken kan worden of de gemeente projecten kan opzetten in het kader van erfgoededucatie, daarbij gebruik makend van de deskundigheid van organisaties die zich hiermee bezig houden. In dat verband kan worden gedacht aan samenwerking met het Geologisch Museum Gelderland in Velp en de Archeologie Werkgroep Nederland. Het uitwerken van een dergelijk voorstel valt echter buiten het directe kader van deze nota en zal daarom afzonderlijk moeten worden geagendeerd, inclusief doelstellingen, verantwoordelijkheden en financiële onderbouwing.

Beeld uit één van de (Euregio)filmpjes over het verste verleden van Rheden

4.3 Financiële consequenties

Voor de samenwerking met amateur-archeologen hoeft niet direct geld te worden uitgetrokken. Het gaat hierbij meer om de inrichting en facilitering van de werkzaamheden op een zodanige wijze dat zowel de uitvoeringspraktijk als de amateur-archeologen daar baat bij hebben. De inzet van amateur-archeologen als assistenten bij onderzoek kan zelfs een financieel voordeel opleveren als daarmee op uren voor archeologische onderzoek door een extern bureau kan worden bezuinigd. Dit laatste is niet zozeer een doelstelling maar kan als gunstig `bijproduct` worden gezien.

Het geven van voorlichting in de vorm van bijvoorbeeld nieuwsbrieven of informatiebrieven zal uiteraard wel kosten met zich meebrengen maar dat

kan goed worden gecombineerd met andere activiteiten. Zo is de voorlichting over de onderzoeksresultaten op de Spankerense Enk gegeven op uitnodiging van de Dorpsvereniging Spankeren tijdens hun jaarvergadering en kan in het kader van nieuwsbrieven over bijvoorbeeld Hart van Dieren het thema archeologie vrij eenvoudig worden meegenomen. Ook via de nieuwe gemeentelijke website kan informatie over monumenten en archeologie worden overgebracht aan alle belangstellenden.

Het financieren van toeristische informatie met een archeologische insteek tenslotte zal voor ieder project afzonderlijk moeten worden bekeken. De eerder genoemde initiatieven die in het kader van het Euregioproject worden ontwikkeld zijn bijvoorbeeld voor 50% betaald door Euregio en voor 50% door de gemeente; een TRAP zal deels kunnen worden bekostigd door de Rijksdienst.

Leerlingen Rheder Enk

5 Selectiebeleid

5.1 *Waarom een selectiebeleid*

Erfgoed dat verloren gaat, is voor altijd verloren. Erfgoed dat behouden blijft, kost geld en/of ruimte. De afweging tussen behouden en niet behouden, is een afweging tussen verschillende belangen. Het nieuwe archeologische bestel brengt dat afwegingselement, in tegenstelling tot het oude gesubsidieerde bestel, naar de voorgrond.

Een groot deel van het Rhedens grondgebied en in ieder geval dat gedeelte (de overgangszone) waar zich de meeste initiatieven tot bodemverstoring zullen voordoen kent een middelhoge tot hoge archeologische verwachting. Dat wil zeggen dat de kans groot is dat bij graafwerkzaamheden archeologische resten zullen worden aangetroffen. Uitgaande van het principe dat het archeologiebeleid tegelijkertijd verantwoord en praktisch uitvoerbaar moet zijn, betekent dit dat er keuzes gemaakt moeten worden. De archeologische monumentenzorg kent echter nog geen wegingskader in de vorm van normen en interventiewaarden voor het maken van inhoudelijke keuzes. In 'Zand erover' is daarom bepaald dat een selectiebeleid zal moeten worden geformuleerd, net zoals de gemeente Rheden uit de vele historische bebouwing boven de grond een keuze heeft gemaakt welke bebouwing in aanmerking komt voor plaatsing op de monumentenlijst en welke niet. Met een selectiebeleid kan de gemeente de voor haar identiteit kenmerkende archeologie selecteren, waarbij het archeologisch ruimtebeslag beheersbaar wordt gemaakt. In deze nota zijn reproduceerbare en wetenschappelijk verantwoorde normen opgesteld. Qua objectiviteit zal er altijd een zekere bandbreedte blijven bestaan; omdat de methode echter reproduceerbaar is, kan bij een eventuele evaluatie volgens dezelfde systematiek te werk worden gegaan. Hierdoor ontstaat een toetsingskader dat zo dicht mogelijk tegen het ideaal van objectiviteit aanligt.

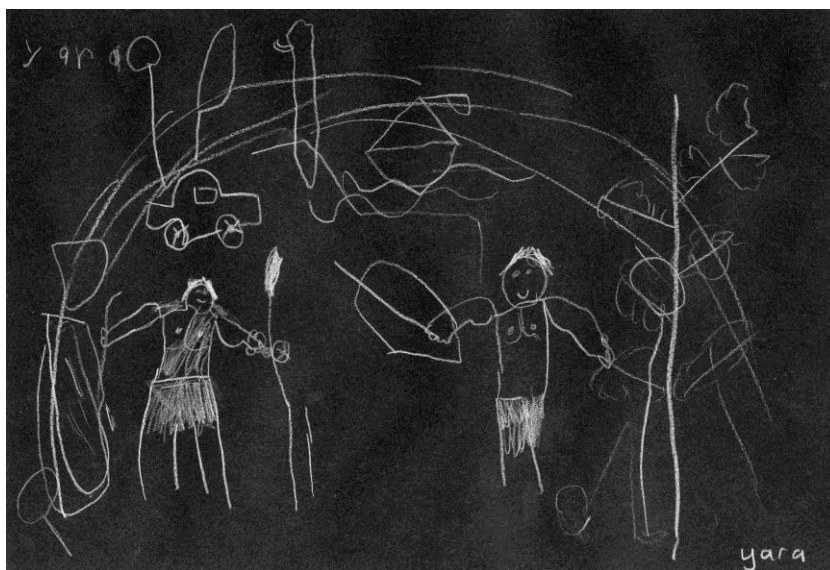
Nu is selecteren onder de grond natuurlijk wat ingewikkelder dan daarboven omdat boven de grond kan worden geselecteerd aan de hand van feitelijk te constateren waarden, terwijl onder de grond vooral op basis van aannames moet worden gewerkt. Van sommige gebieden kan op basis van geomorfologie, historie en bekende vindplaatsen wel worden aangegeven dat de kans op belangrijke archeologische resten heel groot is, terwijl van andere gebieden duidelijk is dat als gevolg van bodemverstoringen in het verleden de kans juist erg klein is. Dat weten we echter pas zeker als we gaan graven en dat is nu juist wat we willen voorkomen, omdat opgraven tegelijkertijd meestal neerkomt op vernielen. Het voorkomen van opgravingen is daarom een belangrijk uitgangspunt binnen de hedendaagse archeologie. Verwacht mag immers worden dat komende generaties de technieken zullen ontwikkelen die onderzoek mogelijk maken en de archeologische resten tegelijkertijd in tact laten.

Het selectiebeleid bestaat uit twee stappen:

1. De gemeente geeft aan in welke gebieden en vanaf welke bodemverstoringsomvang archeologisch onderzoek nodig is; de gebieden met de daaraan gekoppelde onderzoekseisen worden

opgenomen in de bestemmingsplannen. Meer hierover valt te lezen in paragraaf 5.2.

2. Indien uit het archeologisch onderzoek blijkt dat archeologische resten van waarde zijn aangetroffen, wordt aan de hand van de zogeheten selectieagenda bepaald of dit resten zijn waarvoor een archeologische beheersmaatregel moet worden getroffen. De selectieagenda omvat de perioden en kennisthema's waar de gemeente op inzet bij het archeologisch instandhoudingsbeleid. Meer hierover valt te lezen in paragraaf 5.4.

Yara, groep 3 Rheder Enk "Foto van vroeger".

5.2 *Kwantitatieve normen*

Aan de hand van vergunninggegevens is uitgezocht wanneer inventariserend vooronderzoek nodig is. Dat kan gaan om bouwactiviteiten maar het kan ook gaan om ontplaggen, diepploegen of andere "groene" werkzaamheden. De gemeente onderscheidt hierin vier typen gebied die hieronder nader worden uitgewerkt:

- Archeologievrije gebieden
- Archeologische onderzoeksgebieden
- Archeologische aandachtsgebieden
- Archeologische monumenten

De onderbouwing van de kwantitatieve normen is terug te lezen in bijlage I van deze nota. Het onderzoek hiervoor is verricht door archeologisch adviesbureau Archeologic Past 2Present.

5.2.1 *Archeologievrije gebieden*

Voor voorgenomen bodemverstorende activiteiten hoeft geen archeologisch vooronderzoek te worden verricht indien:

- Er binnen diepte en oppervlakte van een bestaande fundering wordt gebouwd.
- De initiatiefnemer kan aantonen dat de grond ter plekke van de geplande ingreep in het recente verleden al zo diep en ingrijpend verstoord is geweest dat daardoor de kans op het aantreffen van archeologische waardevolle resten nihil is.
- De gemeentelijk archeoloog in een individuele situatie tot de conclusie komt dat onderzoek niet zinvol is, bijvoorbeeld omdat de te verwachten archeologische resten dieper liggen dan de voorgenomen bodemverstoring.
- Het een gebied met een lage archeologische verwachting betreft zoals aangegeven op de archeologische verwachtingskaart.

5.2.2 Archeologische onderzoeksgebieden

De wettekst gaat uit van de noodzaak van archeologisch onderzoek bij ingrepen groter dan 100 m². Deze grens wordt echter niet op basis van cijfermateriaal gemotiveerd. Het lijkt aannemelijk dat bij deze norm vooral is gedacht aan de stadsarcheologie waarin hoge archeologische verwachtingen vaak gekoppeld moeten worden aan relatief kleine bodemingrepen. Gemeenten kunnen van de gestelde norm afwijken als zij daarvoor een deugdelijke motivering kunnen aanvoeren. In opdracht van de gemeente heeft Archeologic Past2Present aan de hand van een inventarisatie van bodemverstorende activiteiten in de gemeente Rheden becijferd dat de gemiddelde grondverstoring per vergunning in de gemeente Rheden beduidend hoger ligt dan het landelijke gemiddelde (699 m² in Rheden tegen 324 m² landelijk). Verder blijkt op grond van de Rhedense uitvoeringspraktijk dat bij archeologisch onderzoek voor grondverstoringen dieper dan 30 centimeter en groter dan 250 m² 77 % van het te verstoren grondgebied archeologisch wordt onderzocht, terwijl daarvoor slechts 60 % van de plannen archeologisch hoeft te worden onderzocht. Door de basisnorm voor onderzoek in gebieden met een (middel-)hoge verwachting bij 250 m² te leggen wordt dus een aanzienlijk deel (3/4) van het archeologisch erfgoed onderzocht terwijl maar iets meer dan de helft van de initiatiefnemers met een onderzoeksplicht wordt geconfronteerd. Hiermee lijkt een goed evenwicht te zijn gevonden tussen de uitgangspunten verantwoord en praktisch uitvoerbaar, zoals verwoord in de inleiding. Het archeologisch onderzoek wordt gekoppeld als voorschrift aan de voor de werkzaamheden af te geven bouw-, sloop dan wel aanlegvergunning. De verplichting tot onderzoek vindt plaats op grond van het bestemmingsplan. De onderzoeksgebieden worden opgenomen op de bij het bestemmingsplan behorende waardenkaarten.

5.2.3 Archeologische aandachtsgebieden

Na aldus een basisgrens te hebben vastgesteld voor de gebieden met een (middel-) hoge verwachting moet worden ingezoomd op die gebieden die om een meer toegesneden aanpak vragen, de zogeheten archeologische aandachtsgebieden. Dit zijn de gebieden waarvoor op basis van geomorfologie, historische gegevens en bekende vindplaatsen bij een geringere ingreep dan de basisnorm al inventariserend vooronderzoek nodig

is omdat de trefkans daar groter is. Op de Archeologische beleidskaart zoals opgenomen in bijlage V bij deze nota staan deze gebieden opgenomen. Het gaat daarbij in ieder geval om de volgende gebieden:

- De historische dorpskernen vóór 1850: deze oude dorpskernen kennen zonder uitzondering een bijzonder hoge archeologische verwachting, die nader is onderbouwd in het Rapport inzake de bebouwde kommen van Raap, rapport 1071.
- De door de provincie aangewezen terreinen van (zeer) hoge archeologische waarde, ze zogeheten AMK-terreinen.

Ook de archeologische aandachtsgebieden worden vastgelegd op de bij de bestemmingsplannen behorende waardenkaarten. Voor archeologische aandachtsgebieden geldt altijd een aanlegvergunningstelsel en wordt de norm aangehouden zoals aangegeven in de Wet op de Archeologische Monumentenzorg; dat wil zeggen dat vooronderzoek nodig is bij bodemingrepen dieper dan 30 cm en > 100m². Het archeologische onderzoek en eventueel daaruit voortvloeiende voorschriften zullen worden verbonden aan de vereiste aanlegvergunning.

5.2.4 Archeologische monumenten

De gemeente Rheden kent momenteel nog geen archeologische rijksmonumenten op basis van de Monumentenwet. Deze worden ook nog maar sporadisch aangewezen, alleen indien sprake is van een evident nationaal belang en vaak ook dan alleen in combinatie met een directe bedreiging. Gemeentelijke archeologische monumenten kent de gemeente nog niet, al was het maar omdat daarvoor tot nu toe het instrumentarium ontbrak. Niet uit te sluiten valt echter een situatie waarin monumenten worden aangewezen op rijks- of gemeentelijk niveau. Indien dergelijke monumenten in de toekomst worden aangewezen, is sprake van een bijzondere situatie die maatwerk vraagt. In dat geval is dan ook een monumentenvergunning vereist op basis van Monumentenverordening dan wel Monumentenwet en kunnen aan deze specifieke vergunning voorschriften worden verbonden. Hoofdstuk 7 gaat hier nader op in.

5.3 Wat te doen met de resultaten van archeologisch vooronderzoek

Afhankelijk van de omvang en ligging van een terrein dat verstoord gaat worden is dus archeologisch onderzoek nodig. Dat onderzoek kan verschillende stappen doorlopen. Afhankelijk van de resultaten van iedere stap wordt bekeken of voldoende informatie beschikbaar is voor een besluit of dat een volgende stap noodzakelijk is. Deze stappen worden samengevat onder de noemer AMZ-cyclus en kunnen als volgt worden omschreven:

1. Bureau-onderzoek.
2. Booronderzoek nodig (verkennend → karterend → waarderend).
3. Proefsleuvenonderzoek.
4. Definitief onderzoek.

In bijzondere situaties kan (mits goed gemotiveerd) worden besloten dat kan worden volstaan met archeologische begeleiding tijdens de werkzaamheden.

Niet alle bouwactiviteiten hoeven per definitie verstorend te zijn voor het bodemarchief. Soms liggen de archeologische sporen zo diep dat ze via een zettingsvrije afdeklaag voor de toekomst bewaard kunnen blijven. In andere gevallen kan via een aanpassing van het funderings- of heiplan de schade aan de archeologische lagen aanzienlijk worden gereduceerd. Bij het boren van tunnels en leidingen kan zelfs onder de archeologische laag worden gebouwd zonder dat deze wezenlijk worden aangetast. Het is daarom van groot belang dat in een vroeg stadium een goede analyse wordt gemaakt van de effecten van het bouwplan op de archeologisch belangrijke laag of lagen.

Uit: Schatbewaarders, VNG, 2002

5.4 Vooronderzoek wijst uit: waarderend onderzoek nodig. En dan?

Indien waarderend (boor- of proefsleuven) onderzoek nodig is, wordt dit aan de hand van sleutelvragen (zie bijlage II) uitgevoerd. De antwoorden op de sleutelvragen leiden tot een score. Bij een score die voldoet aan de vastgestelde *ondergrens* kan worden gesteld dat het om een archeologische vindplaats van waarde gaat.

Vervolgens wordt aan de hand van onderzoeksvragen bekeken of de vindplaats ook past binnen de vastgestelde *selectieagenda*. De gemeente Rheden zet in op instandhouding van archeologische resten uit de in deze selectieagenda opgenomen kennisthema's en perioden. Ook hier is de afweging tussen verantwoord en praktisch uitvoerbaar weer aan de orde. Voorkomen moet worden dat archeologische resten die kunnen leiden tot kennisvermeerdering over een bepaald(e) periode of thema op lokaal, regionaal of nationaal niveau verloren gaan. Ook resten die kunnen bijdragen aan versterking van de identiteit van Rheden dienen te worden behouden. Anderzijds moet echter ook worden voorkomen dat een eindeloze stroom resten uit een bepaalde periode in situ moet worden behouden of tegen hoge kosten moet worden opgegraven.

Op basis van de toetsing van ondergrens en de selectieagenda nemen burgemeester en wethouders –op advies van de gemeentelijk archeoloog– binnen de door de raad vastgestelde kaders vervolgens een besluit over de vindplaats. Dit besluit kan zijn dat de vindplaats:

- Een beschermde status moet krijgen.
- Archeologisch moet worden opgegraven.
- Alleen onder archeologische begeleiding mag worden verstoord.
- Wordt vrijgegeven; deze vindplaatsen kunnen vervolgens door amateurarcheologen worden onderzocht.

Belangrijk bij dit alles is nog op te merken dat het beleid er aldus op is gericht dat archeologische vindplaatsen nooit *ongekend* verloren gaan, dat wil zeggen dat altijd op basis van feitenmateriaal, binnen door de raad vooraf vastgestelde –objectieve en reproduceerbare– kaders besluiten worden genomen over het al dan niet behouden van archeologische resten.

5.7 *Hardheidsclausule*

In de oude situatie was de deskundigheid van de functionaris de norm. Met het nieuwe bestel dat het gevolg is van het Verdrag van Valetta en de daarop gebaseerde Wet op de archeologische monumentenzorg groeit de behoefte aan en de noodzaak tot een zo objectief mogelijke normstelling. In deze nota is die normstelling opgenomen. Daarbij is het wel goed om te vermelden dat het hier beleid (en daarbinnen een selectiemethode) betreft dat nog in de kinderschoenen staat. Voor het eerst gaan gemeenten omschakelen van de oude situatie (de archeoloog 'van dienst' bepaalt eigenstandig de norm) naar de nieuwe situatie (de archeoloog past de bestuurlijk vooraf vastgestelde kaders toe). De normstelling heeft zorgvuldig plaatsgevonden en is op onderzoek gebaseerd. Het geheel eigen karakter van de archeologie, waaraan het werken met aannames nu eenmaal inherent is, alsmede deze verandering in benadering maakt het opnemen van een hardheidsclausule echter wel noodzakelijk. Die clausule houdt in dat de archeoloog bij zijn conclusie kan afwijken van de vastgestelde perioden en thema's indien hij daar vanuit een goede zorg voor het archeologisch erfgoed gegronde redenen toe ziet. Uiteraard moet een en ander wel voldoende kunnen worden gemotiveerd door de gemeentelijk archeoloog, zodat -evenals het beleid zelf- ook de uitzonderingen toetsbaar en reproduceerbaar zijn.

5.8 *Financiële consequenties*

In de Wet op de Archeologische Monumentenzorg staat het principe "de verstoorder betaalt" centraal. Dat betekent dat het aan de initiatiefnemer is om de kosten van archeologisch onderzoek te verdisconteren in zijn plankosten net zoals dat voor ander onderzoek op het terrein van milieu en natuur gebruikelijk is. Alleen als sprake is van zogeheten excessieve kosten kan op dat principe een uitzondering worden gemaakt. Zie daarover hetgeen is opgenomen in hoofdstuk 8. Voor een goede beoordeling is uiteraard wel noodzakelijk dat over voldoende capaciteit en voldoende kennis wordt beschikt. Zie hiervoor hetgeen in hoofdstuk 2 al is vermeld.

De goudschat van Velp 1851: na bijna zeventig jaar boven water!

De schat van Velp is "bei der Besetzung Berlins Anfang Mai 1945 von der sowjetischen Militärverwaltung sichergestellt worden". Dat is wat de twee Nederlandse archeologen Glasbergen en Waterbolk te horen kregen toen ze in het midden van de jaren vijftig informeerden naar de verblijfplaats van wat geldt als een van de belangrijkste vondsten uit de vroegste geschiedenis van Nederland. De vijfde-eeuwse schat van Velp – acht gouden halsringen en drie gouden vingerringen – werd in 1851 gevonden en enkele jaren later verkocht aan het *Museum für Vor- und Frühgeschichte* in Berlijn. Tot de Tweede Wereldoorlog maakte ze deel uit van de vaste collectie van het museum. Na confiscatie door de Russen was decennialang onbekend waar de Velper vondsten zich bevonden. Tot 2007! Opeens bleken ze deel uit te maken van een bijzondere tentoonstelling in het Puskin Museum in Moskou. De tentoonstelling in Moskou toont voor het eerst een grote hoeveelheid vroegmiddeleeuwse kostbaarheden die in mei 1945 door een speciale Russische kunstdivisie werd aangetroffen in een van de grootste bunkers van Berlijn, de *Flakturm Zoo*. Drie kisten met meer dan vijftienhonderd gouden en zilveren objecten uit West- en Midden-Europa werden juist voor de

komst van de Britten in de aan hen toegewezen zone verscheept en aansluitend verstoppt in diverse musea in de Sovjet-Unie (Saillant detail: de huidige directeur van het Puskin museum, de 82-jarige mevrouw Antonowa, was in 1945 verantwoordelijk voor de ontvangst van het materiaal in het Russische vaderland).

Een prominente plaats in de tentoonstelling wordt dus ingenomen door de vijfde-eeuwse goudschat van Velp. Deze werd "op den 16 Januarij 1851, door den tuinman Carro, te Velp, in den tuin van den heer J.J. Jorius, toevallig, bij het omzetten van de grond, gevonden". Tezamen hadden de elf hals- en vingerringen een gewicht van "53 lood 4 korrel ter goudswaarde van f 652,95"! Een enorm bedrag voor die tijd. Het is dan ook niet vreemd "dat men de geheele tuin en zelfs belendende akkers na de ontdekking zorgvuldig heeft omgewoeld". Opmerkelijk is dat de schat van Velp niet op zichzelf staat.

Ze vormt samen met vergelijkbare, maar veelal kleinere 'depots' uit Beilen, Olst, Nijmegen, Rhenen, Velp (een veel grotere, maar omgesmolten schat gevonden in 1715) en een viertal vindplaatsen in naburig Duitsland een groep van schatvondsten. Ze worden over het algemeen toegeschreven aan Frankische stamleiders die, soms als zetbaas van de Romeinen, soms als onafhankelijk heerser, de macht uitoefenden in wat eens het grensgebied was geweest van het Romeinse Rijk.

'Beutekunst' – roofkunst - is het begrip dat in Duitsland wordt gebruikt voor de enorme hoeveelheid kunstschaten die na de Tweede Wereldoorlog door de Russen is overgebracht naar de Sovjet-Unie. Het begrip vindt zijn rechtvaardiging in het internationaal recht dat al sinds 1907 de verwerving van culturele buit verbiedt. Voor de Russen gold én geldt de buit echter als een genoegdoening voor de onnoembare oorlogsverliezen in mensen en materiaal. Dat standpunt werd officieel bekrachtigd in 1998 toen het Russische parlement alle buit tot staatseigendom verklaarde. De vurige wens van Duitse zijde tot repatriëring is daarom tot op de dag van vandaag van Russische zijde onbespreekbaar. Ook van een tijdelijke expositie in *die Heimat* kan geen sprake zijn omdat de Duitse douane gehouden is de schatten in beslag te nemen. Het is de vraag of iets dergelijks ook zou gelden voor een tijdelijke expositie van de schat van Velp in Nederland. Het ligt in ieder geval voor de hand om naar Rusland af te reizen en de ringen opnieuw te bestuderen. De jongste publicatie van het materiaal stamt immers uit 1852!

(Uit een artikel van Jos Bazelmans, RACM)

6 Archeologie in de bestemmingsplannen

6.1 *Waarom archeologie in de bestemmingsplannen*

Op grond van de Wet op de archeologische monumentenzorg is de gemeente verplicht om bij het vaststellen van bestemmingsplannen rekening te houden met archeologie. Indien dit niet gebeurt kan de provincie archeologische attentiegebieden aanwijzen waarvoor de gemeente verplicht is een bestemmingsplan op te stellen dat rekening houdt met de in die gebieden beschreven archeologische waarden. Bij de start van het actualisatieproject is getracht hier al zo goed mogelijk op te anticiperen. Dit was niet zo eenvoudig omdat de invoering van de wet en daarmee de gewenste duidelijkheid over de uiteindelijk vast te stellen wettelijke eisen telkens werd uitgesteld. Toch is hiervoor een methode ontwikkeld die inmiddels met goedkeuring van rijk en provincie is opgenomen in de tot nu toe vastgestelde bestemmingsplannen.

6.2 *Archeologie in de actualisatieplannen*

In hoofdstuk 5 werd al aangegeven dat op de waardenkaart van de bestemmingsplannen de archeologische aandachtsgebieden kunnen worden aangegeven. In deze gebieden geldt voor ingrepen dieper dan 30 centimeter en > 100 m² een aanlegvergunningstelsel. Aan deze vergunning wordt de eis verbonden om archeologisch onderzoek te verrichten. Aan de vergunning kunnen voorschriften worden verbonden die in het belang van het behoud van het archeologisch erfgoed zijn. De bestemmingsplannen die in het kader van de actualisatie zijn c.q. worden ontwikkeld kennen al wel een archeologieparagraaf waarin de mogelijkheid van de aanwijzing van archeologische aandachtsgebieden is opgenomen met daaraan gekoppeld een aanlegvergunningstelsel. Met uitzondering van het bestemmingsplan Landelijk Gebied kennen de tot nu toe in procedure gebrachte bestemmingsplannen nog geen archeologisch aandachtsgebied op de waardenkaart. Via een enkel parapluplan kan echter de aanwijzing van de archeologische aandachtsgebieden (zoals opgenomen in bijlage V) alsnog in de al vastgestelde bestemmingsplannen worden gevoegd.

6.3 *Financiële consequenties*

Het instrumentarium om archeologie in de bestemmingsplannen op te nemen is al ontwikkeld bij de totstandkoming van het actualisatieproject en de in dat kader ontwikkelde standaard. De ontwikkeling van een parapluplan voor het invoegen van de archeologische aandachtsgebieden kan in de reguliere uren van de afdeling Ruimtelijke Ontwikkeling worden ingepland zodat hiervoor geen extra financiële middelen nodig zijn. Omdat de aanwijzing een gevolg is van landelijke wetgeving hoeft niet voor succesvolle planschadeclaims te worden gevreesd.

7 Archeologie in de Monumentenverordening

7.1 *Wijziging Verordening op de Monumentencommissie*

Archeologie kent nog geen plek in de Monumentenverordening of in de Verordening op de Monumentencommissie. De komst van de Wet op de Archeologische Monumentenzorg zal daar verandering in moeten brengen. De werkwijze van de Monumentencommissie is hierop al aangepast doordat in de verordening archeologie als noodzakelijke discipline binnen de commissie inmiddels is toegevoegd aan de al bestaande disciplines. De toevoeging van archeologie is voor de buitenwereld verder goed waarneembaar doordat de naam van de Monumentencommissie is gewijzigd in Commissie Cultuurhistorie, waarmee duidelijk wordt gemaakt dat deze commissie niet alleen adviezen uitbrengt over monumenten maar eveneens over archeologie en historische geografische elementen en structuren.

7.2 *Wijziging Monumentenverordening*

De Monumentenverordening zelf zal ook moeten worden aangepast. Deze nieuwe Monumentenverordening kent de mogelijkheid om ook archeologische monumenten aan te wijzen als gemeentelijk monument. Hiertoe wordt de begripsomschrijving van het begrip monument gewijzigd evenals de criteria op grond waarvan een monument kan worden aangewezen. Voor alle monumenten (dus ook de archeologische) geldt dat een monumentenvergunning nodig is voor wijziging. Aan deze vergunning kunnen voorschriften worden verbonden.

7.3 *Financiële consequenties*

Binnen de uitgebreide uren voor de afdeling RO kunnen de taken in dit verband worden ingevuld zowel intern in de gemeentelijke organisatie als extern door de gemeentelijk archeoloog van Arnhem.

Elfje

Prehistorie

Jagers, vissers, boeren

Ze verzamelen voedsel

Het verbouwen van gewassen

Lieke, groep 8 Rheder Enk

8 Excessieve kosten

8.1 *De verstoorder betaalt*

Analoog aan de milieuwetgeving waarin de vervuiler betaalt is het uitgangspunt van het Verdrag van Valetta dat de verstoorder betaalt. Dit principe is overgenomen in de Wet op de archeologische monumentenzorg. Het houdt in dat de initiatiefnemer wiens initiatief leidt tot een bodemverstoring waarvoor een archeologisch onderzoek is vereist de daaraan verbonden kosten moet betalen evenals de kosten van eventueel noodzakelijk vervolgonderzoek. Er zijn echter situaties denkbaar waarin de kosten die met bijvoorbeeld een archeologische opgraving gepaard gaan redelijkerwijs niet meer voor rekening van de initiatiefnemer kunnen komen. De wet geeft aan dat in dergelijke situaties de gemeente een schadevergoeding moet toekennen. Indien ook de gemeente redelijkerwijze niet kan opdraaien voor de kosten zal via een Algemene Maatregel van Bestuur worden geregeld dat het rijk bijdraagt in de kosten. Helaas is deze AMvB echter nog niet van kracht zodat over de omvang van de beschikbaar komende fondsen en de eisen waaraan voldaan moet worden om een vergoeding te kunnen krijgen nog niets kan worden vermeld. De momenteel geldende regeling gaat uit van een koppeling met het inwonertal van een gemeente maar het valt nog niet te zeggen of in de AmvB voor hetzelfde uitgangspunt zal worden gekozen.

8.2 *Fonds voor excessieve kosten?*

Archeologie is duur. Het is arbeidsintensief precisiewerk dat alleen door hooggeschoolde mensen kan worden uitgevoerd. Door het pakket van maatregelen zoals dat in de voorgaande hoofdstukken is gepresenteerd, is getracht een evenwichtige mix te vinden tussen de uitgangspunten verantwoord en praktisch uitvoerbaar. Zo wordt alleen archeologisch onderzoek gevraagd wanneer daar op grond van de archeologische verwachting ook echt aanleiding toe bestaat en wordt een initiatiefnemer zelfs vrijgesteld van de onderzoeksplicht indien de voorgenomen bodemverstoring beneden een minimum aantal m²'s plaatsvindt. Hiermee wordt voorkomen dat een enorme stroom rapporten wordt veroorzaakt voor kleine bodemingrepen. Voor een gedegen archeologisch vervolgonderzoek is archeologisch onderzoek voor al te kleine locaties feitelijk nauwelijks zinvol. Het zal dan bovendien juist gaan om de kleinere -en dus relatief goedkope- bodemingrepen- als de bouw van schuurtjes, garages, serres etc. oftewel de huis-tuin-en-keuken verstoringen. Indien voor deze ingrepen archeologisch onderzoek verplicht zou worden gesteld, zouden de kosten voor dat onderzoek in een groot aantal gevallen onevenredig hoog uitvallen afgezet tegen de aanneemsom voor het geplande bouwwerk. Op basis van het door voor deze nota uitgevoerde onderzoek kon een verantwoorde -want feitelijke onderbouwde- ondergrens worden aangebracht. Beneden deze grens is geen onderzoek nodig, daarboven wel. In archeologische aandachtsgebieden ligt deze grens lager omdat het dan om gebieden gaat waar een extra hoge verwachting voor geldt. Ook dat is onderbouwd.

De rapporten die worden vereist zijn dan ook echt nodig en de kosten die hiervoor moeten worden gemaakt kunnen aldus goed worden gemotiveerd. Met name wanneer dit onderzoek leidt tot vervolgonderzoek en de noodzaak tot opgraving, kan dat leiden tot dermate hoge kosten dat deze in redelijkheid niet meer volledig ten laste van de initiatiefnemer kunnen komen. Ingevolge de wet zal de gemeente in die situaties verplicht zijn om althans een deel van die kosten te vergoeden. Om in deze gevallen een gemeentelijke bijdrage te kunnen geven conform de wettelijke eis zal worden onderzocht of een fonds voor excessieve kosten moet worden ingericht. Bij de oprichting van het fonds zullen vanzelfsprekend de eisen moeten worden geformuleerd waaraan voldaan moet worden wil er een beroep op kunnen worden gedaan. Gedacht kan worden aan een grens die gekoppeld is aan de aanneemsom. Besluitvorming hierover kan echter pas plaatsvinden als de AMvB inzake excessieve kosten is vastgesteld en duidelijk is voor welke verplichtingen de gemeente gesteld kan worden.

8.3 Financiële consequenties

Een fonds kan alleen worden ingericht als daarvoor voldoende financiële voeding aanwezig is. Onderzocht kan worden of binnen het Monumentenfonds Rheden mogelijkheden kunnen worden gevonden die ten bate van excessieve kosten voor archeologie kunnen worden aangewend. Hierover zal de raad separaat een voorstel krijgen voorgelegd zodra de AmvB inzake excessieve kosten in werking is getreden.

Als ik aan vroeger denk.....

Als ik aan vroeger denk:

Dan denk ik aan de vreeselijke
2^e wereldoorlog en de 1^e wereldoorlog
die zo erg was

Als ik aan vroeg

er denk:

Dan denk ik aan de romeinen
Die de wereld wou veroveren
Met z'n grote leger

Als ik aan vroeger denk:

Dan denk ik aan de dino's
Die reusachtige beesten, de t-rex
De grote vleeseter

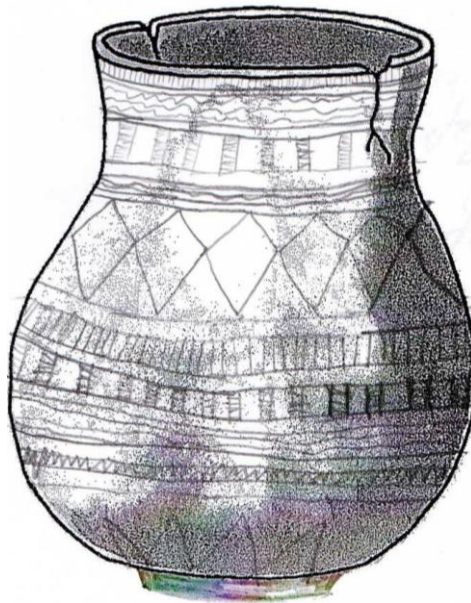
Als ik aan vroeger denk:

Dan denk ik aan me
Geboorte en aan het ontstaan
Van de aarde

Coen, groep 6 Rheder Enk

> *Bijlagen*

I	Kwantitatieve normen: wanneer welk onderzoek	27
II	Kwalitatieve normen: het selectiebeleid	29
III	Landschaps- en bewoningsgeschiedenis	64
IV	Archeologische verwachtingskaart & vindplaatsencatalogus	70
V	Archeologische beleidskaart	133
VI	Wijziging Monumentenverordening	134

Gertjan, groep 8 Rheder Enk

I

Kwantitatieve normen

I.1 *Wat houden kwantitatieve normen in?*

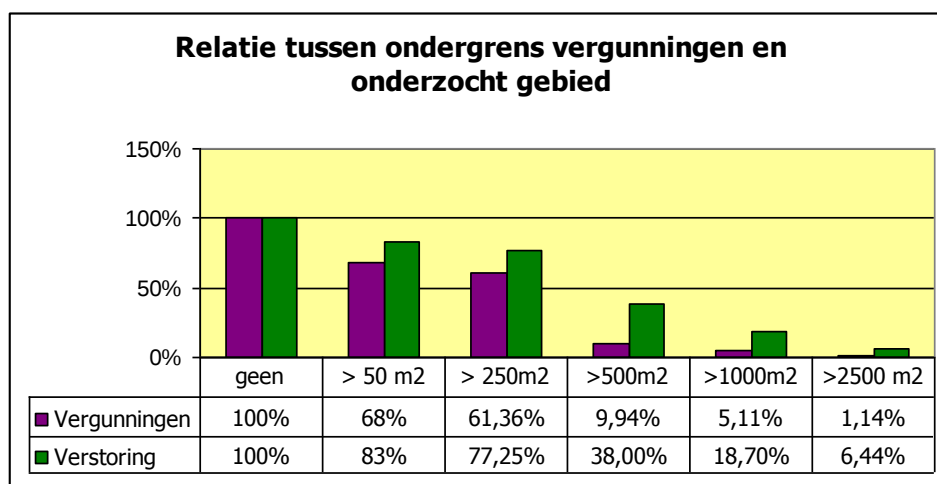
De kwantitatieve normen dienen om vast te leggen *bij welke omvang* van bodemverstoring onderzoek verplicht wordt gesteld. Voor het grondgebied van de gemeente zijn de volgende kwantitatieve normen onderscheiden, gekoppeld aan legenda-eenheden op de bij deze nota behorende kaart zoals opgenomen in bijlage IV.

- *Archeologievrije gebieden.*
In dit geval is archeologisch onderzoek niet nodig; het gebied heeft ofwel een lage verwachting ofwel is al eens onderzocht. Het gaat hierbij om de restgeulen, komafzettingen, steile en zeer steile hellingen en de afzettingen van de IJssel.
- *Archeologische onderzoeksgebieden.*
In deze gebieden geldt een archeologische onderzoeksplicht indien het plangebied groter is dan 250 m² en de grond dieper wordt verstoord dan 30 cm. Is het plangebied kleiner dan is geen archeologisch onderzoek nodig.
- *Archeologische aandachtsgebieden.*
Het gaat hierbij om gebieden met een hoge archeologische verwachting waar op grond van een nadere motivering de kans groot is op het aantreffen van archeologische resten die binnen de criteria van de selectieagenda als zeer waardevol voor de gemeente worden aangemerkt. De oppervlakenorm bedraagt 100 m² bij een verstoringsdiepte vanaf 30 cm. Is het plangebied kleiner, dan is archeologisch onderzoek niet nodig. Is het plangebied even groot of groter, dan is archeologisch onderzoek wel noodzakelijk.
- *Archeologische monumenten.*
In het geval het om een rijksmonument gaat moet –via de gemeente-contact worden opgenomen met de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten voor het verkrijgen van een vergunning. In Rheden bevinden zich op het moment van totstandkoming van deze nota geen archeologische rijksmonumenten. Als er sprake is van een gemeentelijk monument is vergunning nodig van burgemeester en wethouders. Aan zowel de vergunning van het rijk als de gemeente kunnen voorschriften worden verbonden.

I.2 *Onderbouwing kwantitatieve normen.*

Onderzocht is -over een periode van een jaar- hoeveel vergunningen in de gemeente zijn verstrekt voor bodemverstorende activiteiten. De gekozen normen zijn gebaseerd op twee factoren:

- de hoeveelheid onderzocht oppervlak in relatie tot het aantal verleende vergunningen
- de locatie van de gebieden op archeologische eenheden

In bovenstaande tabel staat weergegeven wat de verhouding is tussen de vergunningen en het onderzochte gebied. Hieruit blijkt dat als alleen aan de bouwprojecten met een groter oppervlak dan 250 m² een archeologische plicht wordt verbonden, het aantal bouwplannen waarvoor archeologisch onderzoek nodig is, is gereduceerd tot 60%, terwijl toch 77% van de verstoorte bodem archeologisch wordt onderzocht. Door het hanteren van deze ondergrens wordt de maatschappelijke druk van archeologie op natuurlijke ontwikkelingsprocessen als woningbouw verlaagd, terwijl de mogelijkheden tot zinvol inhoudelijk onderzoek naar het verleden van de gemeente (en het daarvoor noodzakelijke maatschappelijke draagvlak) hoog blijven.

II Kwalitatieve normen

INHOUDSOPGAVE

II.A	Systematiek selectiebeleid	30
II.A.1	<i>Opzet selectiebeleid</i>	
II.A.2	<i>WAMZ en KNA</i>	
II.A.3	<i>Archeologiebalans NOaA en Archeologische Verwachtingskaart</i>	
II.A.4	<i>Opzet selectiebeleid</i>	
II.B	Bureaustudie archeologische kennis	33
II.B.1	<i>Kennis archeoregio</i>	
II.B.2	<i>Kennis vindplaatsen</i>	
II.B.3	<i>Literatuurstudie</i>	
II.B.4	<i>Conclusie</i>	
II.C	Van bureaustudie naar invulling KNA-normen	42
II.C.1	<i>Belevingswaarde</i>	
II.C.2	<i>Inhoudelijke kwaliteit</i>	
II.C.3	<i>Fysieke kwaliteit</i>	
II.D	Het resultaat: selectiebeleid Rheden	48
II.D.1	<i>Normen en ondergrenzen</i>	
II.D.2	<i>Selectieagenda: perioden en thema's</i>	
II.D.3	<i>Onderzoeksvragen</i>	
II.F	Bijlagen	55
II.F.1	<i>Scoretabellen</i>	
II.E.2	<i>Waarderingscriteria en parameters KNA</i>	
II.E.3	<i>Literatuur bijlagen I en II</i>	

II.A Systematiek selectiebeleid

II.A.1 Opzet selectiebeleid

Het selectiebeleid dat de gemeente voert is simpel. De toepassing van de kwantitatieve normen (zie bijlage I) zal voor een aantal locaties leiden tot de conclusie dat een waarderend onderzoek moet plaatsvinden. Na afronding van dat waarderende onderzoek zal een vindplaats een score op een drietal criteria krijgen (belevingswaarde, inhoudelijke kwaliteit en fysieke kwaliteit). De uitslag van deze score bepaalt of de vindplaats in aanmerking komt voor behoud of niet. Hiertoe worden ondergrenzen vastgesteld.

Als een vindplaats voldoet aan de gestelde ondergrens wordt vervolgens gekeken of de aangetroffen resten passen binnen de zogeheten selectieagenda: de thema's en perioden waar de gemeente inzet op instandhouding. Voldoet een vindplaats niet aan de ondergrens of passen de resten niet in de selectieagenda, dan kunnen andere overheden nog besluiten om de vindplaats wel te behouden. Ook kunnen amateur-archeologen ingeschakeld worden om informatie uit niet-geselecteerde vindplaatsen boven tafel te krijgen.

Een objectieve normstelling is hierbij uiteraard onontbeerlijk. Er zullen dus, vooraf, goed wetenschappelijk onderbouwde keuzen moeten worden gemaakt, waarbij het uitgangspunt moet zijn dat *niets ongekend verloren* gaat. Het selectiebeleid formuleert de kaders waarbinnen de keuzes gemaakt worden door burgemeester en wethouders, uiteraard op advies van de senior-archeoloog van de gemeente.

II.A.2 Wet Archeologische Monumentenzorg en Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie

De Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) kent sinds 2001 kwaliteitsnormen die zich richten op de uitvoeringspraktijk. De drie criteria die volgens de KNA van belang zijn om een archeologische waarde te bepalen zijn: beleving, fysieke kwaliteit en inhoudelijke kwaliteit. Aangezien deze KNA-criteria onderschreven worden door het gehele archeologisch werkveld, is het gemeentelijk selectiebeleid geënt op deze criteria.

- *Belevingswaarde*: dit criterium omvat de aspecten 'schoonheid' en 'herinneringswaarde' en lijkt in eerste instantie slechts in beperkte mate een rol te spelen. Minder dan 2% van de archeologische waarden is zichtbaar en dus kan van een oordeel over schoonheid nauwelijks sprake zijn. Lijkt, want 'herinneringswaarde' (of herkenbaarheid van het verleden) is een belangrijk bestaansrecht van de archeologie, met name voor de gemeentelijke beleving en identiteit.
- *Inhoudelijke kwaliteit* : uitgangspunt bij dit criterium is dat bij de selectie van belang is of een bepaalde vindplaats daadwerkelijk informatie gaat toevoegen aan de bestaande kennis. De inhoudelijke kwaliteit omvat volgens de KNA de aspecten 'zeldzaamheid', 'representativiteit', 'ensemblewaarde' en 'informatiewaarde'.
- *Fysieke kwaliteit* (gaafheid en conservering): dit criterium kan uitsluitend bij veldonderzoeken worden vastgesteld en behoort in de regel geen onderwerp van discussie te zijn. Een lage fysieke kwaliteit kan een reden zijn om een vindplaats niet te selecteren. Louter een goede fysieke kwaliteit hoeft echter niet altijd een reden voor de gemeente te zijn om een vindplaats wel te selecteren voor een

archeologische beheersmaatregel. Immers, indien de vindplaats een archeologische periode en thematiek beslaat die niet in de selectieagenda voorkomt, bijvoorbeeld wanneer het de zoveelste is in zijn soort in de gemeente, heeft dat tot gevolg dat op grond van het gemeentelijk beleid deze vindplaats (weliswaar gekend) verloren gaat.

Benadrukt wordt dat de genoemde criteria in samenhang worden bestudeerd. Er is (nog) geen eenduidige formule of opvatting over het relatieve gewicht van elk criterium in de uiteindelijke selectie.

II.A.3 *Archeologiebalans, Nationale Onderzoeksagenda Archeologie, Archis II en Archeologische Verwachtingskaart Rheden*

Aan de basis van het selectiebeleid ligt de bekende archeologische informatie. De archeologische informatie is op twee niveaus geanalyseerd, te weten het *nationale/bovenregionale* niveau en het *regionale/lokale* niveau.

- Het bovenregionale beeld is ontleend aan het nationale beleidsplan 'de **Archeologiebalans**' (Lauwerier & Lotte, 2002) en de **Nederlandse Onderzoeks Agenda (NOaA)**. Deze laatste is een nadere detaillering van de Archeologiebalans 2002. Op basis van het (boven)regionale beeld is een concept selectieagenda geformuleerd die vervolgens getoetst is aan de gegevens uit het onderzoek op lokaal niveau.
- De gegevens voor het lokale niveau zijn ontleend aan de **Archeologische Verwachtingskaart Rheden** (RAAP, 2004). De verwachtingskaart geeft een overzicht van de aanwezige archeologie in de gemeente. Voor de verwachtingskaart is uitvoerig bronnenonderzoek uitgevoerd. Op basis van een studie naar de relatie tussen archeologie en landschap, wordt in deze kaart een gemeentelijke verwachting gegeven. De bijbehorende rapportage heeft bovendien een belangrijke meerwaarde vanwege de focus op de archeologische waarden die verborgen liggen onder en tussen de bebouwing van de kernen binnen de gemeente Rheden. De verwachting is uitgedrukt in laag, middelhoog en hoog.
- Vervolgens passeert het in de gemeente uitgevoerde archeologische onderzoek de revue. Het gaat daarbij met name om het (boor)onderzoek door RAAP uitgevoerd binnen de huidige bewoningskernen van de gemeente (rapport 1071). RAAP heeft in haar (recente) rapportage ook de beschikbare ARCHIS-gegevens opgenomen. Derhalve is in dit stuk direct een combinatie gebruikt van de ARCHIS-gegevens en de daarin ontbrekende gegevens die RAAP wel opvoert.
- Tenslotte zijn diverse literatuurbronnen gebruikt, te weten losse publicaties en tijdschriftreeksen, zoals Westerheem en de Jaarverslagen van de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (voorheen Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek). Uit deze periodieken zijn alleen die artikelen meegenomen die daadwerkelijk informatie verschaffen over de regionale betekenis van de gemeente Rheden, evenals zeer specifiek onderzoek in de gemeente Rheden. Opgemerkt wordt nog dat ARCHIS II-meldingen en waarnemingen in feite geen vindplaatsen zijn. Of het hier vindplaatsen betreft, zou in het veld moeten worden getoetst. Dit is echter ten dele gebeurd, met name binnen de huidige bewoningskernen; in het buitengebied is dit (nog) niet gebeurd.

Tenslotte: Het maken van keuzes op basis van beschikbare kennis op gemeentelijk niveau is niet optimaal: archeologie houdt zich immers niet aan gemeentegrenzen. Daarom is op hoofdlijnen, door middel van bevraging van de nationale database **ARCHIS II**, de archeologie van de omliggende gemeenten meegenomen. Dit heeft geen aanleiding gegeven tot bijstelling van het voorstel van de selectieagenda zoals beschreven in hoofdstuk II.D.

II.A.4 *Onderdelen selectiebeleid*

De belangrijkste onderdelen van het selectiebeleid zoals die hierna worden uitgewerkt zijn:

1. Normen of ondergrenzen: hieraan moeten toekomstige vindplaatsen voldoen willen zij voor gemeentelijke selectie in aanmerking komen;
2. Selectieagenda: de omschrijving van de gemaakte archeologische keuzen (perioden en thema's);
3. Onderzoeksvragen: de operationalisering van de selectieagenda.

Als een vindplaats als behoudenswaardig wordt aangemerkt en vervolgens voldoet aan de gemeentelijke selectiecriteria, dan wordt bepaald welke maatregelen getroffen worden:

- behoud in situ; mocht behoud in situ niet mogelijk zijn, dan wordt overgegaan tot:
- begeleiden of
- opgraven.

De onderzoeksvragen zoals opgenomen in II.D.2 dienen voor de inhoudelijke sturing van de eventuele opgravingen die binnen de gemeente worden uitgevoerd.

II.B Bureaustudie archeologische kennis

Om tot een selectiebeleid te komen, is allereerst een bureaustudie uitgevoerd. De bureaustudie geeft aan wat bekend is, en waar nog kennislacunes bestaan. Op die manier draagt de inventarisatie bij aan de selectieagenda: een selectie van perioden en onderzoeksthema's die van belang zijn voor de gemeente Rheden. Hierbij spelen objectieve aspecten een rol, zoals de nationale context van de bestaande en verwachte vindplaatsen. Maar ook meer subjectieve belevingsaspecten, zoals de cultuurhistorische aspecten van het gemeentelijk erfgoed die Rheden identiteitbepalend wil laten zijn, zijn hierbij van belang.

De stand van archeologische kennis in Rheden wordt aan de hand van vier bronnen beschreven:

- de Archeologiebalans
- Archis
- de Archeologische Verwachtingskaart
- diverse literatuurbronnen.

Dat levert de volgende informatie op ten aanzien van de archeoregio waarin Rheden ligt en de archeologische vondsten die in de gemeente Rheden zijn gedaan.

II.B.1 Kennis archeoregio waartoe Rheden behoort

Om een onderbouwd beeld te krijgen van de plaats van de gemeente Rheden op het archeoregionale niveau is de Archeologiebalans uit 2002 geraadpleegd (Lauwerier & Lotte, 2002). De systematiek van de Archeologiebalans 2002 wordt gebruikt om de stand van kennis in de archeoregio waartoe Rheden behoort weer te geven.

- a) In de Archeologiebalans 2002 is het Nederlands grondgebied allereerst ingedeeld in zeventien archeoregio's (inclusief drie onderwaterregio's). Dat zijn gebieden waarbinnen eenzelfde samenhang bestaat tussen landschap en archeologie. Volgens de Archeologiebalans ligt de gemeente Rheden in Archeoregio 2, het Utrechts-Gelders Zandgebied. Hierbij is de gemeentegrens van Rheden de zuidgrens van deze archeoregio. Dat is opmerkelijk, aangezien hiermee ook een zone met fluviatiele afzettingen (van de IJssel) is opgenomen. Deze ondergrond is beter vergelijkbaar met de direct ten zuiden aansluitende archeoregio 13 (Utrechts-Gelders rivierengebied). Over het algemeen valt archeoregio 2 in de categorie waar de intensiteit van het archeologisch onderzoek hoog is geweest. De mate van onderzoek is echter aan de oostkant (en zeker in het zuidoosten) van de Veluwe vele malen minder dan in het centrale deel of in het westen daarvan. De beschikbare kennis zal dus vooral op die laatste zones zijn gebaseerd. Ook de NOaA meldt dat de Veluwezoom (de streek waar Rheden binnen valt) relatief goed onderzocht is. Er worden echter verder geen voorbeelden van onderzochte plaatsen gemeld, waar dat wel gebeurt bij een andere relatief goed onderzochte zone zoals de zuidrand van de Utrechtse heuvelrug.
- b) Daarnaast is de Nederlandse archeologie chronologisch opgesplitst in elf perioden (figuur 1).

Periode	Aanduiding periode	Datering periode
11	Nieuwe Tijd	na 1500 AD
10	Late Middeleeuwen	na 900 AD
9	Vroege Middeleeuwen	525-900 AD
8	Laat Romeinse tijd – Vroege Middeleeuwen	270-525 AD
7	Midden Romeinse tijd	70-270 AD
6	Late IJzertijd – Vroeg Romeinse Tijd	250 v.Chr.-70 AD
5	Late Bronstijd – Midden IJzertijd	1100-250 v.Chr.
4	Laat Neolithicum – Midden Bronstijd	2850-1100 v.Chr.
3	Laat Mesolithicum – Midden Neolithicum	6450-2850 v. Chr.
2	Laat Paleolithicum – Midden Mesolithicum	35000-6450 v. Chr.
1	Paleolithicum	voor 35000 v.Chr.

Figuur 1. Perioden volgens Archeologiebalans

c) Tenslotte is de archeologische stand van zaken van kennis beschreven in acht kennisthema's:

- Paleogeografie (studie van de landschapsopbouw in het verleden)
- Nederzettingen
- Grafvelden
- Economie en landgebruik
- Locatiekeuze
- Sociaal-politieke organisatie
- Religie en cultus
- Processen

Ten aanzien van de archeologische kennisthema's is de regio in het algemeen gesproken nauwelijks tot matig bekend. Enkele kennisvelden zijn echter wel goed bekend in het Utrechts-Gelders zandgebied. Hierbij is de kennis met betrekking tot de jongere periodes relatief hoger. Opvallend slecht bekend zijn de periodes Paleolithicum en Laat Paleolithicum – Mesolithicum.

De paleogeografie is alleen voor de oudste periode (Paleolithicum vóór 35.000 v. Chr.) onbekend. Hierbij valt op dat de locatiekeuze relatief slechter bekend is, terwijl deze zeer sterk van de paleogeografie afhangt. Grafvelden zijn maar beperkt bekend, waarbij opvallend is dat met name in de jongere perioden (Late IJzertijd tot en met Nieuwe Tijd, 6-11) kennis afwezig is. Van de kennisthema's zijn processen het slechtst bekend. Ook van de grafvelden is, met uitzondering van de periodes 3, 4 en 5 (Laat Mesolithicum t/m Midden IJzertijd), weinig bekend.

De Archeologiebalans geeft de stand van kennis van 'niet of nauwelijks bekend' tot '(redelijk) goed bekend'. De categorie 'niet of nauwelijks bekend' biedt grote onderzoeksperspectieven en de categorie '(redelijk) goed bekend' heeft het risico dat meer van het hetzelfde wordt onderzocht. Daarbij moet overigens wel de nuancering worden geplaatst dat binnen een periode zekere thema's meer of minder bekend kunnen zijn. Niet bekend wil dus niet zeggen dat er van geen enkel thema iets bekend is en vice versa.

II.B.2 Archeologische vindplaatsen in de gemeente Rheden

Uit ARCHIS II blijkt dat er 65 vindplaatsen en 5 monumenten op het grondgebied van de gemeente Rheden liggen. De monumenten, zoals vermeld op de Archeologische Monumentenkaart van de provincie Gelderland (AMK-Gelderland) zijn:

3847	Velp-Huis Den Haag of Nederhagen kasteel/buitenplaats Late Middeleeuwen-Nieuwe Tijd terrein van hoge archeologische waarde (CMA-code 40B-003)
12704	Spankeren-Spankerensche Enk, nederzetting Mesolithicum-Neolithicum, Bronstijd/IJzertijd, Vroege Middeleeuwen/Late Middeleeuwen terrein van hoge archeologische waarde (CMA-code 33G-015)
13189	Spankeren-Huis De Gelderse Toren kasteel/buitenplaats Late Middeleeuwen-Nieuwe Tijd terrein van hoge archeologische waarde (CMA-code 40B-016)
13190	De Steeg-Huis Middachten, kasteel/buitenplaats Late Middeleeuwen-Nieuwe Tijd terrein van hoge archeologische waarde (CMA-code 40B-022)
13191	Velp-Huis Biljoen, kasteel/buitenplaats Late Middeleeuwen-Nieuwe Tijd terrein van hoge archeologische waarde (CMA-code 40B-011)

Het is overigens opvallend dat geen van de 15 in het rivierdal van de IJssel voorkomende verhoogde woonplaatsen uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe Tijd een status als vindplaats en/of terrein van waarde hebben gekregen, evenmin als zeven van de acht versterkingen uit de Nieuwe Tijd in dezelfde zone.

Naast de AMK-terreinen met een vastgestelde archeologische waarde, zijn er in het verleden verder ook waarnemingen gedaan waarvan de omvang van de vindplaats (nog) niet is vastgesteld. Binnen de gemeente betreft het hier ca. 65 vindplaatsen (uit ca. 70 waarnemingen) die geregistreerd staan in ARCHIS. De lijst van vindplaatsen is aangevuld tot 139 catalogusnummers in een inventarisatie van RAAP (zie bijlage III, Archeologische verwachtingskaart en vindplaatsencatalogus). De gegevens van die RAAP-inventarisatie leveren het algemene beeld van aantallen per periode nauwkeurig gedateerde vindplaatsen.

Bij deze vindplaatsen kunnen de volgende aantekeningen worden geplaatst:

- a. De archeologiebalans suggereert dat in de het Utrechts-Gelders zandgebied de slechtst bekende periodes het Paleolithicum (1), Laat Paleolithicum – Mesolithicum (2) en Laat Mesolithicum – Midden Neolithicum (3) en Late Bronstijd – Midden IJzertijd (5) zijn. Hier moet wel bij worden aangetekend dat de oudste periode niet geheel onbekend is, aangezien vooral uit de stuwwallen op verschillende plaatsen vuurstenen artefacten afkomstig zijn. Landelijk is de Vroege Prehistorie als kennisleemte onderkend, waarbij ieder onderzoek een belangrijke, zo niet geheel vernieuwende bijdrage levert aan het inzicht in deze periode.
- b. De perioden Laat Neolithicum – Midden Bronstijd (4), Late IJzertijd t/m Midden Romeinse tijd (6 & 7) en opvallend genoeg de Nieuwe Tijd (11) zijn matig bekend. Wel zijn uit die periode 4 op diverse plaatsen zichtbare relicten aanwezig zoals grafheuvels. De Laat Romeinse tijd t/m Late Middeleeuwen (8, 9 & 10) is

(redelijk) goed bekend. Ook hierbij is een opmerkelijk feit te constateren: de Laat Romeinse tijd en Vroege Middeleeuwen (8) zijn hier volgens de archeologiebalans beter bekend dan het landelijk gemiddelde voor deze periode. Het jarenlange onderzoek vanuit de Universiteit van Amsterdam naar met name deze periode op de Veluwe zal hier debet aan zijn.

- c. De twee oudste vondsten passen in het beeld door de plaatselijke opstuwing van oudere lagen waarin die artefacten kunnen voorkomen. De determinatie van het middenpaleolithische vuurstenen artefact is echter niet zeker. De andere vondst betreft een concentratie vuursteen die ofwel laat Paleolithisch of Mesolithisch is.
- d. De terugval ten tijde van de Romeinen is opmerkelijk. De grens van het Romeinse Rijk ligt immers niet ver. Die grens was niet gesloten waardoor Romeinse importen bij vlagen in het vrije Germanië terecht konden komen. Het relatief goed herkenbare Romeinse import aardewerk lijkt vooralsnog grotendeels te ontbreken. Wel is er het minder goed dateerbare handgevormde aardewerk en een enkele concentratie van metaalvondsten. Bovendien zijn er twee depotvondsten van gouden artefacten die minstens op aanwezigheid van mensen in de Laat Romeinse tijd wijzen.
- e. Van de 27 waarnemingen, met een datering die in het Neolithicum valt, zijn er 9 individuele stenen of vuurstenen bijlen en 5 vuurstenen werktuigen of afslagen. Een deel hiervan is zeker nog tot in de Bronstijd te dateren. Opvallend is daarentegen wel dat het aantal koperen (ontbreken geheel) of bronzen bijlen (één kokerbijl) gering is. Van de stenen bijlen hebben drie een onbekende herkomst binnen Velp. Van andere is de vondstlocatie opvallend marginaal (bijvoorbeeld van een steile helling of nabij de IJssel). In veel gevallen betreffen het depotvondsten met een rituele context. Rheden ligt op het grensvlak van de zones waarin bijlen vooral in natte context (noordelijke provincies en Overijssel) of in droge context (de zuidelijke provincies) voorkomen. Een rituele context geldt mogelijk ook voor de op de kop ingegraven Neolithische potbeker uit Velp. Vergelijkbare ingravingen bevatten vaak een menselijke schedel.
- f. Uit de Bronstijd zijn zowel nederzettingsterreinen (Spankeren – Spankerensche Enk) en grafveld(jes) (Worth-Rheden en Rheden) bekend. Een deel hiervan dateert ook uit de IJzertijd. Nederzettingen en/of graven uit de Romeinse tijd zijn beduidend zeldzamer. Opvallend is bijvoorbeeld het ontbreken van Romeinse sporen en vondsten van de Spankerensche Enk waar zowel oudere als jongere nederzettingssporen zijn aangetroffen. Verder zijn er uit deze periode enkele depotvondsten, waaronder twee uit de Laat Romeinse tijd.
- g. De vindplaatsen uit de jongste perioden betreffen in veel gevallen kastelen en buitenplaatsen, die voor een deel nog bestaan. Van degenen die in de loop der tijd gesloopt zijn, zullen in de meeste gevallen nog funderingen onder het oppervlak bewaard liggen en anders zijn wel andere elementen zoals grachten, tuinen, lanen en dergelijke in enige vorm aanwezig. Hier kunnen ook de Middeleeuwse buurschappen bij gerekend worden die verborgen liggen onder de huidige dorpskernen. Over het algemeen betreffen veel van de Laatmiddeleeuwse en vrijwel alle Nieuwe Tijd waarnemingen niet zo zeer archeologische vindplaatsen uit en/of onderzoek naar die periode, maar

bouwkundige elementen, die ten dele nog steeds staan. De kans dat zich hier archeologische resten in de bodem bevinden, is evident.

- h. In de Archeologiebalans wordt het kennisveld Grafvelden in perioden 10 en 11 als niet of nauwelijks bekend gesteld. Op basis van het algemene gebruik in deze perioden de doden bij voorkeur in de buurt van kerken te begraven, moet dit niet als onbekend, doch als nauwelijks onderzocht gesteld worden. Hetzelfde kan gesteld worden bij de matige kennis met betrekking tot religie en cultus alsmede de sociaal-politieke organisatie in de Nieuwe Tijd (10, 11). Op basis van historische gegevens is hiervan veel bekend, hooguit archeologisch nauwelijks onderzocht. Het verschil met de voorliggende periode van Late Middeleeuwen valt dan met name op.
- i. De niet nader beschreven objecten zijn allemaal redoutes uit de 80-jarige oorlog. De enige wel beschreven versterking is van jonger datum en betreft een omgrachte versterking die ca. 1800 gebouwd en voor 1830 al geslecht is. Gezien de omschrijvingen van de locatie en de coördinaten lijken de bewoningsresten zich vooral te concentreren op de zone tussen de hoogste delen, zoals de daluitspoelingswaaiers tussen het rivierdal van de IJssel en de stuwwallenzone.
- j. De waarnemingen in ARCHIS II bevinden zich zowel in de stedelijke zone als in het buitengebied. In de bebouwde kom is specifiek door RAAP gezocht naar archeologische waarden. De meeste vondsten concentreren zich in de zones van hoge en middelmatige verwachting. Beduidend minder zijn dat er in de zones met lage verwachting. Van 10 van de vindplaatsen is de exacte locatie niet bekend. Dit betekent dat van nog 93 % van de vindplaatsen de ligging exact bekend is, en dat alleen met die vindplaatsen een koppeling gemaakt kon worden met de landschappelijke ligging.

II.B.3 Literatuuronderzoek

In het Tijdschrift Westerheem is over de gemeente Rheden slechts vijfmaal gepubliceerd, en dan nog vooral in de oudere jaargangen:

- Westerheem 12 (1963, blz. 103): Rheden: vondstbericht van 9e – 14e eeuws aardewerk (waaronder Badorf en Pingsdorf) aan de IJsselsingel, deels langs de Laak.
- Westerheem 14 (1965, blz. 142): Rheden: vondstbericht van niet nader gespecificeerd Romeins en Vroeg Middeleeuws aardewerk bij afgraven van grond achter een nieuwe IJsselbedding.
- Westerheem 15 (1966, blz. 189): Velp: vondstbericht van een Neolithische halspotbeker onder een pakket zwarte grond bij afgraving onder kelder aan de Rozendaalselaan.
- Westerheem 17 (1968, blz. 152): Rheden: melding van gebouwsporen in de kelders van Kasteel Middachten. De bouw start ca. 1350 en kent een verbouwing eind 17e eeuw.
- Westerheem 18 (1969, blz. 231): Rheden: oude literatuurvermelding van grafheuvels op De Essop.

Voor de periode 1967-1999 zijn de jaarverslagen van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (RACM, Amersfoort, nu RACM) bekeken. De in de Jaarverslagen verschenen informatie is in de meeste gevallen ook opgenomen in de Archeologische Kroniek van Gelderland in het tijdschrift Bijdragen en Mededelingen van de Vereniging Gelre. De volgende jaarverslagen bevatten informatie over de gemeente Rheden, die meer vertellen over de plaats van de gemeente Rheden in de archeologie van de regio.

- 1968, blz. 18 & 45: De Steeg: Begeleiding bij de restauratie van kasteel Middachten. Met name in de kelders zijn aanwijzingen voor datering en fasering gevonden. Sluitend bewijs is er dat de voorganger Middachten niet op dezelfde plaats heeft gelegen (ook in: Nieuwsbulletin KNOB 1968, *53-*54).
- Idem, blz. 45: Dieren: Vastleggen van vindplaats van IJzertijd aardewerk (o.a. twee volledig gereconstrueerde potten) op de gemeentelijke begraafplaats.
- Idem, blz. 46: Havikerwaard: Laat Middeleeuws hout rivierscheepswrak geladen met kubusvormige Belgische straatstenen ('kinderkopjes') in zandput aan de IJsseldijk.
- 1973, blz. 79: Velp. Vindplaats van een grote hoeveelheid (vermoedelijk) Midden IJzertijd aardewerk.
- 1981, blz. 109: Rheden – Onzalige Bos. Verkenning aan de noordrand. Hier liggen over een groot oppervlak slakken, ovenresidu en houtskool van (waarschijnlijk) Middeleeuwse ijzerbereiding. Opvallend is het toponiem: IJzerbaan.
- 1985, blz. 122: Rheden – Onzalige Bos. Melding dat dit Middeleeuwse centrum van ijzerverwerking grotendeels is vernield door extractie van de ijzerslakken en hergebruik als verharding op Het Loo, in het Kroondomein en elders in het Onzalige Bos.
- 1990, blz. 89-90: Dieren – Hof te Dieren. Proefsleuvenonderzoek door de RACM waarbij het carré van Laatmiddeleeuwse en stadhouderlijke gebouwen rond een open binnenterrein van 30 x 30 m is gelokaliseerd. Fasering is vastgelegd en bouwelementen zijn geborgen. Het gevonden aardewerk toont een gesloten reeks vanaf de 14e of 15e eeuw en toont een opleving in de late 18e eeuw.
- 1991, blz. 144: Dieren – Hof te Dieren. In aansluiting tot bovenstaande is terreineigenaar geadviseerd dat vervolgonderzoek wenselijk is, doch uitgesteld wanneer bouwplannen van het terrein bekend zijn.
- 1993, blz. 157: Spankeren. Bij een opgraving op een bedrijventerrein is een beperkte vondstenconcentratie uit de IJzertijd aangetroffen.
- Idem, blz. 159: Rheden. Vondstmelding van een stenen bijl.

II.B.4 Conclusies bureaustudie

Het landschap van de gemeente Rheden is voor een belangrijk deel gevormd in de voorlaatste ijstijd, het Saalien. Hierbij is de ondergrond plaatselijk opgestuwd door het ijs. Bij het opnieuw opwarmen is smeltwater via erosiegeulen afgevoerd. Tijdens de laatste ijstijd, het Weichselien, is over het gebied zand geblazen wat de diepste dalen heeft opgevuld. Vervolgens steeg het grondwaterpeil na het opnieuw opwarmen en kon op sommige plaatsen veen groeien. Het landschap heeft als gevolg van menselijk ingrijpen ook veranderingen ondergaan, zoals erosie (zandverstuivingen) en ophoging (essen).

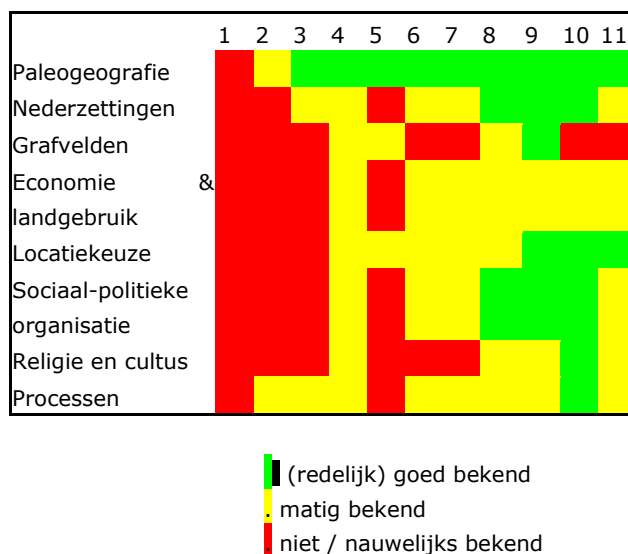
In de zuidelijke broek- en waardgronden is de situatie geheel anders. Hier is het landschap gevormd door de rivier de IJssel. De mogelijkheden van bewoning of gebruik zijn sterk afhankelijk van de hoogte van de afzettingen. Ook hier zijn plaatselijk aanpassingen geweest zoals de verhoogde woonplaatsen (terpen) uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe Tijd. Overigens hebben de laagste delen ook een specifieke potentie zoals voor scheepswrakken of de weerslag andere aan scheepvaart of rivier gelieerde activiteiten in (voormalige) geulen of beddingen.

De gemeente is rijk aan archeologie. Dat komt omdat dit al vanaf de oudste tijden een aantrekkelijk gebied is: de overgang van hoog en droog naar laag en vochtig. Dit zijn ideale mogelijkheden tot bewoning en gebruik. De hogere gronden hebben daarnaast ook een strategische en statusverhogende betekenis.

In de Middeleeuwen werden dikke essen gevormd rondom de toen bestaande kernen. Dat zijn landbouwgronden, die verrijkt werden met plaggen en stalmest. Deze essen of enken liggen door stads/dorpsuitbreidingen nu vaak binnen de bebouwde kom. Hieronder kan archeologie goed bewaard zijn gebleven. Voorbeelden hiervan zijn de Spankerensche Enk bij Dieren en de Rheder Enk bij Rheden. Niet het gehele gebied heeft een gelijke potentie. Er zijn zones waar gebruik uiterst moeilijk zo niet onmogelijk was. Een voorbeeld zijn de steile hellingen bij de erosiedalen aan de flanken van de stuwwal. Het meest noordwestelijke deel van het gemeentelijk grondgebied is een archeologie arm gebied met stuwwalplateau met witte zanden. Hier ligt de oorzaak meer in de arme ondergrond, die bovendien door stuiven oppervlak heeft verloren. Een ander gebied met een lage verwachting ligt in het rivierdal van de IJssel. Zeker is dat hier de bodem altijd te nat is geweest voor bewoning. Dat neemt echter niet weg dat er geen gebruik is gemaakt van deze zone. De rivier is als een doorgaande route gebruikt waaraan aanlegplaatsen gebouwd zijn. Verder is er een kans op vondsten op puntlocaties, zoals scheepswrakken en intentioneel in het water gedeponeerde zaken (bijvoorbeeld rituele offerandes). Detectie van deze puntlocaties is niet eenvoudig. Dit heeft zeker te maken met de afdekking door riviersediment. Een afdekking heeft er ook voor gezorgd dat vindplaatsen op de hogere delen onder essen verborgen kunnen liggen. Er is inmiddels wel enig inzicht in het aantal mogelijke vindplaatsen door booronderzoek en ontsluitingen. Vooral de zone van de daluitspoelingswaaiers is bedekt met essen. Deze zone ligt globaal tussen de stuwwal en de rivier.

De Archeologiebalans geeft de stand van kennis van 'niet of nauwelijks bekend' tot '(redelijk) goed bekend'. De categorie 'niet of nauwelijks bekend' biedt grote onderzoeksperspectieven en de categorie '(redelijk) goed bekend' heeft het risico dat meer van het hetzelfde wordt onderzocht. De elf perioden en acht kennisthema's vormen samen een tabel met 88 kennisvelden. Deze kennisvelden vormen de basis voor de selectieagenda.

Voor elk kennisveld (bijvoorbeeld: 'grafvelden uit de Late IJzertijd – Vroeg Romeinse tijd') is namelijk aan te geven (als althans informatie voorhanden is), wat de score is voor de criteria fysieke kwaliteit (aspecten gaafheid en conservering, waarbij wel aangetekend moet worden dat dit lastig is te bepalen aan de hand van enkel bureaustudie), belevingswaarde (aspecten schoonheid en herinneringswaarde) en inhoudelijke kwaliteit (aspecten zeldzaamheid, ensemblewaarde en informatiewaarde). Voor archeoregio 2 vallen uit de Archeologiebalans de conclusies te trekken zoals weergegeven in figuur 2:

*Figuur 2. Kennisvelden (= kenniswaarde per thema per periode)
Utrechts-Gelders zandgebied.*

De archeologiebalans geeft aan dat in het Utrechts-Gelders zandgebied de slechtst bekende periodes het Paleolithicum (1), Laat Paleolithicum – Mesolithicum (2) en Laat Mesolithicum – Midden Neolithicum (3) en Late Bronstijd – Midden IJzertijd (5) zijn. Hier moet wel bij worden aangetekend dat de oudste periode niet geheel onbekend is, aangezien vooral uit de stuwwallen op verschillende plaatsen vuurstenen artefacten afkomstig zijn. Landelijk is de Vroege Prehistorie als kennisleemte onderkend, waarbij ieder onderzoek een belangrijke, zo niet geheel vernieuwende bijdrage levert aan het inzicht in deze periode.

De perioden Laat Neolithicum – Midden Bronstijd (4), Late IJzertijd t/m Midden Romeinse tijd (6 & 7) en opvallend genoeg de Nieuwe Tijd (11) zijn matig bekend. Wel resten uit die periode 4 op diverse plaatsen zichtbare relictten zoals grafheuvels. De Laat Romeinse tijd t/m Late Middeleeuwen (8, 9 & 10) is (redelijk) goed bekend. Ook hierbij is een opmerkelijk feit: de Laat Romeinse tijd en Vroege Middeleeuwen (8) zijn hier volgens de archeologiebalans beter bekend dan het landelijk gemiddelde voor deze periode. Het jarenlange onderzoek vanuit de Universiteit van Amsterdam naar met name deze periode op de Veluwe zal hier debet aan zijn.

Samenvattend kan dus gesteld wordend dat deze archeoregio een grote 'tijdsdiepte' heeft.

Wanneer de mate van zeldzaamheid in archeoregio 2 vervolgens wordt opgesomd (in volgorde van ouderdom) en de aantallen waarnemingen in de gemeente Rheden volgens dezelfde periodisering van de Archeologiebalans hier tegenover worden gezet ontstaat vervolgens het beeld van figuur 3.

Archeoregio 2	Rheden	Aantal waar-nemingen in Rheden
PALEO	PALEO	1
LPALEO-MMESO	MROM	2
LBRO-MIJZ	LROM-VME	6
LMESO-MNEO	LIJZ-VROM	8
LNEO-MBRO	VME	8
LIJZ-VROM	LPALEO- MMESO	9
MROM	LNEO-MBRO	11
NT	LMESO-MNEO	19
LROM LROM-VME	LBRO – MIJZ	21
VME	LME	41
LME	NT	45

Figuur 3 . Volgorde van zeldzaamheid Archeoregio 2 (van boven naar onder: nauwelijks bekend tot redelijk bekend) t.o.v. het aantal waarnemingen in Rheden ingedeeld naar de hoofdperiodes van de Archeologiebalans 2002.

Hieruit blijkt dat Rheden op verschillende punten afwijkt van het beeld van de archeoregio. Uiteraard spelen bij de volgorde in de Archeologiebalans meer aspecten mee dan alleen het aantal vindplaatsen. In de vaststelling van het selectiebeleid worden daarom alle binnen de KNA gebruikte criteria geaccumuleerd om een zuiver en transparant beeld te krijgen van de waarde van de archeologie van de gemeente Rheden.

II.C Van bureaustudie naar invulling KNA-normen

De gemeentelijke normstelling is, zoals beschreven in hoofdstuk II.B, gebaseerd op de KNA-criteria belevingswaarde, inhoudelijke kwaliteit en fysieke kwaliteit. In de volgende paragrafen worden deze drie criteria vertaald naar voor de gemeente bruikbare normen. Daarbij moet worden aangetekend dat de bureaustudie uitstekend voldoet bij het vaststellen van de inhoudelijke kwaliteit en de belevingswaarde. Het derde criterium, fysieke kwaliteit, kan eigenlijk alleen bepaald worden met veldonderzoek. Gegevens gebaseerd op daadwerkelijk veldonderzoek zijn qua aantal echter jammer genoeg zwaar in de minderheid. Van veel vindplaatsen of (ARCHIS II) meldingen uit de gemeente Rheden zijn geen veldgegevens beschikbaar. Idealiter zouden deze waarnemingen in het veld getoetst dan wel onderzocht moeten worden. Dat is echter alleen gebeurd bij de door RAAP gecontroleerde en nieuw aangetroffen vindplaatsen.

Om tot een uiteindelijke selectie te komen, is het geïnventariseerde erfgoed ingedeeld naar archeologische perioden en kennisthema's. Vervolgens zijn deze twee aspecten getoetst aan de fysieke kwaliteit, inhoudelijke kwaliteit en belevingswaarde van de betreffende vindplaatsen. Om tot een dergelijke toetsing te komen, zijn er idealiter al vindplaatsen waarvan de waarde al is vastgesteld nodig. Alleen door toetsing in het veld van alle waarnemingen en vindplaatsen kan de waarde of kwaliteit van de beschikbare kennis op een geheel verifieerbare en reproduceerbare manier worden gekwantificeerd. Aangezien dergelijke vindplaatsen in de gemeente vooralsnog ontbreken wordt -om de KNA-criteria te kwantificeren en aldus voor de gemeente Rheden tot een werkbaar normstelling te komen- gebruik gemaakt van archeologisch inhoudelijke sleutelvragen. Leidend bij deze sleutelvragen is of de belangrijkste archeologische kenmerken wel of niet aanwezig zijn op een bepaalde vindplaats. Het gaat daarbij bijvoorbeeld om zichtbaarheid van de vindplaats in het landschap of de gaafheid van sporen (zonder veldonderzoek zal hier vaak een score onbekend moeten worden aangegeven). De sleutelvragen dienen met 'onbekend' (score 1), 'ja' (score 2) of 'nee' (score 0) beantwoord worden. In totaal is er per vindplaats en per criterium een maximale score te behalen. In de onderstaande paragrafen worden de sleutelvragen per criterium behandeld.

II.C.1 Belevingswaarde

Belevingswaarde van erfgoed door de burger is essentieel. Het te hanteren vertrekpunt daarin is het begrip 'relaties'. Het gaat daarbij om de relatie van archeologie met de andere cultuurhistorische disciplines: historisch landschap en bouwhistorie. Het gaat ook om de relatie met de lokale geschiedenis: cultuurhistorische activiteiten, ambachten, producten en winning van bouw- en grondstoffen. In totaal is er per vindplaats een maximale score van 16 punten te behalen voor de belevingswaarde.

Voor het criterium belevingswaarde zijn twee aspecten van belang; schoonheid en herinneringswaarde.

*Welke kennisvelden hebben een hoge **schoonheid** voor de gemeente?*

Om op deze vraag een antwoord te kunnen geven moeten de volgende sleutelvragen voor schoonheid worden beantwoord:

1. Wat is de zichtbaarheid vanaf het maaiveld?

2. Zijn er mogelijkheden de zichtbaarheid en daardoor beleefbaarheid te vergroten?
3. Is er een zichtbare relatie met de omgeving?
4. Zijn de vorm en structuur van de vindplaats goed herkenbaar?

In tabel B3 (Bijlage II.E.1) zijn de scores van het bodemarchief van Rheden ten aanzien van de schoonheid weergegeven.

*Welke kennisvelden hebben een hoge **herinneringswaarde** voor de gemeente?* Om deze vraag te beantwoorden moeten de volgende sleutelvragen voor herinneringswaarde worden beantwoord:

1. Is er een aantoonbare verbondenheid met feitelijke historische gebeurtenissen in de gemeente?
2. Is er een aantoonbare verbondenheid met feitelijke historische gebeurtenissen in de regio/provincie?
3. Is er een aantoonbare verbondenheid met feitelijke historische gebeurtenissen in Nederland?
4. Is er een associatie met toegeschreven (dus niet persé feitelijke) kwaliteit of betekenis? ¹

In tabel B4 (bijlage II.E.1) zijn de scores van het bodemarchief van Rheden ten aanzien van de herinneringswaarde weergegeven.

Wat voor belevingswaarde bepalend is, is de vraag of de archeologie zonder al te veel moeite zichtbaar is. Dit is van invloed op zowel schoonheid als herinneringswaarde. Iets is mooi omdat men het ziet, niet omdat men er alleen een warme gedachte bij heeft. Een herinnering wordt pas opgeroepen bij een zichtbaar fenomeen. De meest recente archeologie zal daarmee eerder en hoger scoren dan oudere zaken. Hierbij moet worden aangetekend dat Steentijdvindplaatsen in het algemeen niet zichtbaar zijn vanaf het maaiveld. Aangezien belevingswaarde niet het enige criterium is, wordt dit echter weer opgevangen bij de andere twee criteria. De oude prehistorie (de steentijden) spreekt bovendien nog wel tot de verbeelding aangezien het landschap toen grotendeels werd gevormd. Religie en Cultus, al dan niet verbonden met de dood, spreekt in alle archeologische perioden tot de verbeelding. Het onderzoeksthema 'Processen' roept nog het minst aan associatie op. Processen is het kennisthema waarin:

1. een beeld gegeven wordt in hoeverre een locatie bewoond wordt of in gebruik blijft door de tijd heen; dit wordt ook wel de mate van continuïteit genoemd (bij onderbrekingen in bewoning of gebruik is sprake van discontinuïteit)
2. de mate van en uitingsvorm van intermenselijke contacten wordt gemeten; hieronder valt de mate van interactie gemeten tussen de bewoners onderling binnen de locatie en met de wereld (dat kan de regio of zelfs daarbuiten zijn) daaromheen. Een tweede element

¹ Bij deze vraag betreft het vindplaatsen die niet zo zeer met feitelijke historische gebeurtenissen zijn verbonden, maar die in de overlevering (of geschriften) worden geassocieerd met sagen en legenden. Aan die locaties wordt een religieuze betekenis toegekend, of die locaties spelen om andere redenen een rol in de beleving van het landschap.

daarbinnen is de mate van acculturatie, waarbij als gevolg van de hiervoor genoemde contacten uitwisselingen plaatsvinden van alle mogelijke culturele fenomenen. Er kan sprake zijn van een gelijkwaardige relatie, maar ook dominantie van één der beide partijen is mogelijk. Romanisatie is een voorbeeld van dat laatste.

II.C.2 Inhoudelijke kwaliteit

Om het criterium 'inhoudelijke kwaliteit' te kwantificeren zijn ondergrenzen bepaald voor de aspecten:

- Informatiewaarde;
- Zeldzaamheid;
- Context/ensemblewaarde.

Het totaal aantal te behalen punten voor de inhoudelijke kwaliteit is 30.

*Welke informatie is op gemeentelijk niveau **zeldzaam** te noemen?*

Om deze vraag te beantwoorden moeten de volgende sleutelvragen voor zeldzaamheid worden beantwoord:

1. Is de site bijzonder in vergelijking tot het aantal vergelijkbare monumenten (complextypen) van goede fysieke kwaliteit uit dezelfde periode binnen dezelfde archeoregio?
2. Idem, op basis van een recente en specifieke verwachtingskaart?
3. Is dit site type uit deze periode binnen de archeoregio slechts beperkt onderzocht?
4. Is dit site type uit deze periode binnen Nederland slechts beperkt onderzocht?
5. Draagt de informatie uit deze site (in potentie) bij aan opvulling van een kennislacune?

In tabel B5 (bijlage II.E.1) zijn de scores van het bodemarchief van Rheden ten aanzien van zeldzaamheid weergegeven.

*Welke kennisvelden in de gemeente hebben op nationaal en regionaal niveau een hoge **informatieve** waarde?*

Om deze vraag te beantwoorden moeten de volgende sleutelvragen voor informatiewaarde worden beantwoord:

1. Is de site bijzonder vergeleken met (onderzoek van) vergelijkbare monumenten binnen dezelfde archeoregio?
2. Is de site bijzonder vergeleken met (onderzoek van) vergelijkbare monumenten in Nederland?
3. Levert de site een bijdrage aan recent en systematisch onderzoek in dezelfde archeoregio?
4. Levert de site een bijdrage aan recent en systematisch onderzoek in Nederland?
5. Levert de site een bijdrage aan recent en systematisch onderzoek van dezelfde periode?
6. Past de site binnen een vastgesteld (nationaal) onderzoeksprogramma? Het gaat hierbij vooral om de mogelijke aansluiting bij (speerpunten van) onderzoek op rijks- (RACM, Universiteiten, NWO) of provinciaal niveau.

Tabel B7 (bijlage II.E.1) geeft de scores weer.

*Aan welke context draagt het kennisveld bij aan gemeentelijke **ensemblewaarde** ?*

Om deze vraag te beantwoorden moeten de volgende sleutelvragen voor ensemblewaarde worden beantwoord:

1. Komen monumenten uit dezelfde periode voor binnen de gemeente (micro-regio) (synchrone context)?
2. Komen monumenten van opeenvolgende perioden voor binnen de gemeente (diachrone context)?
3. Wat is de gaafheid van het contemporaine fysisch- en historisch-geografische landschap (landschappelijke context)?
4. Is in of nabij de site dateerbaar paleo-ecologische informatie beschikbaar? (ecologische context)?

In tabel B6 (bijlage II.E.1) zijn de scores van het bodemarchief van Rheden ten aanzien van ensemblewaarde weergegeven.

De te kiezen contexten zijn, conform de KNA de landschappelijke (L), diachrone (D) en synchrone (S). Uitgangspunt is dat alleen sprake is van context als er al kennis voorhanden is. Alleen de kennisvelden met een score van 1 punt op zeldzaamheid worden daarom op context getoetst. Het maximum van 3 punten wordt toegekend aan kennisvelden die zowel op landschappelijke, diachrone als synchrone context bijdragen aan kennisvermeerdering.

II.C.3 *Fysieke kwaliteit*

De fysieke kwaliteit van een archeologische vindplaats bestaat uit de aspecten:

- Gaafheid;
- Conservering.

Hoe gaver een verwachte of aangetroffen vindplaats is, des te groter de potentiële kenniswaarde is. Daarnaast is het uitgangspunt bij deze analyse, dat in theorie onder afdekkende lagen zoals esdekken de gaafheid en conserveringsgraad van sporen en vondsten, dus van informatie, hoog zijn. De perioden die doorgaans aangetroffen worden onder esdekken vallen in het tijdvak Late Bronstijd – Late Middeleeuwen. Buiten de essen (en de lage delen zoals de waarden van het rivierdal van de IJssel) geldt voor conservering en gaafheid de algemene stelregel dat hoe ouder de periode, hoe geringer de kans op gawe sporen en vondsten (behalve vuursteen) en hoe lager de conserveringsgraad.

In totaal is er per vindplaats een maximale score van 54 punten (24 + 30) te behalen voor de fysieke kwaliteit. In het rivierdal is in verband met de aanvullende vragen per vindplaats een maximale score van 58 punten (24 + 34) te behalen voor de fysieke kwaliteit.²

*Wat is de verwachte en aangetroffen **gaafheid** op (mogelijke) vindplaatsen en dus de hoogte van de kenniswaarde voor archeologische perioden en kennisthema's in de gemeente?*

Om deze vraag te beantwoorden moeten de volgende sleutelvragen voor gaafheid worden beantwoord:

² *Indien sprake is van hoge verwachte of aangetroffen gaafheid is de score 3 (hoog) toegekend. Indien sprake is van een lage of middelhoge score zijn de waarden 1 respectievelijk 2 toegekend.*

1. Heeft in de eventuele bedekkende laag agrarische bewerking plaatsgevonden tot in het niveau van de vondsten en sporen?
2. Is studie van aanwezige bewoning of gebruikperioden mogelijk?
3. Is er sprake van bioturbatie tot op het niveau van sporen en vondsten?
4. Is de archeologische laag gevrijwaard van ingrijpende verstoringen?
5. Zijn sporen aanwezig?
6. Zijn de sporen gaaf?
7. Is er ruimtelijke gaafheid van de sporen?
8. Bevinden mobilia zich in situ?
9. Is er een ruimtelijke relatie van de mobilia onderling?
10. Is er een ruimtelijke relatie van mobilia en sporen?
11. Is antropogeen biochemisch residu aanwezig?
12. Is de natuurlijke omgeving stabiel?

De bovenstaande vragen met betrekking tot gaafheid zijn vooral gericht op dat deel van de gemeente Rheden dat buiten het rivierdal van de IJssel ligt. In het rivierdal geldt een ander verwachtingspatroon ten aanzien van de fysieke kwaliteit. Hierdoor vervallen de bovenstaande gelijkgenummerde vragen en worden deze vervangen door de volgende:

1. Zijn de bewoning of gebruikperioden stratigrafisch gescheiden?
2. Is vondstmateriaal stratigrafisch gescheiden?
3. Is de laagopvolging vrij van stratigrafische hiaten?

*Wat is de verwachte en aangetroffen **conservering** op (mogelijke) vindplaatsen en dus de hoogte van de kenniswaarde voor archeologische perioden en kennisthema's in de gemeente?*

Om deze vraag te beantwoorden moeten de volgende sleutelvragen voor conservering worden beantwoord:

1. Ligt de vondst- en sporenlaag onder een esdek of vergelijkbare laag opgebrachte grond?
2. Ligt de vondst- en sporenlaag onder het diepste niveau van huidige agrarische bewerking?
3. Is de vondst- en sporenlaag gelegen in een intact bodemprofiel?
4. Is de vondst- en sporenlaag kalkhoudend of afgedekt met een kalkhoudende laag?
5. Zijn bodemchemische resten in/onder de vondst- en sporenlaag aanwezig?
6. Zijn in de archeologische laag/sporen verkoolde zaden aanwezig?
7. Is het botanisch materiaal determineerbaar?
8. Is in de archeologische laag/sporen onverbrand bot aanwezig en determineerbaar?
9. Is in de archeologische laag/sporen verbrand bot aanwezig en determineerbaar?
10. Zijn de gebitselementen gaaf, d.w.z. niet in lamellen uiteengevallen?
11. Is het aardewerk grotendeels ongesleten/verweerd doch determineerbaar?
12. Zijn de natuurstenen artefacten onverweerd en determineerbaar?
13. Is de kleine vuursteenfractie (<4mm) aanwezig?
14. Zijn de werkkanten van vuurstenen artefacten vrij van natuurlijke patina?
15. Zijn de metalen artefacten aanwezig en determineerbaar?

De bovenstaande vragen met betrekking tot conservering zijn vooral gericht op dat deel van de gemeente Rheden dat buiten het rivierdal van de IJssel ligt. In het

rivierdal geldt een ander verwachtingspatroon ten aanzien van de fysieke kwaliteit. Hierdoor vervallen de bovenstaande gelijkgenummerde vragen en worden deze vervangen door de volgende:

1. Ligt de archeologische laag/sporen in de permanent gereduceerde zone?
2. Ligt de archeologische laag/sporen in de oxidatie/reductie zone?
- 6a. Zijn in de archeologische laag/sporen onverkoolde zaden aanwezig?
- 6b. Is in de archeologische laag/sporen onverkoold hout aanwezig?

In tabel B2 (bijlage II.E.1) zijn de scores van het bodemarchief van Rheden ten aanzien van waargenomen en te verwachten conservering weergegeven. Indien sprake is van hoge verwachte of aangetroffen conservering is de score 3 (hoog) toegekend. De essen scoren alle hoog. De score 2 bij periode 1 (het Paleolithicum voor 35.000 jaar geleden) is gebaseerd op de verwachte stratigrafische positie van mogelijke vuursteenmateriaal: op gestuwde of pro-glaciale afzettingen (Saalien) en onder een afdekkende laag dekzand of contemporaine afzetting (Weichselien).

Het criterium fysieke kwaliteit kan ook eenvoudiger worden gewaardeerd. Er wordt dan een eenvoudige, kwalitatieve toets gebruikt ter bepaling van de fysieke kwaliteit: indien vragen uit de selectieagenda kunnen worden beantwoord met de vindplaats die op dat moment aan de orde is (en gewaardeerd is), dan is er in het onderhavige voorstel voor selectiebeleid sprake van fysieke kwaliteit. Zo komt er dus in deze opzet geen kwantitatieve normering aan te pas. Dit laat echter onverlet dat in het veld door de archeologisch uitvoerder de fysieke kwaliteitsscores gaafheid en conservering wel moeten worden vastgelegd in een KNA-conform scoreblad.

II.D Het resultaat: selectiebeleid Rheden

Uit de inventarisatie van gemeentelijk archeologisch erfgoed blijkt de afwezigheid van kennis over de oudste periode (het Paleolithicum) en het tijdvak van de Midden Romeinse tijd tot en met de Vroege Middeleeuwen. Een kennislacune met betrekking tot de oudste periode is een landelijk fenomeen en verbaast daarom niet. De ogenschijnlijke kennislacune met betrekking tot bijvoorbeeld de Midden Romeinse tijd is wel frappant.

II.D.1 Normen en ondergrenzen

Voor de drie aspecten belevingswaarde, fysieke kwaliteit en inhoudelijke kwaliteit zijn de sleutelvragen opgesteld zoals opgenomen in Hoofdstuk II.C. De antwoorden op de sleutelvragen leiden tot maximale scores per onderdeel. Een vindplaats moet een vastgestelde minimale score halen, wil deze in aanmerking komen voor gemeentelijke selectie.

De vraag rest nu welke scores of waarden gekozen moeten worden als ondergrenzen. Met andere woorden, wanneer wordt een vindplaats (nadat het waarderend onderzoek is uitgevoerd) geselecteerd voor een archeologische beheersmaatregel? Om voor Rheden vast te stellen wat de stand van kennis is, is de systematiek van de Archeologiebalans uitgewerkt op een gemeentelijke schaal. Dat is gebeurd door van alle bekende archeologische waarnemingen en onderzoeken in de gemeente vast te stellen tot welk kennisveld(en) ze horen. Vervolgens is per kennisveld vastgesteld welke 'kenniswaarde' aan dat veld moet worden toegekend. Dus: hoe zeldzaam zijn de grafvelden uit de Late IJzertijd voor Rheden? De mogelijke scores zijn: 1 (lage waarde), 2 (gemiddelde waarde), 3 (hoge waarde).

Wat betreft de drie aspecten die behoren tot het criterium inhoudelijke kwaliteit wordt nog het volgende opgemerkt. Om hier op een zinvolle wijze mee te werken zal er een goede invulling van moeten komen. De KNA geeft hiervoor per aspect verschillende richtlijnen (Bijlage II.E.2). De gemeente heeft hieruit een keuze gemaakt, aangezien invulling op basis van alle gegeven richtlijnen niet realiseerbaar is en niet discrimineert.

*Het eerste en derde aspect, **zeldzaamheid en informatiewaarde**, wordt beschouwd op een bovengemeentelijke schaal (regio, provincie of nationaal). De vraag is daarbij in hoeverre er sprake is van zeldzaamheid c.q. kennisvermeerdering op gemeentelijk niveau wat betreft de thans in de gemeente bekende archeologische perioden en kennisthema's.*

Als een periode of thema op bovengemeentelijke schaal van belang is, dan geldt dat (automatisch) ook voor het gemeentelijk niveau. In II.D.2 wordt besproken welke scores zijn toegekend en wat dus het feitelijke gemeentelijk selectieadvies is.

*Het tweede aspect, **ensemblewaarde**, wil zeggen dat een vindplaats of vondst te relateren is aan de omgeving of aan andere vondsten. Ensemblewaarde wordt door de KNA in drie verschillende contexten beschreven. Dit zijn de (1) landschappelijke (L), (2)*

diachrone (D) en (3) synchrone context (S). Als vierde wordt de aanwezigheid van contemporaine organische sedimenten in de directe omgeving genoemd. Het aspect ensemblewaarde heeft evenals het aspect representativiteit een duidelijke relatie met zeldzaamheid. Immers, er kan pas sprake zijn van ensemble als er al kennis aanwezig is. Voor die kennisvelden die laag scoren op zeldzaamheid (waar dus kennis voorhanden is) wordt bepaald in welke van de drie genoemde contexten sprake is van kennisvermeerdering. Voor de organische 'context' geldt dat kenniskansen alleen liggen in de gemeentelijke beekdalen of riviersedimenten en dat hoe jonger de archeologische periode, hoe groter de kans is op contemporaine organische sedimenten. Een score van 3, dus een hoge ensemblewaarde, wordt toegekend als er voor een kennisveld op alle drie de 'contexten' gescoord wordt (LDS).

In de tabel 7 is een aggregatie van de scores in de tabellen van bijlage II.E.1 met betrekking tot alle aspecten (uitgezonderd ensemblewaarde, waarbij de score beschrijvend dus kwalitatief is) weergegeven. Deze tabel levert de uiteindelijke selectie van perioden en kennisthema's op basis van het gemeentelijke archeologische erfgoed op. De tabel toont (in groen) aan welke van de 88 kennisvelden een score van 15 punten en hoger hebben. Dit levert 23 kennisvelden op uit het totaal van 88 (26%). De ondergrens van 15 is vrij subjectief. Wordt de grens bij 14 punten gelegd dan worden totaal 42 kennisvelden geselecteerd (circa 48%; tabel 8). Bij een ondergrens van 16 punten worden er slechts 13 kennisvelden geselecteerd (circa 15%; tabel 9). De 26% selectie blijkt dus een 'redelijk' gemiddeld scenario op te leveren.

Bij een ondergrens van 15 vallen de perioden Midden Romeinse Tijd, Laat Romeinse tijd – Vroege Middeleeuwen en Vroege Middeleeuwen en in iets mindere mate de Late IJzertijd – Vroeg Romeinse tijd en ten slotte het Paleolithicum binnen de selectie. Verder scoren alle thema's scores, zij het in verschillende mate. De belangrijkste thema's in Rheden blijken volgens de gevolgde systematiek de Grafvelden en Religie & Cultus, wanneer de punten voor het gehele thema opgeteld worden. Alle andere kennisthema's scoren min of meer gelijk, met hoogste scores voor Economie & Landgebruik, Sociaal Politieke Organisatie.³

Hoe worden de ondergrenzen nu gebruikt?

Een vindplaats wordt allereerst langs de norm belevingswaarde gevoerd. Bij een score van meer dan 11 punten vindt direct preselectie plaats en wordt de vindplaats naast de selectieagenda gehouden ter bepaling van de uiteindelijke selectie. Bij een lagere score wordt de vindplaats getoetst aan de tweede norm, de inhoudelijke kwaliteit. Bij een score van 10 of meer punten op inhoudelijke kwaliteit gaat de vindplaats door naar de agenda ter bepaling van de uiteindelijke selectie. Bij een

³

In deze nota is uitgegaan van een evenwichtige indeling van de klassen door het aantal te behalen punten per norm door 3 te delen.

score lager dan 10 punten vindt geen preselectie plaats. Als laatste toets voor uiteindelijke gemeentelijke selectie wordt bepaald of de vindplaats qua gaafheid en conservering (fysieke kwaliteit) in potentie de mogelijkheid biedt om de in de selectieagenda opgenomen onderzoeksvragen te beantwoorden. Is dat het geval dan vindt selectie plaats door de gemeente en komt de vindplaats in aanmerking voor één van de drie beheersmaatregelen. Is dat niet het geval dan zal de gemeente de vindplaats gekend verloren laten gaan.

Datgene wat wel doordringt tot de selectieagenda, maar niet door het laatste filter van die selectieagenda komt, is blijkbaar archeologisch wel de moeite waard. Vanwege de opgestelde selectieagenda worden deze vindplaatsen uiteindelijk echter niet geselecteerd. Mocht door regelmatige evaluatie blijken dat dit terugkerend specifieke perioden en thema's betreft, dan geeft dat uiteraard aanleiding om de selectieagenda te herzien. Immers, de selectieagenda is een momentopname die beïnvloedbaar moet zijn voor voortschrijdend inzicht. Het is denkbaar dat door de ruimtelijke ontwikkeling in een bepaald deel van de gemeente juist een specifieke archeologische periode of bepaald thema wordt aangetroffen die voorheen niet aanwezig was of niet verwacht. Herziening van de agenda zorgt er dan voor dat deze nieuwe informatie behouden kan worden, en een uitbreiding kan betekenen voor de kennis omtrent periode en thema.

II.D.2 *Selectieagenda: perioden en thema's*

Uit de inventarisatie van gemeentelijk archeologisch erfgoed blijkt de afwezigheid van kennis over de oudste periode (het Paleolithicum) en het tijdvak van de Midden Romeinse tijd tot en met de Vroege Middeleeuwen. Een kennislacune met betrekking tot de oudste periode is een landelijk fenomeen en verbaast daarom niet. De ogenschijnlijke kennislacune met betrekking tot bijvoorbeeld de Midden Romeinse tijd is wel frappant. In die periode is er een grote economische bloei en daarmee gepaard gaande bevolkingsgroei. Kennelijk heeft dit in dit deel van Gelderland minder opgang gedaan, ondanks dat de grens van het Romeinse Rijk nabij was. Deze lag immers langs de Rijn, met naburige forten in Arnhem-Meinerswijk (Castra Herculis), Duiven-Loowaard en Herwen-Bijlandse Waard (Carvium). Het fort van Loowaard, waarvan we de Romeinse naam niet kennen, lag strategisch tegenover de aftakking van de IJssel. Hier is in de Vroeg Romeinse tijd al een waterstaatkundige aanpassing geweest door middel van de Drususgracht waarmee meer water vanuit de Rijn in de IJssel kon stromen. De IJssel zal met name in die periode nog een rol hebben gespeeld voor de verplaatsing van troepen tijdens de campagnes om Germanië te veroveren. Die veroveringsfase houdt ca. 47 n.Chr. op waarna de Rijn de noordgrens wordt van het rijk. De aanwezigheid van die grens zou ook de reden kunnen zijn geweest, dat de zone ten noorden daarvan bewust is vrijgehouden van 'barbaarse bewoning'. De vroege component zoals die uit de ARCHIS II waarnemingen blijkt, is hier niet te vinden. In dat geval zou ook periode 3 sterker vertegenwoordigd dienen te zijn. Uitgaande van de kennisthema's bieden alle min of meer gelijke perspectieven voor kennisvermeerdering. Slecht geïnformeerd zijn we over grafvelden. Dit zou vanuit wetenschappelijk oogpunt daarom een gemeentelijk speerpunt kunnen zijn net als religie & cultus. Op basis van de *gemeentelijke* archeologie kunnen gemeentebreed de perioden Paleolithicum voor 35.000 jaar geleden (1) en Late IJzertijd tot en met Vroege Middeleeuwen (6, 7, 8 en 9) opgevoerd worden als speerpunten.

Het *regionale* kader geeft verder aan dat er duidelijke kennislacunes zijn in het Paleolithicum voor 35000 (1) het Mesolithicum (2) en de Late Bronstijd – Midden IJzertijd (5). De periode Laat Mesolithicum – Midden Neolithicum is nauwelijks tot matig bekend. Laat Neolithicum - Midden Bronstijd, Late IJzertijd t/m Midden Romeinse tijd (6,7) en Nieuwe Tijd (11) zijn matig bekend.

De combinatie van:

- het kenniskader op basis van de Archeologiebalans en NOaA
- de cijfermatige analyse van de drie waarderingscriteria (tabellen bijlage I.E.1) en
- de door de gemeente aangemerkte integrale belevingswaarde en identiteitsthema's

levert op basis van de eerder genoemde inventarisaties voor de gemeente de volgende selectieagenda op, uitgesplitst naar perioden en thema's waarop het gemeentelijk archeologiebeleid zich in eerste instantie zal richten.

Geselecteerde perioden

Op basis van de hierboven beschreven informatie wordt besloten het archeologiebeleid te richten op instandhouding van archeologische resten uit de volgende periodes :

- Paleolithicum (1);
- Late IJzertijd – Vroeg Romeinse tijd (6);
- Midden Romeinse tijd (7);
- Laat Romeinse tijd – Vroege Middeleeuwen (8);
- Vroege Middeleeuwen (9).
- Late Middeleeuwen (10);
- Nieuwe Tijd (11).
- Mesolithicum (2,3)

De laatste perioden zijn aan de selectieagenda toegevoegd (alhoewel ze daar aanvankelijk methodisch gezien buiten vielen) omdat deze het meeste erfgoed opleveren en dus de grootste gemeentelijke belevingswaarde en identiteit opleveren of vanwege de aanwezigheid van belangrijke resten uit deze periode binnen de gemeente (Spankerense Enk).

Geselecteerde thema's

Hier kunnen de vijf overgebleven thema's worden genomen zoals uit de score binnen het 15 punten scenario:

- Grafvelden;
- Economie en landgebruik;
- Sociaal politieke organisatie;
- Religie en Cultus;
- Processen.
- Nederzettingen.

Wel dient zich hier een dilemma aan. Als grafvelden een speerpunt van beleid worden dan vallen daar ook de urnenvelden onder die in de Brons en IJzertijd dateren en op verschillende plaatsen binnen de gemeente zijn vastgesteld. Deze tijdvakken zijn juist afgevallen in de zin van de keuze voor aandacht voor specifieke periodes. Het

voorstel is daarom de keuze voor de kennisthema's hier zwaarder te laten wegen dan die voor de afzonderlijke perioden. De thema's worden dan meer in hun diachrone kader geplaatst en waar nodig onderzocht. Alhoewel de nederzettingen methodisch bezien zouden moeten afvallen wordt dit thema vooralsnog toch opgenomen in de selectie in verband met de op de Spankerense Enk aangetroffen resten.

II.D.3 Onderzoeksvragen

Als op basis van achtereenvolgens de ondergrenzen en de selectieagenda wordt besloten tot een archeologische beheersmaatregel moet worden vastgesteld welke dat is. Om daarop antwoord te kunnen geven moeten onderzoeksvragen worden beantwoord. Met deze onderzoeksvragen wordt de selectieagenda dus geoperationaliseerd.

De eerste basale vraag betreft de relatie per periode ten aanzien van alle geselecteerde kennisthema's. Het al of niet beantwoord kunnen worden van deze vraag zal leiden tot hetzij het wegvallen van de vraag hetzij het stellen van nieuwe detailvragen. Bijvoorbeeld: Wat levert deze vindplaats aan informatie op over de inrichting van een *grafveld* in de *Midden Romeinse tijd*?

Een tweede ingang om gericht onderzoeksvragen te stellen, is de Nationale Onderzoeksagenda Archeologie (NOaA). Immers, deze agenda geeft de nationale consensus weer over de positie van het archeologisch onderzoek in het komend decennium. De in de NOaA gekozen thema's voor de Vroege Prehistorie (Paleolithicum t/m Midden Neolithicum) sluiten aan bij hetgeen in Rheden is geselecteerd. De NOaA heeft thematisch aandacht voor:

1. Kolonisatie en vroege bewoningsgeschiedenis;
2. Landgebruik en nederzettingssystemen;
3. Voedseleconomie, relatie mens & milieu;
4. Begravingen en deposities;
5. Culturele tradities, sociale relaties en interactie.

Ten aanzien van materiaalonderzoek levert de NOaA een algemene set vragen die hierna opgenomen is. De antwoorden op de vragen zijn in te passen in verschillende thema's. Ieder thema levert basale vragen op. Hieruit zijn de voor de gemeente Rheden relevante vragen gefilterd. Het hoofdstuk behandelt exact de nog resterende perioden van de selectie. De vragen zijn naar kennisthema gegroepeerd. Aan de hand van het antwoord op deze vragen kan worden beoordeeld of de archeologische vindplaats past binnen de selectieagenda en dus in aanmerking komt voor een archeologische beheersmaatregel of niet.

Landschap

- Welke invloed had de mens op de landschapsontwikkeling?
- Welke invloeden had het landschap op de levenswijze van de mens? Had het invloed op de territoriale organisatie, zo ja, hoe dan?
- Wanneer en hoe worden lage en vochtige terrein elementen in gebruik genomen? Zijn hier verschillen in binnen de regio?
- Welke soort van agrarische landinrichting komt voor, in welke mate en door welke factoren beïnvloed?
- In welke mate was het landschap bebost in de afzonderlijke periodes? Hoe en in welke mate werd dit bos gebruikt?

- Hoe zag het wegenpatroon er uit? Hoe oud is dit, en hoe heeft dit de inrichting van het landschap beïnvloed?
- Zijn er waterstaatkundige aanpassingen of bouwwerken, zo ja wat en waarom daar?
- Zijn er verschillen in de ontstaanswijze van essen?
- Zijn er tendensen in locatiekeuze van nederzettingen en grafvelden? Welke vestigingsfactoren spelen een rol? Welke factoren liggen ten grondslag aan het verlaten van terreinen?

Economie

- Wat is de typologie en vormontwikkeling van het aardewerk? Zijn er 'gidsfossielen'? Is de ontwikkeling gelijkmatig verdeeld in de regio? In welke mate komen welke importen voor? Wat is hieruit af te leiden wat betreft sociaal-economische verhoudingen?
- In welke mate en hoe is de import beïnvloed door een elite?
- Zijn er aanwijzingen voor specifieke ambachten? Welke grondstoffen zijn verwerkt en waar kwamen deze vandaan? Welke producten en voor wie/welke markt zijn die producten gemaakt?
- Wat is de technologische ontwikkeling?
- Hoe ontwikkelt de landbouw zich, met welke producten? Hoe is de landbouw georganiseerd? Hoe is dit van invloed op de inrichting van nederzettingen?

Nederzettingen

- Is er sprake van bewoningscontinuïteit? Hoe ontwikkelen nederzettingen en de inrichting van het landschap zich?
- Is er sprake van beïnvloeding door de Romeinen, zo ja hoe? Is die beïnvloeding gebonden aan bepaalde periodes, en waarom?
- Is er sprake van specialisatie en differentiatie? Uit dit zich in de nederzittingsstructuur of in de structuur van individuele onderkomens of bijgebouwen?
- Wat is de oorsprong en ontwikkeling van de Middeleeuwse kern(en)? Wat is de relatie tussen de kern en het ommeland?
- Is er een marktlocatie?
- Zijn er aanwijzingen voor militaire structuren, hoe zien die er uit, wat was hun gebruik, hoe oud zijn ze en hoe ontwikkelen ze zich?

Graven

- Hoe en onder invloed waarvan ontwikkelt zich de grafcultuur? Zijn graven of grafvelden gelijkmatig verdeeld?
- Is er potentie, en zo ja welke, voor fysisch-antropologisch en genetisch onderzoek?

Deposities

- Welke soorten deposities zijn er? Hoe lang gaat men met welke vormen van offeren door?

- Zijn er verschillen of zwaartepunten in datering, aard, context en landschappelijke situering binnen de regio? Wat was de perceptie van de offerende samenleving ten aanzien van het geofferde object, mens of dier?
- Zijn er aanwijzingen voor initiatie of verlatingsrituelen?
- Zijn er specifieke cultusplaatsen, wanneer, hoe en hoe lang worden deze gebruikt? Hoe liggen deze in het landschap?
- Hoe is de invloed van de kerstening op rituelen? Waar liggen de vroegste kerken en hoe zien ze er uit en ontwikkelen ze zich?

II.E **Bijlagen**

II.E.1 Scoretabellen paragraaf II.C

II.E.2 Waarderingscriteria en parameters KNA

II.E.3 Gebruikte literatuur bijlagen I en II

II.E.1 Scoretabellen paragraaf II.C

Hieronder zijn de tabellen opgenomen waarnaar in paragraaf II.C wordt verwezen. De volgende scores zijn mogelijk:

1	Laag
2	middelmatig
3	hoog

Periode	Paleogeografie	Nederzettingen	Grafvelden	Economie & landgebruik	Locatiekeuze	Sociaal politieke organisatie.	Religie & cultus	Processen
11	3	3	3	3	3	3	3	3
10	2	3	3	2	2	3	2	2
9	3	3	3	3	3	3	3	3
8	3	3	3	3	3	3	3	3
7	3	3	3	3	3	3	3	3
6	3	3	3	3	3	3	3	3
5	3	3	3	3	3	3	3	3
4	2	2	2	2	2	2	2	2
3	1	1	1	1	1	1	1	1
2	1	1	1	1	1	1	1	1
1	1	1	1	1	1	1	1	1

Tabel B1. Fysieke kwaliteit: Gaafheid (waargenomen en verwacht)

Periode	Paleogeografie	Nederzettingen	Grafvelden	Economie & landgebruik	Locatiekeuze	Sociaal politieke org.	Religie & cultus	Processen
11	2	2	2	2	2	2	2	2
10	2	2	2	2	2	2	2	2
9	3	3	3	3	3	3	3	3
8	3	3	3	3	3	3	3	3
7	3	3	3	3	3	3	3	3
6	3	3	3	3	3	3	3	3
5	3	3	3	3	3	3	3	3
4	2	2	2	2	2	2	2	2
3	2	2	2	2	2	2	2	2
2	1	1	1	1	1	1	1	1
1	2	2	2	2	2	2	2	2

Tabel B2. Fysieke kwaliteit: Conservering (waargenomen en verwacht)

Periode	Paleogeografie	Nederzettingen	Grafvelden	Economie & landgebruik	Locatiekeuze	Sociaal politieke org.	Religie & cultus	Processen
11	3	3	3	3	2	3	3	2
10	3	3	3	3	2	3	3	2
9	2	2	3	2	2	2	3	2
8	2	2	3	2	2	2	3	2
7	2	2	3	2	2	2	3	2
6	2	2	3	2	2	2	3	2
5	1	1	3	1	1	1	3	1
4	1	1	3	1	1	1	3	1
3	1	1	3	1	1	1	3	1
2	1	1	3	1	1	1	3	1
1	2	2	3	2	2	2	3	2

Tabel B3. Belevingswaarde: Schoonheid

Periode	Paleogeografie	Nederzettingen	Grafvelden	Economie & landgebruik	Locatiekeuze	Sociaal politieke org.	Religie & cultus	Processen
11	3	3	3	3	3	3	3	2
10	3	3	3	3	3	3	3	2
9	3	2	3	3	3	3	3	2
8	3	2	3	3	2	3	3	2
7	3	2	3	2	2	3	3	2
6	2	2	3	2	2	2	3	2
5	2	1	3	1	1	1	3	1
4	2	2	3	2	1	1	3	1
3	2	2	3	2	1	1	3	1
2	2	1	3	2	2	1	3	1
1	2	2	3	3	2	2	3	1

Tabel B4. Belevingswaarde: Herinneringswaarde

Periode	Paleogeografie	Nederzettingen	Grafvelden	Economie & landgebruik	Locatiekeuze	Sociaal politieke org.	Religie & cultus	Processen
11 a	1	2	1	1	1	1	1	1
10 b	1	1	1	1	1	1	1	1
9 e	1	1	3	1	1	2	2	2
8 l	1	1	3	2	2	3	3	3
7	1	2	3	2	2	3	3	3
6 B	1	2	2	2	2	2	2	2
5 5	1	3	1	3	2	2	2	1
4 .	1	2	2	2	2	2	2	2
3	1	2	2	3	3	3	2	3
2 I	1	3	3	3	3	3	3	3
1 n	2	3	3	3	3	3	3	3

Tabel B5. Inhoudelijke kwaliteit: Zeldzaamheid (gemeentelijk niveau Rheden)

Periode	Paleogeografie	Nederzettingen	Grafvelden	Economie & landgebruik	Locatiekeuze	Sociaal politieke org.	Religie & cultus	Processen
11	LDS	LDS	LDS	LDS	LDS	DS	LDS	DS
10		LDS	LDS	LDS	LDS	DS	LDS	DS
9	LS	S		LS	LS	LS		S
8								
7								
6	LD							
5	LDS	LS	LS	LS	LDS	S	LS	S
4	LD				LD			
3	LD				LD			
2	LDS							
1	LDS							

Tabel B6. Inhoudelijke kwaliteit: Ensemblewaarde

L = Landschappelijke context

D = Diachrone context

S = Synchrone context

Periode	Paleogeografie	Nederzettingen	Grafvelden	Economie & landgebruik	Locatiekeuze	Sociaal politieke org.	Religie & cultus	Processen
11	1	1	1	1	1	1	1	1
10	1	1	1	1	1	1	1	1
9	2	2	2	2	2	2	2	2
8	3	3	3	3	3	3	3	3
7	3	3	3	3	3	3	3	3
6	2	2	2	2	2	2	2	2
5	1	1	1	1	1	1	1	1
4	1	2	2	2	1	2	2	2
3	1	2	3	2	1	3	3	3
2	2	2	3	2	2	2	3	3
1	3	3	3	3	3	3	3	3

Tabel B7. Inhoudelijke kwaliteit: informatie waarde

II.E.2 Waarderingscriteria en parameters KNA

• Criterium Beleving

Schoonheid

- Zichtbaarheid vanaf het maaiveld als landschapselement;
- Vorm en structuur;
- Relatie met omgeving.

Herinneringswaarde

- Verbondenheid met feitelijke historische gebeurtenis;
- Associatie met toegeschreven kwaliteit of betekenis.

• Criterium Fysieke kwaliteit

Gaafheid

- Aanwezigheid sporen;
- Gaafheid sporen;
- Ruimtelijke gaafheid;
- Stratigrafie intact;
- Mobilia in situ;
- Ruimtelijke relatie tussen mobilia onderling;
- Ruimtelijke relatie tussen mobilia en sporen;
- Aanwezigheid antropogeen biochemisch residu;
- Stabiliteit van de natuurlijke omgeving.

Conservering

- Conservering artefacten (metaal/overig);
- Conservering organisch materiaal.

• Criterium Inhoudelijke kwaliteit

Zeldzaamheid

- Het aantal vergelijkbare monumenten (complextypen) van goede fysieke kwaliteit uit dezelfde periode, binnen dezelfde archeoregio, waarvan de aanwezigheid is vastgesteld;
- Idem, op basis van een recente en specifieke verwachtingskaart.

Informatiewaarde

- Opgraving/onderzoek van vergelijkbare monumenten binnen dezelfde archeoregio (minder/meer dan vijf jaar geleden; volledig/partieel);
- Recent en systematisch onderzoek in de betreffende archeoregio;
- Recent en systematisch onderzoek van de betreffende archeologische periode;
- Passend binnen vastgesteld onderzoeksprogramma van universitair instituut, RACM of anderen.

Ensemblewaarde

- Synchronie context (voorkomen van monumenten uit dezelfde periode binnen de microregio);
- Diachrone context (voorkomen van monumenten uit opeenvolgende perioden binnen de microregio);
- Landschappelijke context (fysisch- en historischgeografische gaafheid van het contemporaine landschap);

- Aanwezigheid van contemporaine organische sedimenten in de directe omgeving.

Representativiteit

- Kenmerkendheid voor een bepaald gebied en/of periode;
- Het aantal vergelijkbare monumenten van goede fysieke kwaliteit uit dezelfde periode binnen dezelfde archeoregio waarvan de aanwezigheid is vastgesteld en waarvan behoud is gegarandeerd;
- Idem, op basis van een recente en specifieke verwachtingskaart.

II.E.3 Gebruikte literatuur bijlagen I en II

Bloemers, J.H.F., L.P. Louwe Kooijmans & H. Sarfatij, 1981, Verleden Land, Archeologische opgravingen in Nederland, Amsterdam.

Blommestijn, C.M., H.A. Heidinga, H.H. van Regteren Altena & C.L. Verkerk (red.), 1977, De Veluwe, archeologisch-historische verkenning van de bewoningsgeschiedenis tot 1200, project middeleeuwse archeologie en middeleeuwse geschiedenis 1975-1976, IPP Working Paper 4, Amsterdam.

Deeben, J, E. Drenth, M.-F. van Oorsouw & L. Verhart, De Steentijd van Nederland, Archeologie 11/12.

Erdrich, M., 2003, Spel zonder grenzen, een speurtocht naar de Limes in de late Oudheid, oratie Katholieke Universiteit Nijmegen, Nijmegen.

Es, W.A. van, 1991, Van Maastricht naar Rhenen, een wandeling in de Laat-Romeinse tijd, Dertiende Kroon-voordracht, Amsterdam.

Es, W.A. van, H. Sarfatij & P.J. Woltering (red.), 1988, Archeologie in Nederland, De rijkdom van het bodemarchief, Amersfoort.

Heidinga, H.A., 1987, Medieval Settlement and Economy North of the Lower Rhine, Archaeology and history of Kootwijk and the Veluwe (the Netherlands), Assen/Maastricht.

Heidinga, H.A., 1990, From Kootwijk to Rhenen: in search of the elite in the Central Netherlands in the Early Middle Ages, in: Besteman, J.C., J.M. Bos & H.A. Heidinga (red.) Medieval archaeology in the Netherlands, Studies presented to H.H. van Regteren Altena, Assen/Maastricht.

Hoekstra, T.J. (red.), 2002, Middachten, Huis en Heerlijkheid, Utrecht.

Hulst, R.S., 1965-1966, A Pot Beaker from Velp, Prov. Of Gelderland, Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek 15-16, 231-232.

Isarin, R., A.V.A.J. Bosman, B. Goudswaard & H. van der Beek, 2005, Kiespijn: het gebruik van selectieagenda's in de Nederlandse archeologie, Archeobrief 3, 14-16.

Koop, P.J.M., 2002, Rheden-Rhederhof, Archeologische prospectie, BAAC-rapport 02.030, 's Hertogenbosch.

Lauwerier R.C.G.M. & R.M. Lotte (red.), 2002, Archeologiebalans 2002, Amersfoort.

Louwe Kooijmans, P.W. van der Broeke, H. Fokkens & A. van Gijn (red.), 2005, Nederland in de Prehistorie, Amsterdam.

Moerman J.D., 1957, Oude smeedijzerindustrie I, Bijdragen en Mededelingen van de Vereniging Gelre 56, 3-32.

Moerman J.D., 1960, Oude smeedijzerindustrie II, Bijdragen en Mededelingen van de Vereniging Gelre 59, 1-37.

Moerman J.D., 1968-1969, Oude smeedijzerindustrie III, Bijdragen en Mededelingen van de Vereniging Gelre 63, 1-30.

Schut, P., 1991, Een inventarisatie van neolithische bijlen uit Gelderland, ten noorden van de Rijn, Nederlandse Archeologische Rapporten 11, Amersfoort.

Willemse, N.W., 2005, Bebouwde kommen gemeente Rheden: Velp, Rheden, De Steeg, Ellecom, Dieren, Spankeren en Laag Soeren, Een inventariserend archeologisch veldonderzoek (verkenning), RAAP-Rapport 1071, Amsterdam.

III

Landschaps- en bewoningsgeschiedenis

III.1 Landschapsgeschiedenis

Het gebied van de gemeente Rheden behoorde tot de komst van het landijs in het Saalien (250.000 tot 130.000 jaar geleden) tot het stroomgebied van de Rijn. Tot die tijd stroomde de Rijn in noordelijke richting waarbij dikke pakketten zand en grind werden afgezet. Door de komst van het landijs werden de Rijn en ook de Maas gedwongen om een meer westelijke loop te kiezen. Ter hoogte van het huidige IJsseldal, waar voordien mogelijk een tak van de Rijn stroomde, schoof een enorme gletschertong in zuidelijke richting. Door zijn grote gewicht groef deze ijslob zich diep in en duwde daarbij afzettingen van de Rijn en oudere afzettingen van de oostelijke rivieren (Weser, Elbe en Eems opzij. Aan de westzijde van de gletschertong werd door het ijs de heuvelrug of stuwwal van de oostelijke Veluwe opgestuwd, waarvan het zuidelijke deel op grondgebied van de gemeente Rheden ligt. Deze stuwwal werd reeds aan het eind van het Saalien sterk geërodeerd door afstromend smeltwater van het ijs. Hierbij ontstonden in de hellingen van de stuwwal brede, trechtervormige droge dalen (Ten Houte de Lange, 1977). In de gemeente Rheden betreft het Dal van Hagenau ten zuiden van Dieren en een deel van het Dal van Eerbeek ten zuidwesten van Laag Soeren. Aan de oostzijde van de stuwwal, voor de monden van deze dalen, werden door het smeltwater grote daluitspoelings- of puinwaaiers gevormd (fluvioglaciale afzettingen). De ligging van deze relatief hooggelegen puinwaaiers is onder andere te herkennen aan de bochten in het Apeldoorns kanaal bij Dieren, Eerbeek en Loenen. In het gletscherbekken van de IJsselvallei vormde smeltwater een groot meer dat geleidelijk met zand, silt en klei werd opgevuld.

In het warme Eemien (130.000 tot 120.000 jaar geleden) en in het begin van de volgende ijstijd, het Weichselien (120.000 tot 10.000 jaar geleden), stroomde de Rijn ten oosten van Montferland in noordelijke richting. In deze tijd had de rivier een meanderend karakter. In het IJsseldal bij Rheden werd vermoedelijk komklei afgezet en vond veengroei plaats. Vanwege de dichte begroeiing was er in deze relatief warme tijd niet of nauwelijks sprake van erosie. Dit veranderde in het Midden Weichselien (Pleniglaciaal; 70.000 tot 13.000 jaar geleden). In het Pleniglaciaal was het klimaat zo koud dat er gedurende lange perioden sprake was van een poolwoestijn waarin vegetatie geheel ontbrak. Door het ontbreken van vegetatie konden erosieprocessen vat krijgen op het landschap. Op de stuwwal stroomde met smeltwater verzadigd materiaal af over de permanent bevroren ondergrond (solifluctie), waardoor (wederom) diepe erosiedalen uitgesneden werden. De reliëfrijke zuid- en oostflank van de stuwwal met zijn vele droge dalen, bijvoorbeeld het gebied rond de Posbank, is in deze tijd vormgegeven. Het geërodeerde materiaal werd voor de mondingen van de dalen afgezet in de vorm van uitgestrekte daluitspoelingswaaiers (fluvioperiglaciale afzettingen). In het open landschap werd door de wind zeer fijne sediment verplaatst en in de erosiedalen in de luwte van de stuwwal afgezet. Hierdoor is het merendeel van de erosiedalen voor een groot deel opgevuld met löss, dat als gevolg van solifluctie en andere hellingprocessen is vermengd met zand. In het lage gebied ten noordoosten van de stuwwal werden onder invloed van wind en (smelt-)water lemige, oude dekzanden afgezet. Deze dekzanden liggen vooral in het relatief vlakke Soerensche Broek op veel plaatsen nog aan de oppervlakte.

In het Weichselien ontwikkelde de Rijn zich opnieuw als een vlechtende rivier. In Midden Weichselien stroomde de hoofdstroom aan de noordzijde van het Montferland in de richting van Arnhem. Hierbij werd het IJsseldal opgevuld met een dik pakket grindrijk zand. In de laatste fase van het Weichselien (Laat Glaciaal: 13.000 tot 10.000 jaar geleden) verlegde de hoofdstroom van de Rijn zich naar het huidige stroomgebied ten zuiden van het Montferland. In het IJsseldal bleven grotendeels inactieve

restgeulen over. De opvulling van het IJsseldal met grove zanden kwam daarmee tot stilstand. Tijdens enkele koude en droge perioden gedurende het Laat Glaciaal werd de begroeiing gereduceerd en konden omvangrijke zandverstuivingen ontstaan. Het zwak lemige stuifzand uit het wordt aangeduid als jong dekzand. Ten noorden van Dieren vormt het jonge dekzand zwakglooiende ruggen, welvingen en koppen te midden van de vlakke van reliëfarme oude dekzanden. Ook op de flanken van de stuwwal, op het stuwwalplateau en op de puinwaaiers is in het Laat Glaciaal plaatselijk jong dekzand afgezet.

Omstreeks 10.000 jaar geleden zette een definitieve klimaatsverbetering in die het begin van het holocene tijdvak (8800 voor Chr. tot heden) markeerde. Door een toenemende begroeiing kwam een eind aan grootschalige erosie-sedimentatieprocessen die het stuwwallandschap en het landschap van de overgangzone naar het rivierdal van de IJssel in hoofdlijnen hebben vormgegeven. Vanaf de Late Middeleeuwen ontstonden op de puinwaaiers langs de voet van de stuwwal door de toepassing van plaggenbemesting dikke en uitgestrekte esdekken. Intensief gebruik van woeste gronden en ontbossingen ten behoeve van de ijzerindustrie leidden in de Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd tot het ontstaan van uitgestrekte zandverstuivingen op de stuwwal.

De IJssel was gedurende het Holoceen lange tijd een lokale rivier van bescheiden omvang, gevoed door beken in de Achterhoek en het Duitse Achterland (Spek e.a., 1996). De holocene IJssel heeft zich in eerste instantie voornamelijk ingesneden in pleistocene rivierafzettingen. Een complex van verschillende fasen van stroomgordels, zoals aanwezig in het gebied van de Waal en Neder-Rijn, is in het IJsseldal mede daardoor niet aanwezig. Vanaf de Romeinse tijd kreeg de IJssel een heel ander karakter doordat een verbinding ontstond met het Rijnstelsel. Uit verschillende onderzoeken is duidelijk geworden dat waarschijnlijk rond 250 na Chr., als gevolg van de voortdurende opslibbing van de Over-Betuwe, de Neder-Rijn ter hoogte van Westervoort een overloopgeul vormde naar het oostelijk gelegen komgebied (Berendsen, 1990). Deze geul nam vermoedelijk al snel in activiteit toe en bracht in korte tijd een verbinding tot stand met de Oude IJssel bij Doesburg. Gesuggereerd wordt dat menselijke activiteiten (de Romeinen) hierbij een belangrijke rol hebben gespeeld. Het kan echter niet worden uitgesloten dat het hierbij ging om een reactivering van een reeds bestaande oude verbinding tussen Rijn en Oude IJssel. Duidelijk is dat de activiteit van de IJssel vanaf de laat Romeinse tijd sterk toenam, waardoor de eerste fase van de huidige stroomgordel van de IJssel tot ontwikkeling kwam. In deze periode bouwde de stroomgordel van de IJssel zich verder uit en ontstonden in het sterk meanderende, bovenstroomse deel tussen Rheden en Deventer omvangrijke kronkelwaardcomplexen. De IJssel is hierbij diep ingesneden in de pleistocene rivierafzettingen. Menselijke activiteiten, zoals grootschalige ontginningen, de aanleg van dijken en kribben en bochttafsnijdingen, veroorzaakten in de Late Middeleeuwen een toenemende activiteit van de IJssel, waardoor deze zich lateraal verplaatste en de sedimentatie toenam. De geconcentreerde en versnelde afvoer in de Late Middeleeuwen heeft tot gevolg gehad dat de rivier zich voornamelijk is gaan insnijden in haar eigen bedding. De kronkelwaarden kwamen hierdoor droog te liggen en konden gaan verstuiven. Vanaf de bedijking was er sprake van een afnemende afvoerfunctie voor het Rijnstelsel, waaronder de IJssel (Middelkoop, 1997). Tekenend in dit verband zijn de werkzaamheden bij het splitsingspunt van Neder-Rijn en IJssel in de 18e eeuw met als voornaamste doel de IJssel watervoerend te houden.

III.2 Bewoningsgeschiedenis

De Veluwe is een streek met een langdurige bewoningsgeschiedenis. De oudste archeologische vondsten van de Veluwe dateren uit de Oude Steentijd. Ze zijn

afkomstig van jagende en verzamelende groepjes Neanderthalers die in het **Midden Paleolithicum** (300.000 - 35.000 jaar geleden) in het gebied rondtrokken. Het gaat vrijwel uitsluitend om vuurstenen artefacten zoals vuistbijlen en afslagen. Nabij de Posbank is een vuurstenen artefact gevonden dat mogelijk uit het Midden Paleolithicum dateert.

Vervolgens werden onze streken in de koudste perioden gedurende tienduizenden jaren niet bewoond. Pas in het **Laat Paleolithicum** (ongeveer 13.000 - 10.000 jaar geleden) werden onze streken tijdens warmere klimaatsfasen weer door mensen bezocht en bewoond. Uit de wijde omgeving van Rheden is in de vorm van vuursteenvindplaatsen een klein aantal kampementen van laat-paleolithische jager/verzamelaars bekend, onder andere in Hall en Doetinchem. In de regel komen kampementen uit het Laat Paleolithicum vooral voor op en rond grootschalige landschappelijke overgangszones, in de gemeente Rheden bijvoorbeeld in het overgangsgebied tussen de stuwwal en het rivierdal van de IJssel. Eenduidige vondsten uit deze periode ontbreken echter vooralsnog. Mogelijk stamt een deel van de vuurstenen artefacten op vindplaatsen in het Soerensche Broek en op de Spankerensche Enk uit het Laat Paleolithicum.

Omstreeks 8800 voor Chr. maakte als gevolg van de klimaatsverandering de open steppe- en toendravegetatie uit de ijstijd geleidelijk plaats voor een gesloten loofbos. Typische steppe- en toendradieren (zoals het rendier) trokken weg en dieren met een voorkeur voor een meer bosrijke omgeving (oeros, wild zwijn, eland, etc.) namen hun plaats in. In archeologisch opzicht neemt het **Mesolithicum** dan een aanvang (8800 - 4900 voor Chr.). De toenmalige bevolking leefde van de jacht, visvangst en het verzamelen van eetbare planten, knollen, vruchten, etc. De oudste eenduidige archeologische vondsten uit de gemeente Rheden dateren uit deze periode. Ze zijn afkomstig uit het Rozendaalsche zand en uit het Soerensche Broek. In het **Neolithicum** (4900 tot 2000 voor Chr.) vond de overgang naar een agrarische leefwijze plaats: de rondtrekkende, jagende en verzamelende bewoners van het gebied werden boer en veeteler. De periode van het Neolithicum kenmerkte zich verder door technologische veranderingen, waaronder het gebruik van aardewerk en geslepen stenen hakwerktuigen, zoals bijlen en hamerbijlen, en door het ontstaan van (semi-)permanente nederzettingen. Hoe de overgang naar een economie gebaseerd op landbouw en veeteelt op de Veluwe precies in zijn werk is gegaan, is nog onbekend. Uit onderzoek elders in Nederland is wel al duidelijk geworden dat er sprake was van een lange overgangperiode, waarin jagen en verzamelen naast landbouw en veeteelt nog geruime tijd een belangrijk onderdeel van de voedsel economie vormden. Binnen de gemeente Rheden is uit de omgeving van de Posbank één vuurstenen artefact bekend dat vermoedelijk uit deze overgangperiode dateert. Het betreft de losse vondst van een vuurstenen kling van Zuid-Limburgse vuursteen uit de **eerste helft van het Midden Neolithicum** (4200 tot 3400 voor Chr. In de **tweede helft van het Midden Neolithicum** (3400-2900 voor Chr.) werden de zandgronden van Noord-Nederland bewoond door boeren van de Trechterbekercultuur (hunebedbouwers). Hoewel de mensen van de Trechterbekercultuur op verschillende plaatsen op de Veluwe hun sporen hebben achtergelaten, zijn vindplaatsen van deze cultuur op de zuidelijke Veluwe nog schaars. Het kan niet geheel uitgesloten worden dat in de toekomst in dit gebied (eveneens) vindplaatsen ontdekt worden van de Vlaardingencultuur die in het nabije rivierengebied een grote verspreiding kent. Hoe dan ook, uit de gemeente Rheden zijn vooralsnog geen eenduidige vondsten bekend die inzicht verschaffen in de aard en verspreiding van de bewoning in het Midden Neolithicum. Mogelijk dateren enkele van de stenen en vuurstenen bijlen uit de gemeente Rheden uit deze periode.

In het **Laat Neolithicum** (2900-2000 voor Chr.) lijkt de bewoning op de Veluwe sterk toe te nemen. Er zijn op de Veluwe grote aantallen nederzettingen, begraafplaatsen (grafheuvels en vlakgraven) en vele losse vondsten bekend. Uit verspreiding van deze

vindplaatsen blijkt dat in deze periode vooral de lichte, eenvoudig te bewerken zandgronden bewoond werden. In de gemeente Rheden is een nederzetting van de laat-neolithische klokbekercultuur bekend in het Rozendaalsche Zand. Een in Velp gevonden voorraadpot (potbeker) dateert uit dezelfde periode. Over de nederzettingen in het Laat Neolithicum op de Veluwe is nog weinig bekend. Het betrof kleine, verspreide gehuchten van één of enkele waarschijnlijk relatief grote boerderijen met rondom akkers te midden van uitgestrekte gebieden met woeste gronden en bossen.

De bewoning in de **Vroege en Midden Bronstijd** (resp. 2000-1800 en 1800-1100 voor Chr.) vertoont grote overeenkomsten met de voorgaande periode. Uit de vele grafheuvels blijkt dat grote delen van de Veluwe in deze tijd relatief dicht bevolkt waren. Evenals in het Laat Neolithicum was er sprake van een verspreide bewoning in kleine gehuchten. Er werd gewoond in grote boerderijen met een inpandige stal (woonstalhuizen). Door het kappen van bossen en intensieve veeteelt ontstonden de eerste heidevelden en kleinschalige zandverstuivingen. Omdat ze over het algemeen relatief arm zijn aan vondsten, zijn vooral nederzettingen uit de Midden Bronstijd moeilijk te ontdekken. Desondanks zijn op de Veluwe enkele tientallen nederzettingen uit deze periode bekend, bijvoorbeeld in Apeldoorn en Ede. In de gemeente Rheden ontbreken eenduidige vondsten uit de Vroege en Midden Bronstijd vrijwel geheel. Slechts een vuurstenen pijlpunt uit de omgeving van de Posbank vormt een aanwijzing voor de aanwezigheid van mensen in deze periode. Ondanks de voorlopige armoede aan vondsten is de verwachting dat vooral in delen van het stuwwallandschap - bijvoorbeeld het stuwwalplateau - en in het overgangsgebied tussen de stuwwal en het IJsseldal veel nog onbekende archeologische resten uit het Laat Neolithicum en de Vroege en Midden Bronstijd zijn te vinden.

Uit de **Late Bronstijd en de IJzertijd** (resp. 1100-800 en 800-12 voor Chr.) zijn veel meer vindplaatsen bekend. De relatief grote hoeveelheid vondsten uit de Late Bronstijd en IJzertijd uit de gemeente Rheden wijst op een relatief dichte bevolking op de stuwwal en in de overgangszone naar het IJsseldal. Tevens vond er mogelijk bewoning plaats op hoge en droge pleistocene terrasresten in het IJsseldal. Het zijn vooral de begraafplaatsen uit de Late Bronstijd en IJzertijd, waaronder de zogenaamde urnenvelden, die bekendheid genieten. Ook in de gemeente Rheden zijn verscheidene (vermoedelijke) begraafplaatsen uit de onderhavige periode bekend. In 1924 is door medewerkers van het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden een klein deel van een urnenveld opgegraven te Worth-Rheden. Vondsten van complete potten in Velp, Worth-Rheden, Rheden, De Steeg en Dieren duiden op de aanwezigheid van andere begraafplaatsen. Aardewerkscherven en ander bewoningsafval wijzen op nederzettingen te Velp, Worth-Rheden en Spankeren. Ook in deze periode vond bewoning plaats in kleine gehuchten van één of enkele boerderijen. Rondom deze boerderijen lagen uitgestrekte akkercomplexen (*celtic fields*), waarvan in Vaassen en Bennekom goede voorbeelden bewaard zijn gebleven. Uit onderzoek is gebleken dat de nederzettingen met een regelmaat van enkele tientallen jaren binnen een akkercomplex verplaatst werden. Archeologen spreken in dit verband ook wel over 'zwervende nederzettingen'.

Vermeldenswaardig is verder dat er in de omgeving op de stuwwal de eerste aanwijzingen zijn voor de winning en productie van ijzer in de vorm van ijzerslakken.

Omstreeks 12 voor Chr. verschijnen de Romeinen in onze streken en neemt de **Romeinse tijd** (12 voor Chr. - 450 na Chr.) een aanvang. Na tientallen jaren van veldtochten tegen en schermutselingen met de Germaanse inwoners in onder andere Noord-Nederland en het aangrenzende Duitse gebied, kozen de Romeinen de Rijn als Rijksgrens. Vondsten van geïmporteerde Romeinse voorwerpen duiden op contacten

met het nabij gelegen Romeinse rijk. Dergelijke voorwerpen zijn ook op verscheidene plaatsen in de gemeente Rheden gevonden. Het betreft onder andere diverse metalen voorwerpen nabij De Durk te Velp, Romeinse munten nabij de Oude Jan te Velp en Romeinse scherven te Worth-Rheden en Laag Soeren. Nederzettingsterreinen uit de Romeinse tijd zijn bekend in Velp, Worth-Rheden en Laag Soeren. Een bronzen vaas uit Worth-Rheden duidt op een begraafplaats uit de Romeinse tijd. Spectaculair zijn de vondsten van twee enorme goudschatten uit de laat-Romeinse tijd te Velp, die gezien worden als offergaven. Op grond deze vondsten wordt vermoed dat Velp in de laat-Romeinse tijd de woonplaats was van een rijk Germaans stamhoofd of een regionale leider. Helaas is de bijbehorende nederzetting tot op heden onbekend. Aanwijzingen voor bewoning in de eeuwen na de ineenstorting van het Romeinse Rijk, dat wil zeggen de eerste helft van de **Vroege Middeleeuwen** (Merovingische tijd: 450 - 725 na Chr.), zijn over het algemeen schaars. De gemeente Rheden vormt wat dit betreft geen uitzondering. Desalniettemin duiden Merovingische vondsten op een reeds langer bewoond nederzettingsterrein te Worth-Rheden op continuïteit van bewoning. Uit de tweede helft van de Vroege Middeleeuwen (750-1050 na Chr.) is een veel groter aantal vondsten bekend. Het gaat hierbij om vondsten van diverse nederzettingsterreinen (Velp, Worth-Rheden, Rheden en De Steeg), losse vondsten en sporen van ijzerwinning. Tevens dateren de vroegste schriftelijke vermeldingen van Velp (omstreeks 900: *Phelepe*), Rheden (1028: *Rheten*), Ellekom (1019: *Ellingen*) en Dieren (838: *Theotornae*) uit deze periode (Blommensteijn e.a., 1977). De vondsten en de vermeldingen duiden op dichte agrarische nederzettingen, waarvan een deel in de **Late Middeleeuwen** (1050-1500 na Chr.) uitgroeide tot de huidige dorpskernen. Opvallend is dat al deze dorpen reeds in de eerste helft van de Late Middeleeuwen beschikten over een parochiekerk of kapel. Deze kerken en kapellen zijn vermoedelijk gesticht op of in de directe nabijheid van een belangrijke hof of boerderij. Van groot belang was de grootschalige middeleeuwse ijzerindustrie op en rond de stuwwal van de oostelijke Veluwe. Uit archeologisch onderzoek blijkt dat er sprake was van permanente nederzettingen van professionele ijzersmelters. In de gemeente Rheden zijn op verscheidene plaatsen afvalhopen met ijzerslakken en bewoningsafval gevonden. Derhalve kan aangenomen worden dat ook op het Rheder deel van de stuwwal dergelijke nederzettingen aanwezig waren. Uit historische bronnen kan worden afgeleid dat de ijzerindustrie in handen was van een kleine groep grootgrondbezitters uit de regionale adel. Via schenkingen kwam een deel van hun bezittingen, waaronder boerderijen te Velp en Rheden, in handen van grote en belangrijke West-Duitse kloosters, bijvoorbeeld Deutz bij Keulen en Prüm in de Eifel. Omstreeks 1200 komt er abrupt een einde aan de Veluwe ijzerindustrie. De reden hiervan is onduidelijk. Mogelijk speelde concurrentie van andere ijzerproductiecentra een rol. Daarnaast kan niet uitgesloten worden dat gebrek aan hout en zich ten gevolge van de ijzerindustrie uitbreidende stuifzanden een rol van betekenis speelden. Het einde van de ijzerindustrie betekende tevens het einde van een groot deel van de nederzettingen op de stuwwal die sinds de 12de eeuw vrijwel niet meer werd bewoond. Vanaf deze tijd bevonden zich hier de woeste gronden van de diverse Rheder dorpen en buurtschappen waar de schaapskudden werden geweid. Een groot deel van de woeste gronden in het stuwwallandschap was in het bezit van grootgrondbezitters die er bossen aanplanten en jachtgebieden creëerden. Na het verdwijnen van de nederzettingen op de stuwwal resteerden de agrarische nederzettingen in het lager gelegen overgangsgebied en in het IJsseldal. Naast agrarische nederzettingen bevonden zich in dit gebied een groot aantal adellijke huizen waarvan een deel uit de Late Middeleeuwen en een deel uit de **Nieuwe tijd** (1500 na Chr. tot heden) dateert. Middachten, Overhagen, De Gelderse Toren en (mogelijk) Biljoen zijn van oorsprong verdedigbare kastelen uit de Late Middeleeuwen of van kort daarna.

De overige huizen zijn buitenplaatsen en dateren hoofdzakelijk uit de Nieuwe tijd. Ze werden voor een deel bewoond door lokale ambtsjonkers die een grote rol speelden in het lokale en regionale bestuur. Vermeldenswaardig zijn verder de vele voormalige watermolens waarvan een deel, voornamelijk koren- en oliemolens, uit de Late Middeleeuwen stamt. Daarnaast bevonden zich in de gemeente Rheden verscheidene papiermolens die in verband staan met de opkomst van de papierindustrie in de 17e en 18e eeuw. In loop van de Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd neemt het aantal boerderijen sterk toe. Dit is enerzijds een gevolg van de ontginning van woeste gronden, bijvoorbeeld in het IJsseldal, en anderzijds van het voortdurende splitsen van grote boerderijen in verscheidene kleinere erven.

IV

Verwachtingskaart & vindplaatsencatalogus

IV.1 TOELICHTING OP DE ARCHEOLOGISCHE VERWACHTINGSKAART

IV.1.1 Resultaten van de archeologische inventarisatie

De archeologische inventarisatie heeft 113 archeologische vindplaatsen opgeleverd. Hierbij gaat het om plaatsen waar archeologische vondsten zijn gedaan of waar op grond van historische bronnen (ondergrondse) archeologische resten vermoed worden. Deze vindplaatsen zijn op de verwachtingskaart weergegeven en in de vindplaatsencatalogus beschreven.

IV.1.2 Bronnen

Tijdens de archeologische inventarisatie zijn de volgende bronnen geraadpleegd:

- het Centraal Archeologisch Archief (CAA) en het Centraal Monumenten Archief (CMA) en gegevensbestanden van het ARChEologisch Informatie Systeem (expertisecentrum ARCHIS) van de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM);
- literatuur en historische topografische kaarten (zie literatuurlijst);
- gegevens uit (oud) onderzoek door RAAP en andere archeologische bedrijven;
- gegevens uit de documentatie bij de collectie van wijlen heer J.D. Moerman, beschikbaar gesteld door de heer M. Wispelwey (gemeentelijk archeoloog van Apeldoorn);
- gegevens van medewerkers van de Vereniging Natuurmonumenten, met name de heer A. ten Hoedt (beheerteammedewerker Veluwezoom/medewerker bezoekerscentrum Veluwezoom).

IV.1.3 Terreinen met een archeologische status

Op de Archeologische Monumentenkaart van de provincie Gelderland (AMK-Gelderland) en in het CMA van de RACM zijn binnen de gemeente Rheden vijf terreinen aangegeven. Voor een uitgebreide beschrijving van deze terreinen wordt verwezen naar de vindplaatsencatalogus. Het betreft vijf *terreinen van hoge archeologische waarde*:

1. een terrein met sporen van bewoning van het Laat Neolithicum tot en met de IJzertijd en uit de Middeleeuwen te Spankeren (CMA-code 33G-015, monumentnummer 12704; catalogusnummers 53 t/m 57, 59, 60 en 62);
2. kasteel De Geldersche Toren te Spankeren (CMA-code 33G-016, monumentnummer 13189). Dit terrein is door Rijksdienst voor de Monumentenzorg wettelijk beschermd onder monumentnummer 42135, catalogusnummer 64);
3. kasteel Middachten te De Steeg (CMA-code 40E-022, monumentnummer 13190). Dit terrein is door Rijksdienst voor de Monumentenzorg wettelijk beschermd onder monumentnummer 42138 catalogusnummer 36);
4. huis Biljoen te Velp (CMA-code 40B-011, monumentnummer 13191). Dit terrein is door Rijksdienst voor de Monumentenzorg wettelijk beschermd onder monumentnummer 42145 catalogusnummer 13);
5. een terrein met de resten van huis Nederhagen te Velp (CMA-code 40B-003, monumentnummer 3847). Tijdens het bureauonderzoek is gebleken dat de

omgrenzing van dit terrein waarschijnlijk niet correct is. Huis Nederhagen lag ten noorden van het op de AMK-Gelderland aangegeven terrein. Om deze reden is de begrenzing van dit terrein niet op de archeologische verwachtingskaart aangegeven (catalogusnummer 14).

IV.1.4 Vindplaatsen zonder een archeologische status

De 113 geïnventariseerde vindplaatsen zijn verdeeld in een aantal categorieën. Er is onderscheid gemaakt in nederzettingen, begraafplaatsen, kastelen en buitenplaatsen, kerken, watermolens, versterkingen en losse vondsten of onbekend. Deze categorieën zullen hieronder worden toegelicht. De vindplaatsen zijn, indien hun coördinaten bekend zijn, naar hun aard gescheiden op de archeologische verwachtingskaart weergegeven en in een vindplaatsencatalogus beschreven.

- **Nederzetting**

De term nederzetting is gebruikt voor plaatsen waar archeologische vondsten vermoedelijk duiden op de aanwezigheid van bewoningssporen uit de Pre- en/of Protohistorie en/of de Middeleeuwen en Nieuwe Tijd. Het kan hierbij zowel gaan om een relatief klein en kortstondig bewoond kampement van jagers/verzamelaars uit de Steentijd als om een boerengehucht uit de Middeleeuwen met de restanten van meerdere grote gebouwen. De archeologische inventarisatie heeft 19 vindplaatsen opgeleverd die als nederzetting kunnen worden aangeduid. Het merendeel van deze vindplaatsen ligt op de daluitspoelingswaaiers en dekzandrugget/of -koppes in de overgangszone tussen de stuwwal en het IJsseldal. Dit gebied is zeer rijk aan nederzettingssporen van het Mesolithicum tot en met de Nieuwe tijd (catalogusnummers 2, 3, 6, 26, 47, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62 en 63). Daarnaast bevinden zich diverse nederzettingen in het stuwwallandschap (catalogusnummers 70, 86 en 90). De nederzettingssporen in het stuwwallandschap die geassocieerd zijn met sporen van ijzerwinning zijn bij deze laatste categorie ondergebracht (catalogusnummers 79, 80, 88, 83 en 93).

Verder zijn op de verwachtingskaart de 19^e-eeuwse dorpskernen opgenomen. In en rond de oude dorpskernen is de kans groot op de aanwezigheid van nederzettingssporen uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd (kaartbijlage 1).

- **Grafveld**

Vindplaatsen met vondsten die duiden/of kunnen duiden op de aanwezigheid van een begraafplaats of grafveld uit de Prehistorie, Romeinse tijd of Vroege Middeleeuwen zijn ondergebracht in de categorie grafveld. Eenduidige grafvelden zijn de vindplaatsen waar menselijke resten (bot of verbrand bot) en/of grafstructuren (bijvoorbeeld kringgreppels) zijn aangetroffen. Binnen de gemeente Rheden gaat het om een urnenveld te Worth-Rheden en een grafveld uit de Late IJzertijd en/of Romeinse tijd te Dieren (catalogusnummers 28 en 68). Daarnaast is er een grote groep onzekere of waarschijnlijke begraafplaatsen die zich kenmerken door vondsten van complete aardewerk potten (catalogusnummers 4, 10, 27, 29, 30, 35, 43, 44, 97 en 100). Omdat complete voorwerpen slechts zelden in nederzettingen worden aangetroffen, is het waarschijnlijk dat het grafvelden

betreft. Geheel zeker is dit echter niet. Het merendeel van de desbetreffende vindplaatsen dateert uit de Late Bronstijd en/of IJzertijd. Een enkele vindplaats heeft (ook) vondsten uit de Romeinse tijd opgeleverd (catalogusnummer 27).

- **IJzerwinning**

Op het zuidelijke deel van de stuwwal van de oostelijke Veluwe, in het gebied tussen Assel (gemeente Apeldoorn) en Velp, bevindt zich een groot aantal restanten van primitieve ijzerwinning. Het ijzer werd gewonnen uit ijzerhoudende klapperstenen (limonietknollen) afkomstig uit de gestuwde pleistocene rivierafzettingen waaruit de stuwwal is opgebouwd. In het onderhavige gebied zijn sporen van ijzerwinning gevonden van de IJzertijd tot en met de Late Middeleeuwen. Het betreft over het algemeen afvalhopen van ijzerslakken, resten van ijzerovens en bewoningsafval. Uit de aanwezigheid van bewoningsafval (aardewerk, brokken van maalstenen, verbrand bot, etc.) kan worden afgeleid dat tevens sprake was van met de ijzerwinning verbonden nederzettingen. Op het grondgebied van de gemeente Rheden zijn op diverse plaatsen sporen van ijzerwinning bekend, die ook hier in veel gevallen zijn geassocieerd met nederzettingsafval. Dat hier sprake was van een omvangrijke ijzerindustrie blijkt uit de plaatselijk zeer grote hoeveelheid ijzerslakken. Deze hoeveelheid is zo groot dat in het verleden de IJzerbaan, op de rand van de Onzalige Bosschen, met lokaal aanwezige ijzerslakken is verhard. Daarnaast spreekt een toponiem als 'IJzeren Berg' duidelijke taal (catalogusnummer 80). Helaas is van veel in de literatuur vermelde slakkenhopen de vindplaats niet meer te achterhalen of is deze slechts bij benadering bekend. Dit geldt met name voor slakkenhopen in De Essop en de Onzalige Bosschen (Moerman, 1970). Het merendeel van deze vindplaatsen dateert (waarschijnlijk) uit de Vroege en Late Middeleeuwen. Uit de nabijheid van de IJzerbaan zijn echter ook met ijzerslakken geassocieerde aardewerkscherven uit de IJzertijd bekend (catalogusnummer 79). In de vindplaatsencatalogus zijn alle vindplaatsen met ijzerslakken in het stuwwallandschap ingedeeld onder de categorie ijzerwinning. Het betreft slakkenhopen op de Posbank (catalogusnummer 77), nabij de IJzerbaan (catalogusnummers 78, 79 en 80), op De Zijpenberg (catalogusnummer 82), in De Essop (catalogusnummers 83 en 87) en nabij Heuven en De Steeg (catalogusnummers 93 en 95). Nederzettingen met ijzerslakken buiten het stuwwallandschap zijn in de vindplaatsencatalogus geclassificeerd als 'gewone' nederzettingen (zie catalogusnummers 2 en 47). Verder komen in het gebied van de ijzerwinning vele smalle, langgerekte kuilen voor, waaruit ijzerslakken zijn gewonnen. Uit onderzoek in de gemeente Apeldoorn blijkt dat de totale lengte aan ijzerkuilen vele kilometers bedraagt. Over de ligging en verspreiding van eventuele ijzerkuilen op het grondgebied van de gemeente Rheden is nog vrijwel niets bekend. Op historische kaarten staan enkele ijzerkuilen aangegeven op de Carolinaberg bij Dieren (catalogusnummer 84).

- **Kerken**

In de vindplaatsencatalogus zijn alleen de kerken opgenomen waar in het verleden archeologisch onderzoek is verricht. Het betreft de middeleeuwse

kerken van Velp (Oude Jan; catalogusnummer 1) en Ellecom (catalogusnummer 40). Uit dit onderzoek bleek dat de kerk te Velp in oorsprong uit de 11e eeuw dateert en dat de kerk van Ellecom in de 12e eeuw in tufsteen is opgetrokken. Van deze laatste kerk zijn tevens resten van een houten 11^e- of 12^e-eeuwse voorganger gevonden. De oude kerk van Rheden, de voormalige kerk van Dieren en de kerk van Spankeren dateren in oorsprong eveneens uit de Middeleeuwen. In (of naar) deze kerken is tot op heden geen archeologisch onderzoek verricht.

- **Watermolens**

Binnen de gemeente Rheden hebben zich in het verleden minimaal elf watermolens bevonden waarvan de oorsprong teruggaat tot ruim vóór 1795. Vanwege hun economische functie en relatieve zeldzaamheid worden de (ondergrondse) resten daarvan van archeologisch belang geacht. De oudste watermolens waren in oorsprong koren- of oliemolens. Deze molens, die bij een belangrijke boerderij (hof) of adellijk huis behoorden, draaiden op natuurlijke of semi-natuurlijke beken (bijvoorbeeld de Beekhuizer beek te Velp of de Ruitersbeek te Ellecom). Het gaat om de molen van Broekerhave, de Overhaagse korenmolen, de Benedenste Molen op Jerusalem, de Van Lennepmolen en de molen van de hof te Dieren (catalogusnummers 20, 21, 24, 25 en 46). Omstreeks 1600 leidden de sociaal-economische toestand en technische vernieuwingen tot de opkomst van de papier- en koperindustrie. Met name de mogelijkheid om nieuwe beken aan te leggen (sprengbeken) en bestaande beken met sprengen te versterken leidde in de 17e en 18e eeuw tot de bouw van een groot aantal nieuwe watermolens. In de gemeente Rheden betreft het de papiermolen Het Horstje, de Velsche watermolen, de papiermolen op Klein Beekhuizen en de papiermolen aan de Keienberg (catalogusnummers 22, 23, 72 en 73). Daarnaast werden oude koren- en oliemolens omgebouwd tot papiermolen, bijvoorbeeld de Benedenste Molen op Jerusalem en de korenmolen van Broekerhave. De drie papiermolens te Laag Soeren dateren van kort vóór 1795 en zijn vanwege hun relatief geringe ouderdom niet in de vindplaatsencatalogus opgenomen. Van de molen van Kasteel Middachten (catalogusnummer 37) en de molen van huis Bockhorst (catalogusnummers 37 en 66) is de functie niet bekend. Vermoedelijk betrof het korenmolens.

Van de elf in de vindplaatsencatalogus opgenomen watermolens resteert alleen de Van Lennepmolen te Velp (catalogusnummer 25), terwijl van de watermolen aan de Keienberg het molenhuis nog bestaat (catalogusnummers 73). Van de gebouwen van de overige molens resteert vrijwel niets. Plaatselijk is nog een molenhoofd met waterval of een molenkolk aanwezig, bijvoorbeeld het molenhoofd van de papiermolen Het Horstje te Velp.

- **Kastelen en buitenplaatsen**

In de gemeente Rheden bevond en bevindt zich een indrukwekkende hoeveelheid adellijke huizen, dat wil zeggen kastelen en buitenplaatsen. In de vindplaatsencatalogus zijn 19 kastelen en buitenplaatsen opgenomen waarvan de oorsprong teruggaat tot vóór 1795 (het einde van het Ancien Regime). Hieronder zijn minimaal drie laat-middeleeuwse kastelen: huis

Overhagen, huis Middachten en huis De Geldersche toren (catalogusnummers 12, 36 en 64). Onduidelijk is of huis Nederhagen en huis Biljoen eveneens tot de kastelen gerekend moeten worden (catalogusnummers 13 en 14). Onder een kasteel wordt in de regel een middeleeuws gebouw verstaan dat de functies verdedigbaarheid (grachten, bruggen, dikke muren) en bewoonbaarheid combineert. Bij kastelen ligt in tegenstelling tot bij landhuizen en buitenplaatsen de nadruk op de verdedigbaarheid en niet op bewoonbaarheid en/of vermaak. Bij landhuizen van na 1500 ligt de nadruk steeds meer of vrijwel geheel op de laatste twee aspecten. Deze buitenplaatsen kenmerken zich over het algemeen door een meer of minder uitgebreide tuin- of parkaanleg. Het betreft: huis Daalhuizen, huis Larenstein, huis Overbeek en huis Ommershof te Velp (catalogusnummers 16, 17, 18 en 19), huis De Kruishorst en huis De Brinck te Worth-Rheden (catalogusnummer 32 en 33), huis Scherpenhof en huis Heuven te Rheden (catalogusnummers 34 en 91), huis Rhederoord te De Steeg (catalogusnummer 94), huis Bockhorst te Spankeren (catalogusnummer 65) en huis Laag Soeren te Laag Soeren (catalogusnummer 48). Een bijzondere positie neemt de Hof te Dieren in (catalogusnummer 45). Deze zeer uitgestrekte 17^e-eeuwse buitenplaats was van oorsprong een laat-middeleeuwse commanderie van de Duitse Orde (catalogusnummer 45). Uniek is ook het door de stadhouder en koning Willem III gebouwde 17^e-eeuwse jachtslot De Rouwenberg in het Nationaal Park De Veluwezoom (catalogusnummer 84). Enigszins afwijkend is de omgrachte pastorie van Velp (catalogusnummer 15). Hoewel het hierbij niet om een adellijk huis ging, had het vanwege de aanwezigheid van een gracht en een ophaalbrug, enigszins het karakter van een buitenplaats. Om deze reden is de pastorie in de vindplaatsencatalogus opgenomen als kasteel, buitenplaats.

- **Versterkingen**

Op het grondgebied van de gemeente Rheden zijn (globaal) de locaties bekend van aarden versterkingen uit de 80-jarige oorlog (1568-1648) en de Franse tijd (1794-1815). Voor zover bekend resteren nergens bovengrondse resten. Over de conservering van eventuele ondergrondse resten ontbreken alle gegevens.

In de 80-jarige oorlog werd na het sluiten van de Unie van Utrecht in 1579 de militaire strategie van de zeven opstandige provincies meer centraal geregeld. De provincies Holland, Utrecht en Gelderland streefden naar door brede rivieren beveiligde grenzen/of frontieren. Voor Gelderland waren dit de Waal, de Rijn en de IJssel. De Staten Generaal besloot dat deze rivieren door een aanééngesloten keten van vestingwerken verdedigd zouden worden. In 1605 werd het zogenaamde IJselfrontier in het kader van dit besluit versterkt. Directe aanleiding was de dreiging van een Spaanse inval vanuit de Achterhoek door de veldheer Spinola. In totaal werden er langs de Veluwe zijde van de IJssel tussen Arnhem en Zwolle 26 redouten aangelegd. Het ging hierbij om een vierkante wal met borstwering die een binnenterrein omgaf. Op de binnenterreinen werden gemetselde, verdedigbare observatietorens gebouwd, zogenaamde reduyten. Op historische topografische kaarten uit de 17e en 18e eeuw staan de redouten

doorgaans aangegeven met een ster, een kruisje of als vierkant. Op 17e eeuwse kaarten van Nicolaas van Geelkercken zijn enkel redouten meer gedetailleerd afgebeeld (Leppink, 1988).

Volgens een 17e eeuwse omschrijving bevonden zich in de huidige gemeente Rheden redouten bij:

- het verdwenen erve De (groote) Durck te Velp, ter hoogte van de huidige IJsselbrug in de A12 (catalogusnummer 107);
- het (voormalige) Lathumse Veer in de Steenwaard te Velp (catalogusnummer 104);
- Ter hoogte van Huis De Brinck te Worth-Rheden (catalogusnummer 105);
- het Rheder Veer te Rheden (catalogusnummer 106);
- op de hoge oever bij De Steeg (catalogusnummer 49);
- op 'ten Cleijnen Havicker Weerdt', nabij het voormalige voetveer naar Bingerden ter hoogte van de verdwenen boerderij De Nap (catalogusnummer 108);
- op 'het Berchse hoofd', stroomopwaarts van Doesburg (catalogusnummer 109);
- op 'het hooge Dierensche schaer', ter hoogte van Spankeren (catalogusnummer 110).

Verder heeft zich in de Stadsweide tussen de Lamme IJssel en de Gelderse IJssel een omvangrijk verdedigingswerk van de vesting Doesburg bevonden (catalogusnummer 103). Dit verdedigingswerk dat de Veluwe zijde van de schipbrug over de IJssel bij Doesburg beschermd is aangelegd in de Franse tijd en daarna ontmanteld en verdwenen.

• Depots

In deze bijzondere vindplaatsencategorie zijn twee grote goudschatten opgenomen die in 1715 en 1851 te Velp zijn ontdekt (catalogusnummers 7 en 8). De kenmerkende gouden halsringen, die in beide depots zijn aangetroffen, staan in de archeologische wereld bekend als halsringen van het type 'Velp'. In Nederland zijn ze verder aangetroffen te Rhenen, Nijmegen, Olst en Beilen. Daarnaast zijn voorbeelden bekend uit het westen van Duitsland (Heidinga, 1990). Beide goudschatten stammen uit de laat Romeinse tijd, dat wil zeggen de 5e-eeuw na Chr. en moeten beschouwd worden als offergaven of votiefdepots van één of enkele rijke Germaanse leiders of stamhoofden. Mogelijk duiden de niet ver van elkaar gelegen vindplaatsen op de aanwezigheid een 5e eeuwse regionaal centrum en/of een heilige plaats (bijvoorbeeld een heilig woud). Eenduidige nederzettingsvondsten uit de laat Romeinse tijd ontbreken vooralsnog te Velp. Mogelijk gaan onder de esdekken rondom de oude dorpskern nog uitgestrekte nederzettingssporen deze periode verborgen.

• Losse en overige vondsten

In deze vindplaatsen categorie zijn losse vondsten opgenomen, dat wil zeggen voorwerpen die voorzover bekend buiten de context van een grotere archeologische vindplaatsen zijn aangetroffen/of die niet in één van de andere categorieën ondergebracht kan worden. Bij de losse vondsten gaat het om aardewerk uit diverse perioden (catalogusnummers 5, 9, 38, 39, 42,

50, 51 en 101), stenen en vuurstenen bijlen (catalogusnummers 31, 67, 85, 89, 111, 112 en 113), metalen voorwerpen (catalogusnummers 41 en 99), vuurstenen artefacten (50, 74, 76, 96, 97 en 98), een maalsteen (catalogusnummer 92), een bijl van hertengewei (catalogusnummer 102) en een wegdek van veldkeien (catalogusnummer 69).

IV.1.5 Bronnen

De grenzen van de verwachtingszones op de archeologische verwachtingskaart zijn grotendeels gebaseerd op landschappelijke gegevens. Deze gegevens zijn afkomstig uit diverse bronnen:

- gedetailleerde hoogtegegevens uit het Actuele Hoogtebestand Nederland (AHN);
- bodemkaarten, schaal 1:10.000 en 1:50.000 (Groot Obbink e.a., 1979; Stiboka, 1975 en 1979);
- geomorfologische kaarten, schaal 1:50.000 en schaal 1:100.000 (De Lange & ten Cate, 1985; Ten Houte de Lange, 1977);
- geologische kaarten, schaal 1:50.000 (Rijks Geologische Dienst, 1990; Van de Meene, 1977);
- historische kaarten (Van Eck e.a., 1996; Van der Hoek e.a., 2001; Leppink, 1988; RACMas Producties, 1989; Van der Wyck, 1988; Wolters-Noordhoff Atlasproducties, 1990).

IV.1.6 Methoden en principe

Een archeologische verwachtingskaart is een kaart waarop de verwachte verspreiding en dichtheid aan archeologische resten is weergegeven door middel van vlakken en zones. Een verwachtingskaart is gebaseerd op het principe dat archeologische waarden niet willekeurig in of over een gebied zijn verspreid, maar gerelateerd zijn aan bepaalde landschappelijke eenheden/of elementen. Hierdoor wordt het voorkomen van archeologische resten tot op een zekere hoogte voorspelbaar, ook wanneer er op de desbetreffende plaatsen nog nooit vondsten zijn gedaan. Op basis van een verwachtingskaart is het mogelijk onderscheid te maken tussen archeologisch belangrijke gebieden en minder belangrijke gebieden. De verwachtingskaart is hierdoor een geschikt instrument om bijv. ruimtelijke ontwikkelingen en plannen op effecten voor de archeologie te toetsen.

Door algemene kennis over de ligging en verspreiding van archeologische vindplaatsen op de Veluwe te combineren met landschappelijke gegevens (geologie, bodemgesteldheid en geomorfologie) is de gemeente Rheden voorzien van een archeologische verwachting. Onder archeologische verwachting wordt de kans op het voorkomen van archeologische resten verstaan. Archeologische verwachting zegt dus iets over de dichtheid waarin archeologische terreinen binnen een landschappelijke eenheid voorkomen/of worden verwacht. Hoe hoger de archeologische verwachting, hoe groter de verwachte dichtheid aan archeologische resten. Hoe groter de dichtheid aan archeologische resten, hoe groter de (verwachte) archeologische waarde van een bepaalde landschappelijke eenheid. Met de termen hoge, middelmatige en lage archeologische verwachting wordt de verwachte (relatieve) dichtheid aan archeologische vindplaatsen tot uitdrukking gebracht. De archeologische verwachting van de landschappelijke eenheden moet niet verward worden met de waarde van individuele archeologische vindplaatsen die binnen deze eenheden voorkomen. Een archeologische vindplaats in een gebied met een hoge archeologische verwachting is niet per definitie

waardevoller dan een vindplaats in een gebied met een lage archeologische verwachting. De waarde van individuele vindplaatsen is namelijk afhankelijk van de criteria gaafheid, zeldzaamheid en de externe (landschappelijke) context en niet van de ligging binnen een bepaalde verwachtingszone (Groenewoudt, 1994).

Voor de verwachtingskaart van de gemeente Rheden de opbouw van het landschap als ondergrond genomen om de relatie tussen de (verwachte) verspreiding en conservering van archeologische waarden en het landschap inzichtelijk te maken. De grenzen van de verwachtingszones vallen daarom samen met landschappelijke grenzen. Een voordeel van deze benaderingswijze is, dat de grenzen van de verwachtingszones een landschappelijke relevantie hebben en dat ze daardoor in veel gevallen ook in het veld herkenbaar en te begrenzen zijn, bijv. door een reliëfverschil.

IV.1.7 Beschrijving en archeologische verwachting landschappelijke zones

• De stuwwallenzone

Het landschap van de stuwwal van de oostelijke Veluwe vormt de grootste en meest reliëfvrije landschappelijke eenheid binnen de gemeente Rheden. De stuwwal is in archeologisch opzicht het meest gecompliceerde gebied. Er is namelijk relatief weinig bekend over de relatie van archeologische vindplaatsen op de stuwwal met de geomorfologie en de bodemgesteldheid. Daarnaast verhindert de dichte begroeiing de ontdekking van archeologische vindplaatsen. Binnen de stuwwalzone zijn zes landschappelijke eenheden onderscheiden:

- stuwwalplateau met bruine zanden (hoge archeologische verwachting);
- stuwwalplateau met witte zanden (middelmattige archeologische verwachting);
- erosiedalen (middelmattige archeologische verwachting);
- flauwe hellingen met bruine zanden of löss (hoge archeologische verwachting);
- flauwe hellingen met witte zanden (middelmattige archeologische verwachting);
- steile en zeer steile hellingen (lage archeologische verwachting).

• Stuwwalplateau

Beschrijving

Het centrale deel van het stuwwallandschap bestaat uit het oostelijke deel van een glooiend, hooggelegen stuwwalplateau. Het gaat hierbij in grote lijnen om het gebied hoger dan 82,5 meter +NAP, dat wil zeggen het gebied van de Rheder- en Worth-Rheder Heide en enkele aangrenzende stuifzandgebieden. Het stuwwalplateau zet zich buiten de gemeente Rheden voort in het Rozendaalsche veld in de gemeente Rozendaal. Het stuwwalplateau is relatief vlak en kenmerkt zich door hellingpercentages van 0 tot 5%. Zeer steile hellingen en diep ingesneden erosiedalen ontbreken vrijwel geheel. De hoogste delen liggen langs de zuidrand van het plateau, bijvoorbeeld de Zijpenberg (circa 106 m +NAP), de Koepelberg (100 m +NAP) en de Tafelberg (104 m +NAP). Dit deel van het plateau bestaat hoofdzakelijk uit gestuwde afzettingen van de Rijn, dat wil zeggen grindrijke, mineralogisch relatief rijke bruine zanden.

In bodemkundig opzicht kenmerken deze zanden zich door het voorkomen van holtpodzolen of bruine bosbodems. De gebieden met bruine zanden zijn voor een belangrijk deel bedekt door een laag stuifzand (duinvaaggronden). Dit stuifzand is onderdeel van een brede zone van stuifzandgebieden die zich van noordoost naar zuidwest over het stuwwallandschap uitstrekt (onder andere het Rozendaalsche zand en het Worth-Rheder zand). Het gaat hierbij hoofdzakelijk om in de Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd verstoven jong dekzand dat afkomstig is van de noordzijde van het stuwwalplateau. De noordzijde van het plateau helt licht in noordelijke richting naar het grote erosiedal van de Imbosch in de gemeente Rozendaal. Aan de noordzijde domineren gestuwde, mineralogisch relatief arme afzettingen van de oostelijke rivieren (witte zanden) en/of smeltwaterafzettingen waarin haarpodzolen zijn gevormd.

Daarnaast komen langs de noordhelling van het plateau enkele gebiedjes met dekzand voor, die zich eveneens kenmerken door het voorkomen van haarpodzolen.

Archeologische verwachting

Het zuidelijke deel van het stuwwalplateau, dat wil zeggen het gebied met (overstoven) mineralogisch rijke bruine zanden heeft een hoge archeologische verwachting. Het noordelijke deel van het stuwwalplateau, dat wil zeggen het gebied met mineralogisch arme witte zanden en dekzanden, heeft een middelmatige verwachting. Het verschil in verwachtingswaarden tussen gebieden met bruine en gebieden met witte zanden blijkt uit een GIS-analyse die uitgevoerd is voor de hele Veluwe in het kader van de Gelderse Cultuurhistorische Waardenkaart. Het is opvallend dat de bekende vindplaatsen op het stuwwalplateau zich inderdaad lijken te beperken tot de gebieden met bruine zanden. Het gaat hierbij zowel om nederzettingen als om sporen van ijzerwinning. Besloten is om voor het stuwwalplateau in de gemeente Rheden het verschil in verwachtingswaarden tussen de bruine en witte zanden te handhaven.

• **Erosiedalen**

Beschrijving

De hellingen van de stuwwal zijn in de ijstijden sterk geërodeerd en versneden. Tijdens dit proces zijn rondom het plateau tientallen droge dalen of erosiedalen ontstaan. Deze dalen zijn nadien weer grotendeels opgevuld met zandige löss, dekzand en hellingafzettingen. In de omgeving van Laag Soeren zijn verscheidene erosiedalen overstoven door een laag stuifzand. De dalbodems zijn over het algemeen relatief vlak en vertonen meestal een flauwe helling. Dalopwaarts kunnen echter dalbodems met een steile tot zeer steile helling voorkomen.

Archeologische verwachting

De archeologische verwachting van de erosiedalen is middelmatig. Vooral op plaatsen waar relatief brede en vlakke dalbodems voorkomen, bestaat er een kans op de aanwezigheid van archeologische resten. In de gemeente Rheden bevinden zich vier vindplaatsen op de bodem van een erosiedal. Het betreft een nederzetting uit de Late Middeleeuwen (catalogusnummer 86), twee plaatsen met sporen van ijzerwinning uit de Vroege en Late Middeleeuwen (catalogusnummers 93 en 95) en de buitenplaats huis Heuven

(catalogusnummer 91). Omdat er nog maar weinig bekend is over archeologische vindplaatsen in erosiedalen, is het moeilijk om in te schatten of het hierbij om verschijnsel gaat dat op meer plaatsen voorkomt. Indien uit toekomstig onderzoek blijkt dat dit inderdaad het geval is, kunnen (delen) van de erosiedalen opgewaardeerd worden tot gebieden met een hoge archeologische verwachting.

- **Hellingen**

Beschrijving

De stuwwal van de oostelijke Veluwe is ter hoogte van de gemeente Rheden zeer reliëfrijk. Er is sprake van een groot aantal meer of minder steile hellingen. Er zijn ten behoeve van de archeologie **flauwe hellingen** met een hellingpercentage van minder dan 5 % en **steile tot zeer steile hellingen** onderscheiden met een hellingpercentage van 5 tot meer dan 22,5 %. In bodemkundig opzicht kenmerken de hellingen aan zuid- en oostzijde van de stuwwal zich door het voorkomen van ooivaaggronden (löss) en lemige holtpodzolgronden (oud dekzand). Aan de noordzijde domineren grofzandige en grindrijke smeltwaterafzettingen waarin haarpodzolen zijn gevormd.

Archeologische verwachting

Voor het bepalen van de archeologische verwachting is er vanuit gegaan dat in gebieden met flauwe hellingen bewoning mogelijk is en dat hier in principe archeologische vindplaatsen kunnen voorkomen. Evenals voor het stuwwalplateau is voor de flauwe hellingen gebruik gemaakt van de GIS-analyse die is uitgevoerd in het kader van de Gelderse Cultuurhistorische Waardenkaart Gelderland (GCHW). Ook voor de flauwe hellingen is uitgegaan van een hoge archeologische verwachting voor flauwe hellingen met bruine zanden en löss en een middelmatige archeologische verwachting voor flauwe hellingen met witte zanden (grindrijke haarpodzolen). Bruine zanden komen voor in het gebied ten zuiden en oosten van het stuwwalplateau, witte zanden hoofdzakelijk ten noorden daarvan.

Voor de gebieden met steile hellingen wordt uitgegaan van de veronderstelling dat er vanwege het steile tot zeer steile reliëf de kans op structurele archeologische resten, anders dan losse vondsten, gering is. Gebieden met een steile helling hebben derhalve een lage archeologische verwachting. Dit sluit niet uit dat in deze gebieden plaatselijk specifieke archeologische vindplaatsen kunnen voorkomen, bijvoorbeeld ijzerkuilen of slakkenhopen (bijvoorbeeld catalogusnummer 81).

- **De overgangszone**

De overgangszone tussen de stuwwal en het rivierdal van de IJssel bestaat in feite uit twee afzonderlijke landschappen: het landschap van de daluitspoelingswaaiers en het dekzandlandschap.

- **Het landschap van de daluitspoelingswaaiers**

Beschrijving

Het landschap van de daluitspoelingswaaiers bestaat in feite slechts uit één landschappelijke eenheid. Het gaat om de relatief smalle zone van hellingafzettingen langs de voet van de stuwwal van de oostelijke Veluwe tussen Velp en Laag Soeren. Het gaat hierbij om materiaal dat tijdens het

Saalien en Weichselien door de werking van smeltwater van de stuwwal is geërodeerd en voor de mondingen van droge dalen in de vorm van uitgestrekte, glooiende daluitspoelingswaaiers is afgezet. Het betreft hoofdzakelijk grof, grindrijk zand dat op veel plaatsen is afgedekt door een laag dekzand. In bodemkundig opzicht zijn het meestal mineralogisch rijke holtpodzolgronden. In grofzandige smeltwaterafzettingen in de omgeving van Laag Soeren komen ook haarpodzolen voor. Alle dorpen van de Rheden liggen binnen het landschap van de daluitspoelingswaaiers. Op de oude bouwlanden/of enken rondom deze oude nederzettingen zijn door de toepassing van plaggenbemesting in de Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd zeer uitgestrekte, aanééngesloten esdekken ontstaan. Deze esdekken zijn in de 20e eeuw voor belangrijk deel bebouwd. Het betreft onder andere de enken rond Velp, de Worth-Rhederenk, de Rhederenk, de Dierense Enk, de Spankerensche Enk en de Soerensche Enk. In bodemkundig opzicht gaat het om hoge zwarte enkeerdgronden.

Archeologische verwachting

De archeologische verwachting van de daluitspoelingswaaiers is hoog tot zeer hoog. Het merendeel van de archeologische vondsten in de gemeente Rheden stamt uit deze landschappelijke eenheid. Het betreft een gebied dat vanaf de Prehistorie een permanente en dichte bewoning heeft gekend. Talloze nederzettingen en begraafplaatsen getuigen hiervan. Daarnaast liggen alle oude dorpskernen binnen het gebied van de daluitspoelingswaaiers. Vanwege de aanwezigheid van dikke esdekken gaat het merendeel van de archeologische resten in deze landschappelijke eenheid verborgen onder een dikke laag humeus zand. Als gevolg hiervan zijn deze archeologische resten over het algemeen goed geconserveerd, maar moeilijk te ontdekken. De esdekken zijn over het algemeen dikker dan 50 cm en bevinden archeologische resten zich dientengevolge buiten het bereik van de ploeg. Ze worden in de regel alleen tijdens diepe bodemingrepen aangetroffen. Aangezien alle Rheder dorpen in het verleden zijn uitgebreid in gebieden met esdekken is de kans groot dat hiermee uitgestrekte archeologische vindplaatsen binnen de bebouwde kom zijn gekomen. Uit archeologische vondsten tijdens nieuwbouw te Velp blijkt dat plaatselijk archeologische resten zijn aangetast. In hoeverre de bouwactiviteiten geleid hebben tot de vernietiging van archeologische resten is onduidelijk en zal voor elke locatie afzonderlijk bepaald moeten worden. In grote lijnen kan gesteld worden dat in woonwijken met ondiep gefundeerde gebouwen en grote open ruimtes, zoals tuinen en groenvoorzieningen, de kans zeer groot is dat er nog goed geconserveerde archeologische resten aanwezig zijn. Waar esdekken ontbreken, is de kans op intacte archeologische resten binnen de bebouwde kom veel kleiner.

• **Het dekzandlandschap**

Het Soerensche Broek in het uiterste noordoosten van de gemeente Rheden kan worden geclassificeerd als een dekzandlandschap. Het gebied vormt het meest zuidelijke deel van een uitgestrekt dekzandgebied tussen de IJssel en de stuwwal van de oostelijke Veluwe van Dieren tot Hattem. In het dekzandlandschap zijn drie landschappelijke eenheden met een archeologische verwachting onderscheiden:

- dekzandruggen en -koppen (hoge archeologische verwachting);

- dekzandwelvingen (middelmatige archeologische verwachting);
- dekzandvlakten en laagten (lage archeologische verwachting).

- **Dekzandruggen en -koppen**

Beschrijving

In het Soerensche Broek liggen twee kleine dekzandruggen en -koppen. Deze hooggelegen gebiedsdelen zijn in hoofdzaak opgebouwd uit jong dekzand, waarin veldpodzolen zijn ontwikkeld. Een duidelijke dekzandkop ligt midden in het Soerensche Broek tussen de Broekdijk en de Kappersweg. Ten noorden hiervan, op de grens met de gemeente Brummen, ligt een smalle dekzandrug.

Archeologische verwachting

Dekzandruggen en -koppen hebben een hoge archeologische verwachting. Vanwege hun ligging in een voormalig moerasgebied is vooral de kans op archeologische resten uit de Steentijd groot (zie catalogusnummer 52). Omdat dikke esdekken ontbreken en vindplaatsen uit de Steentijd doorgaans zeer kwetsbaar zijn voor bodembewerking, is de kans op goed geconserveerde resten in terreinen met een agrarische functie klein.

- **Dekzandwelvingen**

Beschrijving

Dekzandwelvingen zijn gebieden die wat betreft hoogteligging, reliëf en bodemvochtigheid een tussenpositie innemen in het dekzandlandschap. Het gaat meestal om relatief uitgestrekte en homogene zwakgolvende gebieden opgebouwd uit jong dekzand die tot in de 20e eeuw begroeid waren met heide.

Archeologische verwachting

Dekzandwelvingen hebben een middelmatige archeologische verwachting. De kans op het aantreffen van archeologische vondsten in deze gebieden is relatief klein. Een uitzondering vormen randzones van gebieden met esdekken (bijv. catalogusnummer 58) waar sprake is van een verhoogde kans op archeologische resten uit de Late Middeleeuwen en de hoogste delen de dekzandwelvingen waar sprake kan zijn van archeologische resten uit de Steentijd (bijvoorbeeld catalogusnummer 61). Omdat dikke esdekken ook hier ontbreken en vindplaatsen uit de Steentijd doorgaans zeer kwetsbaar zijn voor bodembewerking, is de kans op goed geconserveerde resten uit de Steentijd klein.

- **Dekzandvlakten en laagten**

Beschrijving

De landschappelijke eenheid van de dekzandvlakten en laagten beslaat het grootste deel van het Soerensche Broek. Het betreft hoofdzakelijk laaggelegen, vlakke en relatief natte oude dekzanden. In bodemkundig opzicht gaat het om beekerdgronden.

Archeologische verwachting

De gebieden die zijn aangeduid als dekzandvlakten en laagten hebben een lage archeologische verwachting. Het zijn natte en laaggelegen gebieden die in het verleden ongeschikt of minder geschikt waren voor bewoning. Hierdoor is de kans op het aantreffen van archeologische resten gering. Wat

betreft resten ouder dan de Late Middeleeuwen gaat het waarschijnlijk hoofdzakelijk om losse archeologische vondsten (bijvoorbeeld catalogusnummers 50 en 51). Daarnaast ligt/lagen huis De Bockhorst en de bijbehorende laat-middeleeuwse watermolen in deze landschappelijke eenheid (catalogusnummers 65 en 66).

- **Het rivierdal van de IJssel**

Binnen het rivierdal van de IJssel zijn zes landschappelijke eenheden onderscheiden die elk een bepaalde archeologische verwachting vertegenwoordigen:

- oude stroomgordelafzettingen van de IJssel (middelmatige archeologische verwachting);
- laat-pleistoceen rivierterras (hoge archeologische verwachting);
- restgeulen (lage archeologische verwachting);
- komafzettingen (lage archeologische verwachting);
- oevertafzettingen (middelmatige archeologische verwachting);
- jonge stroomgordelafzettingen van de IJssel (lage archeologische verwachting).

De bodem in het IJsseldal is sterk aangetast door ontgroningen ten behoeve van de baksteenindustrie, bijvoorbeeld in de Velperwaarden en de Havikerwaard. Daarnaast is er sprake van enkele diepe grindgaten, met name in de Havikerwaard. In gebieden waar dit het geval is, zijn archeologische resten verdwenen. Deze gebieden hebben in principe geen archeologische verwachting. Op de verwachtingskaart zijn de verstoorde gebieden gerasterd.

- **Oude stroomgordelafzettingen van de IJssel**

Beschrijving

Vanaf de totstandkoming van de verbinding tussen de Rijn en de Oude IJssel in de laat Romeinse tijd is de IJssel onderdeel van het afvoersysteem van de Rijn. De IJssel komt in korte tijd tot volle bloei. De periode tussen de Romeinse tijd en de systematische aanleg van dijken in de Late Middeleeuwen (ongeveer 300 tot 1300 na Chr.) is sterk bepalend geweest voor het landschap van het IJsseldal en voor de huidige loop van de IJssel. In deze periode zijn in het stroomdal van de IJssel rivierafzettingen uit het Pleistoceen en Holoceen omgewerkt, geërodeerd en herafgezet. De afzettingen van kalkrijke zware zavel en lichte klei uit deze periode zijn aangeduid als oude stroomgordelafzettingen van de IJssel. In bodemkundig opzicht gaat het hoofdzakelijk om kalkhoudende vaaggronden. Binnen de gemeente Rheden is een groot deel van de Havikerwaard en de Beimerwaard tot deze eenheid gerekend.

Archeologische verwachting

De oude stroomgordelafzettingen van de IJssel hebben een middelmatige archeologische verwachting voor archeologische resten uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd. De oude stroomgordelafzettingen van de IJssel dateren van na de Romeinse tijd. Dit betekent dat in deze landschappelijke zone in principe geen archeologische resten van vóór deze tijd verwacht worden, met uitzondering van materiaal dat door de IJssel is verspoeld en zich derhalve niet meer in zijn oorspronkelijke context bevindt. Tijdens grindwinning worden regelmatige dergelijke verspoelde

archeologische resten aangetroffen, bijvoorbeeld in de Lathumse Plas. De oude stroomgordelafzettingen van de IJssel vormden in eerste instantie geen ideaal gebied voor bewoning. Dichtbij de actieve rivierloop overstroomde dit gebied jaarlijks. Voor permanente bewoning in de Vroege Middeleeuwen zijn dan ook geen aanwijzingen. Wel is het waarschijnlijk dat het gebied seizoensmatig werd gebruikt, bijvoorbeeld voor het weiden van vee in de zomer. Door een toenemende activiteit van de IJssel vanaf de Late Middeleeuwen boden de hogere delen van de oude stroomgordelafzettingen betere mogelijkheden voor bewoning. De oudste boerderijen in het onderhavige gebied stammen uit deze periode. Vanwege het overstromingsgevaar bevonden en bevindt het merendeel van de oude boerderijen zich op kunstmatig verhoogde woonplaatsen/of pollen. Deze zijn voor zover bekend op de verwachtingskaart opgenomen. De exacte ouderdom van deze pollen is echter vooralsnog onbekend.

- **Laat-pleistoceen rivierterras**

Beschrijving

Binnen het gebied van de oude stroomgordelafzettingen liggen twee relatief hooggelegen koppen die zich tot maximaal 11 m +NAP verheffen en hoofdzakelijk zijn opgebouwd uit zandige fluviatiele afzettingen (lichte, kalkrijke zavel). Het gebied met oude stroomgordelafzettingen ligt aanzienlijk lager, dat wil zeggen op een hoogte van ongeveer 9 meter +NAP. De genese van de hoge koppen is onduidelijk. Het kan niet uitgesloten worden dat het hoog opgeslibde kronkelwaarden betreft. Gezien hun zeer hoge ligging is het echter waarschijnlijker dat het om erosierestanten van een laat-pleistoceen rivierterras gaat.

Archeologische verwachting

De (vermoedelijke) laat-pleistocene rivierterrassen hebben in principe een hoge archeologische verwachting voor alle perioden. Indien uit toekomstig onderzoek blijkt dat het toch om kronkelwaardafzettingen van na de Romeinse tijd gaat, geldt voor deze landschappelijke eenheid een hoge archeologische verwachting voor archeologische resten uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd. De laat-pleistocene rivierterrassen in de Havikerwaard en Beimerwaard overstromden alleen bij zeer hoge waterstanden. Hierdoor vormden deze gebieden de meest aantrekkelijke woongronden in het rivierdal van de IJssel, die mogelijk reeds in de Prehistorie bewoond werden. De vondst van een aardewerk pot uit de Late Bronstijd of Vroege IJzertijd op het rivierterras in de Havikerwaard duidt in ieder geval op een langdurige bewoningsgeschiedenis (catalogusnummer 100). Duidelijk is ook dat de hooggelegen terrasresten vanaf de Late Middeleeuwen zijn bewoond. Er bevinden zich verscheidene boerderijen die in oorsprong uit deze periode stammen, bijvoorbeeld De Beimerhof. Ook hier geldt dat het merendeel van de oude boerderijen zich op kunstmatig verhoogde woonplaatsen/of pollen bevindt. Deze zijn voor zover bekend op de verwachtingskaart opgenomen. De exacte ouderdom van deze verhoogde woonplaatsen is echter vooralsnog onbekend.

- **Restgeulen**

Beschrijving

Binnen het laaggelegen deel van de terrasvlakte liggen verscheidene restgeulen (hanken en strangen), gevuld met zware klei en veen, waarin tegenwoordig kleine beken stromen (bijvoorbeeld de Middachterbeek). In bodemkundig opzicht gaat het om kalkloze poldervaaggronden. De ouderdom van deze geulen is niet geheel duidelijk. Het is mogelijk dat het ten dele om in oorsprong laat-pleistocene geulen gaat die in het Holocene door de IJssel zijn gereactiveerd. Een dergelijke geul ligt mogelijk aan de noordzijde van de Beimerwaard. Uit middeleeuwse bronnen blijkt dat in die tijd een IJsselarm tussen de Haviker- en Beimerwaard stroomde. Aan het eind van de 14e eeuw werd de Beimerwaard, dat wil zeggen de waard van de buurtschap Beinum onder Doesburg, doorgraven om een meanderbocht af te snijden en de (hoofdstroom van de) IJssel vlak langs de stad Doesburg te leiden (Van Petersen, 2002). Deze en latere pogingen liepen op een mislukking uit. De hoofdstroom van de IJssel werd (na de doorgraving van de Beimerwaard) gevormd door de Lamme IJssel die op ongeveer 500 meter van de stad stroomde, terwijl langs de stad een smalle nauwelijks bevaarbare rivierarm liep. De in de 14e eeuw afgesneden riviermeander is tegenwoordig nog te herkennen in de vorm van een brede hoefijzervormige depressie ten noorden van de Beimerwaard.

Archeologische verwachting

De archeologische verwachting van de restgeulen is laag voor archeologische resten uit alle perioden. Wel moet in de vulling van de restgeulen rekening gehouden worden met de incidentele aanwezigheid van resten van schepen, bruggen, sluizen en beschoeiingen uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd.

- **Komafzettingen**

Beschrijving

Langs de westrand van de oude stroomgordelafzettingen is sprake van een ongeveer 1500 tot 750 meter breed gebied met komafzettingen van de Rijn en de IJssel. In dit gebied zijn aan het eind van het Weichselien onder invloed van overstromingswater van de Rijn klei en veenlagen ontstaan, waarop in het vroeg-Subboreaal een laag veen is gevormd. Dit veenpakket is afgedekt door holocene komklei afkomstig van overstromingen door de Rijn en de IJssel. De opbouw van het onderhavige gebied vertoont grote overeenkomsten met het uitgestrekte komgebied van de Rijn tussen Doesburg en Westervoort. Het zal hier waarschijnlijk oorspronkelijk deel van uitgemaakt hebben. In bodemkundig opzicht betreft het drechtvaaggronden en waardveengronden, afhankelijk van de dikte van het klei op het veen. Waar een veenlaag ontbreekt, is sprake van kalkloze poldervaaggronden en rust de klei op dekzand of hellingafzettingen.

Archeologische verwachting

In archeologisch opzicht geldt voor de gebieden met komafzettingen, zolang daar geen oeverafzettingen voorkomen, een lage archeologische verwachting. Komgebieden zijn in het algemeen als in archeologisch opzicht vrijwel lege gebieden aan te merken. Wel moet opgemerkt worden dat zich in de komgebieden in de gemeente Rheden langs de rand van de hoger gelegen gronden verscheidene kastelen en buitenplaatsen en watermolens

uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd bevinden/of bevonden hebben. De locatie van deze objecten is echter over het algemeen bekend of bij benadering bekend. Goede voorbeelden zijn kasteel Overhagen, kasteel Middachten en de Hof te Dieren. Verder de watermolens van de hof te Dieren en de molen van Broekerhave.

- **Oeverafzettingen**

Beschrijving

Ter hoogte van Velp zijn de komafzettingen afgedekt door een dikke laag oeverafzettingen afgezet door de IJssel tussen de laat Romeinse tijd en de Late Middeleeuwen. Het gaat hierbij om zware zavel en lichte klei. In bodemkundig opzicht betreft het kalkloze poldervaaggronden.

Archeologische verwachting

Voor de oeverafzettingen geldt een middelmatige verwachting voor archeologische resten uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd. In het rivierengebied zijn op tal van plaatsen archeologische vindplaatsen bekend op oeverafzettingen grenzend aan de meandergordel van een rivier. Waarschijnlijk vormde de oeverafzettingen met name interessante bewoningslocaties na de actieve fase van een rivier. Op basis van de relatief geringe ouderdom van de oeverafzettingen van de IJssel worden in het onderhavige gebied alleen resten uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd verwacht.

- **Jonge stroomgordelafzettingen**

Beschrijving

Langs de huidige loop van de IJssel bevindt zich een zone met relatief jonge stroomgordelafzettingen. Na de systematische aanleg van dijken na 1300 na Chr. kon de rivier zich niet of nauwelijks meer verplaatsen en was een natuurlijke ontwikkeling van kronkelwaarden niet meer mogelijk. De IJssel van na de bedijking werd gekenmerkt door het voorkomen van zandbanken en eilanden (Middelkoop, 1997). Deze natuurlijke opwassen vormden de basis voor het ontstaan van uiterwaarden waarbij de mens een grote rol speelde en de opslibbing actief bevorderde door de aanplant van wilgenbossen en de aanleg van kribben. Kenmerkend voor de jonge stroomgordelafzettingen is een patroon van parallelle geulen of strangen, die op verscheidene, opéénvolgende fasen van opslibbing duiden. Binnen de gemeente Rheden zijn de Velperwaarden, delen van de Haviker- en Beimerwaard, de Loenersche Middelwaard en de Spankersche weiden tot deze eenheid gerekend.

Archeologische verwachting

Aan de jonge stroomgordelafzettingen van de IJssel is een lage archeologische verwachting toegekend. Het betreft relatief recent ontstane gebieden die frequent overstromen en daardoor niet of minder geschikt zijn voor bewoning. Wel bevonden zich in de onderhavige gebieden opvallend veel versterkingen uit de Nieuwe tijd: redouten en vestingwerken van de stad Doesburg. Helaas is van veel van deze versterkingen de locatie slechts bij benadering bekend, terwijl tevens onbekend is of er nog archeologische resten aanwezig zijn.

IV.2 TOELICHTING OP DE VINDPLAATSENCATALOGUS

In de vindplaatsencatalogus zijn de resultaten van de archeologische inventarisatie per gemeente gescheiden opgenomen. De vindplaatsen zijn met de bijbehorende catalogusnummers op de verwachtingskaart opgenomen. De catalogus bevat de volgende rubrieken:

1. RACM-codes: De RACM-codes betreffen de codes uit het Centraal Archeologisch Archief (CAA) van de RACM (kaartbladnummer met lettercode N = noord of Z = zuid en volgnummer) en/of een ARCHIS-waarnemingsnummer.

2. Coördinaten, precisie en kaartblad: betreft de coördinaten van ongeveer het centrum van de vindplaats. Met precisie wordt de nauwkeurigheid van deze coördinaten uitgedrukt. Het getal geeft het aantal cijfers achter de komma aan en daarmee de nauwkeurigheid. Bij een precisie van 0 is deze top op één kilometer nauwkeurig, bij een 1 is deze tot op 100 meter nauwkeurig, bij een 2 tot op tientallen meters nauwkeurig en bij een precisie van 3 tot op één of enkele meters nauwkeurig. Het kaartblad is het blad van de topografische kaart van Nederland, schaal 1:25.000, waarop het terrein ligt.

3. Gemeente, plaats en toponiem: betreft de gemeente en de plaats/buurtschap waarin het terrein ligt. Een toponiem is vermeld indien bekend of relevant.

4. Aard en datering: betreft de (vermoedelijke) aard van de onderhavige vindplaats indien bekend, en de datering van de betreffende vindplaats indien bekend.

5. Algemene beschrijving: geeft een beschrijving van de vindplaats en eventueel van de vondstomstandigheden.

6. Opmerkingen: betreft algemene opmerkingen indien relevant. Indien een vindplaats is opgenomen in het Centraal Monumenten Archief (CMA) van de RACM wordt onder deze rubriek de archeologische status en de bijbehorende vindplaatscode weergegeven (bijv. 34D-001 = Kaartblad 34D, nummer 1).

7. Literatuur: betreft literatuur waarin de onderhavige vindplaats wordt vermeld of besproken.

IV.3 VINDPLAATSENCATALOGUS

Catalogusnummer: 1

- 1. RACM-code(s):** CAA-code 40BN-5; ARCHIS-waarnemingsnummer 3693
- 2. Coördinaten:** 195.750/444.916; **Precisie:** 2; **Kaartblad:** 40B
- 3. Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Velp; **Toponiem:** Oude Jan
- 4. Aard:** kerk; **Datering:** Late Middeleeuwen
- 5. Algemene beschrijving:** omstreeks 1949 heeft in verband met de restauratie van de middeleeuwse kerk van Velp (Oude Jan) een archeologisch onderzoek plaatsgevonden. Het kerkgebouw bestaat tegenwoordig uit een 11^e-eeuws schip (zaalkerk), een 11^e- en/of 12^e-eeuwse Romaanse toren met een gotische spits en een tegen de noordzijde gebouwde gotische uitbouw. Het archeologisch onderzoek bestond uit graven van proefsleuven in het bestaande schip en een opgraving op de plaats van het afgebroken koor. Deze opgraving bracht zowel de fundamente van een polygonaal gotisch bakstenen koor als van een ouder, 11e eeuwse rechthoekig en versmald tufstenen koor aan het licht. Verder is in

1950 op het kerkhof van de Oude Jan een systematisch fysisch antropologisch en archeologisch onderzoek uitgevoerd.

7. **Literatuur:** Glazema, 1951; Kerkkamp, 1959

Catalogusnummer: 2

1. **RACM-code(s):** CAA-code 40BN-7; ARCHIS-waarnemingsnummer 3695
2. **Coördinaten:** 195.580/444.850; **Precisie:** 2; **Kaartblad:** 40B
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Velp; **Toponiem:** Dulkershof
4. **Aard:** nederzetting; **Datering:** Late IJzertijd en/of Romeinse tijd, Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd
5. **Algemene beschrijving:** in 1956 zijn nabij de Dulkershof tijdens graafwerkzaamheden vondsten van aardewerk, ijzerslakken, bot, etc. gedaan die wijzen op de aanwezigheid van nederzettingssporen uit diverse perioden.
7. **Literatuur:** Willems, 1981: catalogusnummer 29

Catalogusnummer: 3

1. **RACM-code(s):** CAA-code 40BN-8; ARCHIS-waarnemingsnummer 3696
2. **Coördinaten:** 195.600/444.800; **Precisie:** 2; **Kaartblad:** 40B
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Velp; **Toponiem:** Dulkershof
4. **Aard:** nederzetting; **Datering:** Vroege en Late Middeleeuwen
5. **Algemene beschrijving:** in 1956 zijn bij de Dulkershof tijdens graafwerkzaamheden vondsten van aardewerkscherven gedaan die wijzen op de aanwezigheid van nederzettingssporen uit de Vroege en Late Middeleeuwen. Opmerkelijk is de vondst van een pijpaarden heiligenbeeld uit de 14e eeuw.

Catalogusnummer: 4

1. **RACM-code(s):** CAA-code 40BN-20; ARCHIS-waarnemingsnummer 3709
2. **Coördinaten:** 196.000/445.800; **Precisie:** 2; **Kaartblad:** 40B
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Velp; **Toponiem:** Rembrandtlaan
4. **Aard:** grafveld (waarschijnlijk); **Datering:** Late Bronstijd tot Romeinse tijd
5. **Algemene beschrijving:** in 1929 werd tussen de huidige Rembrandtlaan en de Biesdelselaan een zogenaamde 'La Tène-urn' gevonden bij graafwerkzaamheden. Volgens Kerkkamp (1962) gaat het om de enig overgebleven aardewerken pot van een grafveldje. Op kaarten van Nicolaas van Geelkercken uit 1635 is op de desbetreffende plaats een heuveltje getekend met de naam Coijberch. Het heuveltje lag in een stukje woeste grond te midden van de akkers. In later tijd werd het heuveltje aangeduid met de naam Coneyenpol. Het kan niet uitgesloten worden dat het om een prehistorische grafheuvel ging.
7. **Literatuur:** Kerkkamp, 1962 en 1938; Leppink, 1988

Catalogusnummer: 5

1. **RACM-code(s):** CAA-code 40BN-22; ARCHIS-waarnemingsnummer 3711
2. **Coördinaten:** 196.250/445.900; **Precisie:** 2; **Kaartblad:** 40B
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Velp; **Toponiem:** Zutphensestraatweg
4. **Aard:** losse vondst of onbekend; **Datering:** Vroege Middeleeuwen

5. **Algemene beschrijving:** losse vondst van een aardewerkscherf uit de tweede helft van de Vroege Middeleeuwen (Karolingische tijd).

Catalogusnummer: 6

1. **RACM-code(s):** CAA-code 40BN-26; ARCHIS-waarnemingsnummer 3715
2. **Coördinaten:** 195.610/445.722; **Precisie:** 2; **Kaartblad:** 40B
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Velp; **Toponiem:** Hoge Weg
4. **Aard:** nederzetting; **Datering:** Midden en Late IJzertijd
5. **Algemene beschrijving:** vondsten van aardewerk in 1973 behorend bij een nederzetting uit de IJzertijd aan de Hoge Weg 33 te Velp.
7. **Literatuur:** Willems, 1981: catalogusnummer 31

Catalogusnummer: 7

1. **RACM-code(s):** CAA-code 40BN-51; ARCHIS-waarnemingsnummer 16329
2. **Coördinaten:** 194.450/445.750; **Precisie:** 1; **Kaartblad:** 40B
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Velp; **Toponiem:** Het Laar
4. **Aard:** depot; **Datering:** laat Romeinse tijd
5. **Algemene beschrijving:** in 1715 werd op de Ketelberg in Het Laar door werklieden en soldaten, die een heuvelachtig stuk land gelijk moesten maken voor tabaksland, een goudschat uit de laat Romeinse tijd gevonden. De schat bestond uit een halsring, armringen, munten en medallions van de Romeinse keizers Honorius, Valens, Valentinianus, Gratianus en Johannes. Op grond van een medaillon van Galla Placidia (gestorven in 450 na Chr.) moet de schat van omstreeks die tijd of later zijn. De vindsters hebben de schat verkocht aan goudsmiden in Arnhem waardoor deze grotendeels verloren is gegaan. De vindplaats de Ketelberg kan gelokaliseerd worden met behulp van gegevens van de heer H. Kerckamp (1938 en 1969). Deze ligt ten noorden van de Arnhemsestraatweg en ten westen van de Daalhuizerweg op het terrein van de voormalige buitenplaats Daalhuizen.
7. **Literatuur:** Kerckamp, 1938 en 1969; Willems, 1981: catalogusnummer 28

Catalogusnummer: 8

1. **RACM-code(s):** CAA-code 40BN-52; ARCHIS-waarnemingsnummer 16330
2. **Coördinaten:** 195.350/445.375; **Precisie:** 1; **Kaartblad:** 40B
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Velp; **Toponiem:** Den Heuvel
4. **Aard:** depot; **Datering:** laat Romeinse tijd
5. **Algemene beschrijving:** in 1851 werd op het terrein van de buitenplaats Den Heuvel door een tuinman een goudschat uit de laat Romeinse tijd gevonden. Deze schat bestond uit 11 gouden hals-, arm- en vingerringen. De vindplaats kan gelokaliseerd worden met behulp van gegevens van de heer H. Kerckamp (1969). Het betreft het terrein ten westen van de Van Lennepsmolen, d.w.z. het gebied tussen de Rozendaalse Beek, de Hoofdstraat, de Pastoor Koenestraat en de Emmastraat.
7. **Literatuur:** Kerckamp, 1969; Willems, 1981: catalogusnummer 30

Catalogusnummer: 9

1. **RACM-code(s):** -;
2. **Coördinaten:** 195.070/445.585; **Precisie:** 2; **Kaartblad:** 40B
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Velp; **Toponiem:** Velp

4. **Aard:** losse vondst of onbekend; **Datering:** Laat Neolithicum
5. **Algemene beschrijving:** vondst op 1 september 1938 van een complete potbeker van de klokbekercultuur tijdens graafwerkzaamheden in het pand aan de Rozendaalselaan 20 te Velp. De pot was met de opening naar beneden in de grond geplaatst. Mogelijk bevond zich onder de pot oorspronkelijk een (inmiddels vergane) menselijke schedel, zoals bij vergelijkbare vondsten van ondersteboven ingegraven potbekers elders in Nederland en in Duitsland is geconstateerd.
7. **Literatuur:** Hulst, 1967 & 1970

Catalogusnummer: 10

1. **RACM-code(s):** -
2. **Coördinaten:** 195.650/445.000; **Precisie:** 2; **Kaartblad:** 40B
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Velp; **Toponiem:** De Poort
4. **Aard:** grafveld (waarschijnlijk); **Datering:** Late Bronstijd tot Vroege Middeleeuwen
5. **Algemene beschrijving:** Kerkkamp (1962) meldt de vondst van drie potten van handgevormd aardewerk in de 19e of in het begin van de 20e eeuw op het land van Bollinkspoort ten noorden van de Oude Jan te Velp. Mogelijk betreft het een grafveld.
7. **Literatuur:** Kerkkamp, 1962

Catalogusnummer: 11

1. **RACM-code(s):** -
2. **Coördinaten:** 195.725/444.900; **Precisie:** 1; **Kaartblad:** 40B
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Velp; **Toponiem:** Oude Jan
4. **Aard:** losse vondst of onbekend; **Datering:** Romeinse tijd
5. **Algemene beschrijving:** Kerkkamp (1938) meldt de vondst van Romeinse munten uit de tijd van keizer Augustus nabij de Oude Jan te Velp.
7. **Literatuur:** Kerkkamp, 1938

Catalogusnummer: 12

1. **RACM-code(s):** -
2. **Coördinaten:** 196.480/445.040; **Precisie:** 2; **Kaartblad:** 34D
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Velp; **Toponiem:** huis Overhagen
4. **Aard:** kasteel, buitenplaats; **Datering:** Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd
5. **Algemene beschrijving:** de oude havezate kasteel Overhagen wordt reeds vermeld in het jaar 1373. In die tijd was het goed in het bezit van Johan Mompelier, een aanzienlijk edelman uit de omgeving van hertog Willem van Gullik. In 1401 komt Overhagen in het bezit van Johan de Coq van Opijnen die het huis een halve eeuw later verkocht aan de heren van Wisch. In 1530 werd het huis tijdens conflict tussen Karel van Egmond, hertog van Gelre, en Joachim van Wisch verwoest. Het huis werd kennelijk weer opgebouwd, want het bleef nog tot in het begin van de 18e eeuw in het bezit van de heren van Wisch en hun erfgenamen de graven van Limburg Stirum. Het nieuwe (?) huis was mogelijk eenvoudiger van uiterlijk en kleiner van omvang dan het laat-middeleeuwse Overhagen. Vermeld wordt dat voor de bouw van huis Biljoen stenen zouden zijn gebruikt afkomstig van het nabij gelegen kasteel Overhagen. Een tekening uit de 17e eeuw laat een relatief

klein stenen huis van één verdieping zien temidden van een formele tuin. In 1708 of 1711 kwam Overhagen in het bezit van Frederik Willem van Spaen die Overhagen met het nabijgelegen Biljoen verenigde. Wanneer het huis is gesloopt, vermeldt de geraadpleegde literatuur niet. Op de fundamenten van het poortgebouw stond lange tijd een jachtslotje van baron van Spaen. Van 1825 tot 1945 bevond zich op de plaats van huis Overhagen de tuinmanswoning en kwekerij van huis Biljoen. Het huidige huis Overhagen is in 1947 in oude stijl herbouwd binnen de nog bestaande gracht van het oude huis Overhagen.

7. **Literatuur:** Kerkkamp, 1938 & 1969; Leppink, 1988; Smit, 1992

Catalogusnummer: 13

1. **RACM-code(s):** -
2. **Coördinaten:** 196.590/445.540; **Precisie:** 2; **Kaartblad:** 40B
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Velp; **Toponiem:** huis Biljoen
4. **Aard:** kasteel, buitenplaats; **Datering:** Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd
5. **Algemene beschrijving:** huis Biljoen is in 1530 gebouwd op de plaats van de oude hof Broekerhave (*curtis Bruoche*). Broekerhave is voor het eerst vermeld in een oorkonde uit het jaar 1076 waarin de Roomse koning de hof schenkt aan het kapittel van St. Pieter te Utrecht. In 1528 komt de hof Broekerhave in het bezit van Hendrik de Groeff die het in 1530 verkocht aan Karel van Egmond, hertog van Gelre. Deze liet de Broekerhof afbreken en bouwde op de fundamenten het huis Biljoen. Voor de bouw van huis Biljoen werd voor een groot deel materiaal gebruikt afkomstig van de afbraak van kasteel Overhagen (catalogusnummer 12). In 1535 verkocht de hertog huis Biljoen aan zijn hofmeester Roelof van Lennep. Het huis bleef tot 1661 in het bezit van leden van het geslacht Van Lennep. In dat jaar werd het verkocht aan Alexander, vrijheer van Spaen die in het midden van de 17e eeuw reeds huis Nederhagen had gekocht (catalogusnummer 14). De omvangrijke parkaanleg van Biljoen en Beekhuizen zijn in het laatste kwart van de 18e eeuw aangelegd in opdracht van Johan Frederik Willem van Spaen. Biljoen bleef tot 1848 in handen van het geslacht Van Spaen, waarna het tot 1872 in het bezit was van Johan Frederik Willem Carel baron van Harderbroek en daarna werd gekocht door de Duitse industrieel Lüps.
6. **Opmerkingen:** het terrein van huis Biljoen is op de Archeologische Monumentenkaart van de provincie Gelderland (AMK-Gelderland) opgenomen als *terrein van hoge archeologische waarde* (CMA-code 40B-011, monumentnummer 13191).
7. **Literatuur:** Kerkkamp, 1964; Kerkkamp, 1938; Smit, 1992

Catalogusnummer: 14

1. **RACM-code(s):** CAA-code 40BN-10; ARCHIS-waarnemingsnummer 3698
2. **Coördinaten:** 196.660/445.900; **Precisie:** 2; **Kaartblad:** 40B
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Velp; **Toponiem:** huis Den Haag of Nederhagen
4. **Aard:** kasteel, buitenplaats; **Datering:** Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd
5. **Algemene beschrijving:** het adellijke huis Den Haag of Nederhagen lag ten noordoosten van kasteel Biljoen waar zich in het bos een vierkant omgracht perceel bevindt. In de 15e eeuw was er reeds sprake van een huis

Nederhagen. In die tijd was het huis in het bezit van de heren van Wisch, die ook eigenaar waren van huis Overhagen (catalogusnummer 12). Het huis is vermoedelijk reeds in de 17e eeuw of in het begin van de 18e eeuw gesloopt in opdracht van de familie van Arnhem, die het huis sinds 1608 in het bezit had. Over het uiterlijk van het huis is niet veel bekend. Een 18e eeuwse tekening laat een vierkante of rechthoekige woontoren met een ronde traptoren en een lager voorhuis zien. Tijdens een zware storm van 4 juli 1957 werd ter hoogte van de spoorwegovergang nabij boerderij 'de Elshof', ten westen van het vierkant omgrachte perceel, een zware boom ontworteld. Daarbij kwamen muurresten van een groot formaat baksteen aan het licht. Het ging hierbij om het fundament van een torentje met een doorsnede van twee tot drie meter. Verdere archeologische vondsten zijn van het terrein niet bekend.

6. **Opmerkingen:** het terrein van huis Den Haag of Nederhagen is op de Archeologische Monumentenkaart van de provincie Gelderland (AMK-Gelderland) opgenomen als *terrein van hoge archeologische waarde* (CMA-code 40B-003, monumentnummer 3847). Op de AMK-Gelderland is het gebied echter foutief aangegeven. Het terrein van huis Nederhagen ligt ten noorden van het aangegeven gebied.
7. **Literatuur:** Kerckamp, 1964 & 1938

Catalogusnummer: 15

1. **RACM-code(s):** -
2. **Coördinaten:** 195.626/444.905; **Precisie:** 2; **Kaartblad:** 40B
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Velp; **Toponiem:** Pastorie of weem
4. **Aard:** kasteel, buitenplaats; **Datering:** Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd
5. **Algemene beschrijving:** de vroegere pastorie of weem van Velp, de woonplaats of hof van de pastoors en later van de dominees van de Oude Jan, was omgeven door een brede gracht die haar het uiterlijk gaf van een kleine vesting. Aan de binnenzijde van de gracht bevond zich een doornhaag. Om op het terrein van de pastorie te komen moest men over een ophaalbrug en door een oude poort. De poort is reeds aan het eind van de 18e eeuw afgebroken. De pastorie was een 'primitief' huis, dat omstreeks 1773 vernieuwd schijnt te zijn, met een aangebouwde houten schuur of varkensschot. De kadastrale minuut van 1832 laat een gebouw met een dubbele rechthoekige omgrachting zien. De grachten werden gevoed door het water van de Rozendaalse beek. In 1867 is de pastorie vervangen door een moderner huis dat in 1924 door de kerkvoogdij van de hand is gedaan. Van de voormalige omgrachte pastorie is tegenwoordig niets meer te herkennen. Op de plaats van de pastorie ligt tegenwoordig de President Kennedylaan.
7. **Literatuur:** Kerckamp, 1938

Catalogusnummer: 16

1. **RACM-code(s):** -
2. **Coördinaten:** 194.375/445.650; **Precisie:** 2; **Kaartblad:** 40B
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Velp; **Toponiem:** huis Daalhuizen
4. **Aard:** kasteel, buitenplaats; **Datering:** Nieuwe tijd

5. **Algemene beschrijving:** de buitenplaats Daalhuizen dateert vermoedelijk uit het einde van de 18e eeuw. Wanneer er voor het eerst sprake was van een landhuis wordt in de geraadpleegde literatuur niet (duidelijk) vermeld. Het erf en goed Daalhuizen wordt reeds in 1506 vermeld. In 1794 kocht de geschiedkundige mr. G. van Hasselt het buitenverblijf Daalhuizen. Hij liet aan de noordzijde van de straatweg een nieuw landhuis bouwen. In 1817 liet Van Hasselt, die een vurige aanhanger was van het huis van Oranje, op Daalhuizen het nog bestaande monumentje bouwen ter nagedachtenis aan de slagen bij Quatre Bras en Waterloo in 1815. Na de dood van G. van Hasselt in 1825 werd zijn zoon D.G.A. van Hasselt eigenaar van Daalhuizen. Deze gaf het goed op zijn beurt in 1848 door aan zijn zoon, mr. G.J. van Hasselt. Deze laatste liet het landhuis vergroten. In 1879 kwam het landgoed in het bezit van de uit Frankrijk stammende familie De Roo. Deze lieten het door G. van Hasselt gebouwde huis slopen. Het omliggende terrein werd verlaagd en rondom het huis werd een prachtig park aangelegd. Daalhuizen bleef tot 1947 in het bezit van de familie De Roo. In dat jaar werd de buitenplaats verkocht aan de directeur van een tapijtweverij. Deze deed het noordelijke deel van het landgoed over aan een bouwonderneming, waarna hier de Mozartlaan, Beethovenlaan, Bachlaan en Chopinlaan met bijbehorende bebouwing ontstonden. Na het faillissement van de tapijtweverij kwam het landhuis in het bezit van het ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke ordening, waarna het huis Daalhuizen in 1938 werd gesloopt.
7. **Literatuur:** Kerckamp, 1938 en 1969; Smit, 1992

Catalogusnummer: 17

1. **RACM-code(s):** -
2. **Coördinaten:** 194.361/444.982; **Precisie:** 2; **Kaartblad:** 40B
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Velp; **Toponiem:** huis Larenstein
4. **Aard:** kasteel, buitenplaats; **Datering:** Nieuwe tijd
5. **Algemene beschrijving:** de buitenplaats Larenstein is waarschijnlijk rond 1700 gesticht door Willem van Heuckelom. Een penseeltekening uit omstreeks dezelfde tijd laat een rechthoekig herenhuis van twee verdiepingen zien temidden van een formele tuinaanleg. Willems zoon Johan Frederick verkocht het goed aan Frederik baron van Dedem die het op zijn beurt in 1736 doorverkocht aan Willem van Eenhoorn, predikant te Arnhem. Na Van Eenhoorns emiraat kwam het goed in 1750 in het bezit van Jan van Schagen die ook eigenaar van de buitenplaats Daalhuizen werd. Van Schagen heeft Larenstein belangrijk vergroot. De financiële inspanningen gingen echter zijn draagkracht te boven, zodat bij dood in 1754 Larenstein zwaar met schulden was belast. De veiling van het landgoed en de overige bezittingen leverde niet voldoende op om alle schuldeisers te compenseren. Het goed kwam in bezit van schuldeiser C.L. Kerksteen die als curator optrad. Tussen 1786 en 1892 kende Larenstein een groot aantal eigenaren. In 1892 werd Larenstein aangekocht door het aartsbisdom Utrecht en bestemd voor een gesticht van de Zusters van de Goede Herder. Nadat in 1893 een nieuw gesticht met een kapel gebouwd was, is in november 1906 het oude huis Larenstein gesloopt. Later diende de oude buitenplaats als

tehuis voor moeilijk opvoedbare meisjes. Tegenwoordig bevindt zich op het terrein van Larenstein de gelijknamige hogeschool.

7. **Literatuur:** Kerckamp, 1938 en 1969

Catalogusnummer: 18

1. **RACM-code(s):** -
2. **Coördinaten:** 195.430/445.510; **Precisie:** 2; **Kaartblad:** 40B
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Velp; **Toponiem:** huis Overbeek
4. **Aard:** kasteel, buitenplaats; **Datering:** Nieuwe tijd
5. **Algemene beschrijving:** omstreeks 1640 liet Willem van Broekhuysen te Velp, in het gebied dat wordt omsloten door de Hoofdstraat, Overbeeksingel en Vijverlaan, een groot herenhuis bouwen. Dit was het begin van het latere landgoed Overbeek. Nadat Van Broekhuysen in 1654 tijdens een duel om het leven kwam, verkocht zijn weduwe het huis aan Bernart Umgrove, schout van het schoutambt Rheden. Overbeek werd in die tijd aangeduid als het Scholtenhuis. In 1661 kwam het landgoed in het bezit van Charles de Lannoy. Overbeek bleef tot 1706 in het bezit van de familie De Lannoy. In dat jaar kwam het landgoed aan de met Lubbert van Eck gehuwde erfdochter Jeanette de Lannoy. Omstreeks deze tijd moet het oude huis Overbeek zijn afgebrand en weer zijn hersteld. Na de dood van Jeanette van Eck-de Lannoy kwam Overbeek in 1725 aan haar zoon Samuel van Eck. Het huis zou tot in de 19e eeuw in het bezit van de familie Van Eck blijven. In 1770 gaf Jacob Willem baron van Eck de architect Anthonie Viervant opdracht om (op de plaats van het oude huis) een nieuw huis te bouwen. Dit nieuwe huis stond met de voorzijde naar de Hoofdstraat en was omgeven door brede grachten. Ter weerszijden van het voorplein stonden twee bouwhuizen. Na de dood van Samuel van Eck werd het huis in 1844 op een openbare veiling gekocht door Justine van Spaen, weduwe van baron Hardenbroek. Tussen haar dood in 1853 en 1900 kende Overbeek een groot aantal eigenaren. In 1900 werd het landgoed aangekocht ten behoeve van de bouw van het villapark Overbeek. Het omgrachte huis werd in 1906 op een veiling gekocht door de Amsterdamse bouwmaatschappij Westerkwartier. Deze liet het fraaie gebouw afbreken en de waterpartijen grotendeels dempen. Van het huis Overbeek resteert slechts een poortje in het villapark waarin wapenschilden en ornamenten die eens de gevel van het huis sierden, zijn opgenomen.
7. **Literatuur:** Kerckamp, 1938 en 1969; Reynders, 1928; Smit, 1992;

Catalogusnummer: 19

1. **RACM-code(s):** -
2. **Coördinaten:** 194.630/444.880; **Precisie:** 2; **Kaartblad:** 40B
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Velp; **Toponiem:** huis Ommershof
4. **Aard:** kasteel, buitenplaats; **Datering:** Nieuwe tijd
5. **Algemene beschrijving:** het landgoed Ommershof was van oorsprong een boerderij. In 1621 komt nog de naam 'Ommeren stede' voor. Op het terrein van de boerderij moet in de 17e eeuw een landhuis zijn gebouwd. In de geraadpleegde literatuur wordt over de exacte bouwdatum geen uitsluitend gegeven. Op een tekening uit omstreeks 1700 is een bescheiden landhuis te midden van een formele tuin afgebeeld. In die tijd was het landgoed in het

bezit van Lucas Hackfoort die het in 1737 verkocht aan Gerhard Wilbreninck en zijn vrouw. In 1786 kwam Ommershof in het bezit van Jan Carel baron van Eck. Het huis werd omschreven als: een Buytenplaats den Omershoff genaamt, met het Huys, Stalling, Separate Tuynsmans Woningh, Melkhuys en ruimte voor Rytuygen, Koe en paarde Stallinge, Laanen, Plantage, Tuynen, Boomgaerd en Menagerie. In de 19e eeuw kende Ommershof vier eigenaren, totdat het landgoed in 1872 in percelen werd geveild. Het hoofdgebouw, het huis Ommershof, werd aangekocht door de gebroeders Ter Linden, die er een leerlooierij begonnen. De grachten werden gedempt, de bovenverdieping van het huis werd gesloopt en rondom het huis verrees een arbeiderswoonwijk. Na opheffing van de leerlooierij werd het restant van huis Ommershof verbouwd tot vijf woningen.

7. **Literatuur:** Kerckamp, 1938 en 1969

Catalogusnummer: 20

1. **RACM-code(s):** -
2. **Coördinaten:** 196.440/445.690; **Precisie:** 2; **Kaartblad:** 40B
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Velp; **Toponiem:** korenmolen van Broekerhave
4. **Aard:** watermolen; **Datering:** Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd
5. **Algemene beschrijving:** vermoedelijk is de plaats waar tot 1855 de papiermolen aan het Kaarsemakersgat stond de locatie van de laat-middeleeuwse korenmolen van de oude hof Broekerhave (zie catalogusnummer 13). De molen van Broekerhave wordt voor het eerst vermeld in 1025 en is daarmee de oudst vermelde watermolen van de Veluwe. In de 18e eeuw is de watermolen verbouwd tot een papiermolen. De papiermolen aan de Beekhuizer Beek is in 1855 gesloopt. Op de plaats van de voormalige molen, ten zuiden van de spoorlijn Arnhem-Zutphen, bevinden zich nog een stenen 'molenhoofd' en een waterval.
7. **Literatuur:** Hagens, 1998; Kerckamp, 1964 en 1970; Voorn, 1985

Catalogusnummer: 21

1. **RACM-code(s):** -
2. **Coördinaten:** 196.510/445.330; **Precisie:** 1; **Kaartblad:** 40B
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Velp; **Toponiem:** koren- en papiermolen van huis Overhagen
4. **Aard:** watermolen; **Datering:** Nieuwe tijd
5. **Algemene beschrijving:** de oudste vermelding van de Overhagense korenmolen is 1544 (zie catalogusnummer 12). In dat jaar kwam de aanvoer van water van de Beekhuizer Beek naar de molen in gevaar door het graven van grachten tijdens de bouw van kasteel Biljoen. De molen is in 1629 en in 1637 op dezelfde plaats herbouwd. In 1707, bij de koop van Overhagen door de heer van Biljoen, deed de molen dienst als papiermolen. In 1741 was de molen niet meer in gebruik. Omstreeks 1749 is het molenhuis gesloopt. De molen lag waarschijnlijk noordoostelijk van Overhagen.
7. **Literatuur:** Hagens, 1998; Kerckamp, 1938, 1964 en 1970; Voorn, 1985

Catalogusnummer: 22

1. **RACM-code(s):** -
2. **Coördinaten:** 196.110/445.980; **Precisie:** 2; **Kaartblad:** 40B
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Velp; **Toponiem:** papiermolen Het Horstje
4. **Aard:** watermolen; **Datering:** Nieuwe tijd
5. **Algemene beschrijving:** omstreeks 1630 is op rechteroever van de Beekhuizer Beek een papiermolen gebouwd die later bekend werd onder de naam Het Horstje. Deze molen was tot 1865 als papiermolen in bedrijf. In dat jaar werd in het molengebouw een wasserij gesticht. Het molengebouw is in 1920 afgebroken. Molenhoofd en waterval zijn nog aanwezig.
7. **Literatuur:** Hagens, 1998; Kerckamp, 1970; Voorn, 1985

Catalogusnummer: 23

1. **RACM-code(s):** -
2. **Coördinaten:** 195.270/445.820; **Precisie:** 2; **Kaartblad:** 40B
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Velp; **Toponiem:** Velpsche watermolen
4. **Aard:** watermolen; **Datering:** Nieuwe tijd
5. **Algemene beschrijving:** kort na 1600 bouwde Johan Cabeliau ongeveer 300 meter stroomopwaarts boven zijn papiermolen (zie catalogusnummer 24) een tweede papiermolen: de Velpsche watermolen of Bovenste molen op Jerusalem. De molen draaide tot in de Tweede Wereldoorlog, o.a. ten behoeve van elektriciteitsvoorziening. Na 1945 zijn de molenraderen en de molenloop weggebroken. Van het molengebouw bleef alleen de muur langs de waterkant staan als zuidelijke muur van een garagebedrijf. In 1967 is de beekbedding langs het gebouw overkluisd, zodat tegenwoordig niets meer aan de voormalige molen herinnert.
7. **Literatuur:** Hagens, 1998; Kerckamp, 1970; Voorn, 1985

Catalogusnummer: 24

1. **RACM-code(s):** -
2. **Coördinaten:** 195.370/445.800; **Precisie:** 2; **Kaartblad:** 40B
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Velp; **Toponiem:** Benedenste molen op Jerusalem
4. **Aard:** watermolen; **Datering:** Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd
5. **Algemene beschrijving:** deze watermolen was oorspronkelijk een oliemolen. Het was in de Late Middeleeuwen een leengoed van het Kapittel van St. Pieter te Utrecht. In 1597 werd de molen omgebouwd tot papiermolen. In 1811/12 is de molen in verband met de aanleg van een park met vijvers en fontein, behorend bij huis Overbeek, stilgelegd en afgebroken. Ongeveer op de plaats van de molen bevindt zich tegenwoordig de villa Klein Molenbeke (Boulevard 29).
7. **Literatuur:** Hagens, 1998; Kerckamp, 1970; Voorn, 1985

Catalogusnummer: 25

1. **RACM-code(s):** -
2. **Coördinaten:** 195.425/445.310; **Precisie:** 2; **Kaartblad:** 40B
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Velp; **Toponiem:** Van Lennepsmolen
4. **Aard:** watermolen; **Datering:** Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd

5. **Algemene beschrijving:** deze korenmolen wordt in 1391 vermeld onder de naam Hof ten Bovendorpe. Dit goed was een leen van het Kapittel van St. Pieter te Utrecht. In 1457 kwam het goed met de molen voor twee eeuwen in het bezit van de familie Van Lennep. Vóór 1642 is de molen van de hof afgesplitst. In 1682 kwam de Van Lennepsmolen in het bezit van Van Spaen van Biljoen en in 1777 kwam de molen in het bezit van Van Eck van huis Overbeek. In 1864 werd de molen omgezet in een stoommolen. In de 80-jarige oorlog brandde molen twee keer af: in 1594 en 1629. Een grote brand in 1961 verwoeste de molen bijna volledig. Het gebouw werd gerestaureerd en in 1967 werd de molen aan de President Kennedylaan wederom in werking gesteld.
7. **Literatuur:** Hagens, 1998; Kerckamp, 1970; Voorn, 1985

Catalogusnummer: 26

1. **RACM-code(s):** CAA-code 40BN-13; ARCHIS-waarnemingsnummer 3701
2. **Coördinaten:** 199.700/446.220; **Precisie:** 2; **Kaartblad:** 40B
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Rheden; **Toponiem:** IJsselsingel
4. **Aard:** nederzetting; **Datering:** Vroege Middeleeuwen
5. **Algemene beschrijving:** vondsten in 1963 van aardewerk in puin- en zandheuvelds langs de IJsselsingel en de Laak te Rheden. De vondsten bevonden zich, gezien de vondstlocatie, mogelijk in een secundaire context. Ze zijn misschien met het puin- en het zand van elders aangevoerd.

Catalogusnummer: 27

1. **RACM-code(s):** CAA-code 40BN-23; ARCHIS-waarnemingsnummer 3712
2. **Coördinaten:** 198.210/446.670; **Precisie:** 2; **Kaartblad:** 40B
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Rheden; **Toponiem:** Rhederhof
4. **Aard:** grafveld (waarschijnlijk); **Datering:** Romeinse tijd
5. **Algemene beschrijving:** vondst in 1928 van een kleine, Romeinse bronzen vaas en gedraaid Romeins aardewerk tijdens graafwerkzaamheden in een moestuin. Vermoedelijk bevindt zich hier een grafveld uit de Romeinse tijd.
7. **Literatuur:** Willems, 1981: catalogusnummer 33

Catalogusnummer: 28

1. **RACM-code(s):** CAA-code 40BN-45; ARCHIS-waarnemingsnummer 7265
2. **Coördinaten:** 198.170/446.670; **Precisie:** 2; **Kaartblad:** 40B
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Worth-Rheden; **Toponiem:** Holleweg
4. **Aard:** grafveld; **Datering:** Late Bronstijd en/of Vroege IJzertijd
5. **Algemene beschrijving:** naar aanleiding van de vondst van urnen heeft van 5 tot 12 mei 1924 aan de Holleweg te Worth-Rheden een opgraving plaatsgevonden door archeologen van het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden. Dit onderzoek leverde drie grafstructuren (kringgrepels) uit de Late Bronstijd en/of Vroege IJzertijd op.
7. **Literatuur:** Kerckamp, 1960

Catalogusnummer: 29

1. **RACM-code(s):** -
2. **Coördinaten:** 199/447; **Precisie:** 0; **Kaartblad:** 40B
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Rheden; **Toponiem:** Rheder Enk

4. **Aard:** grafveld (waarschijnlijk); **Datering:** Late Bronstijd, IJzertijd of Romeinse tijd
5. **Algemene beschrijving:** in 1858 schonk mr. W. van Heeckeren van Kell aan het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden een grote urn, een kleine bijpot en enkele scherven gevonden in de Rheder Enk aan de weg naar Eerbeek.
7. **Literatuur:** Kerckamp, 1960

Catalogusnummer: 30

1. **RACM-code(s):** -
2. **Coördinaten:** 197.650/446.650; **Precisie:** 1; **Kaartblad:** 40B
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Worth-Rheden; **Toponiem:** De Roskam
4. **Aard:** grafveld (waarschijnlijk); **Datering:** Late Bronstijd, IJzertijd of Romeinse tijd
5. **Algemene beschrijving:** Kerckamp (1960) meldt de vondst van een urn met een bronzen/of ijzeren ring op het landgoed De Kruishorst. Vermoedelijk is de vondst gedaan op het terrein van De Roskam.
7. **Literatuur:** Kerckamp, 1960

Catalogusnummer: 31

1. **RACM-code(s):** CAA-code 40BN-24; ARCHIS-waarnemingsnummer 3713
2. **Coördinaten:** 199.700/446.500; **Precisie:** 1; **Kaartblad:** 40B
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Rheden; **Toponiem:** Rheden
4. **Aard:** losse vondst of onbekend; **Datering:** Neolithicum
5. **Algemene beschrijving:** vondst in 1963 van een stenen bijl nabij de Rheder kerktoren.

Catalogusnummer: 32

1. **RACM-code(s):** -
2. **Coördinaten:** 197.830/446.330; **Precisie:** 2; **Kaartblad:** 40B
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Worth-Rheden; **Toponiem:** huis De Kruishorst
4. **Aard:** kasteel, buitenplaats; **Datering:** Nieuwe tijd
5. **Algemene beschrijving:** huis en landgoed De Kruishorst waren oorspronkelijk in het bezit van het geslacht Van Meecken. Het huis wordt reeds vermeld in 1594 met als eigenaar Derk van Meecken, heer van Cruishorst, lid van de ridderschap van de Veluwe. Op een kaart uit 1634 staat een torenachtig huis met trapgevel met daarnaast een boerderij aangegeven voorzien van de tekst *J (onker)r Mekerens huijs*. In 1672 wordt het huis door de familie Van Meecken verkocht aan Zweder van Boetzelaar. Na verschillende wisselingen van eigenaar wordt het huis omstreeks 1830 gekocht door W.C. Ketjen uit Doesburg. In de tweede helft van de 19e eeuw wordt het oude huis afgebroken en een nieuw huis gebouwd. Het 19e eeuwse huis is in 1948 vervangen door de huidige villa.
7. **Literatuur:** Van der Hoek e.a., 2001; Kerckamp, 1960; Leppink, 1988; Reynders, 1928

Catalogusnummer: 33

1. **RACM-code(s):** -
2. **Coördinaten:** 198.510/446.090; **Precisie:** 2; **Kaartblad:** 40B

3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Worth-Rheden; **Toponiem:** huis De Brinck
4. **Aard:** kasteel, buitenplaats; **Datering:** Nieuwe tijd
5. **Algemene beschrijving:** verscheidene boerderijen op De Brink te Worth-Rheden worden reeds in de Late Middeleeuwen vermeld. Een van deze boerderijen was de hoeve De Brink of Baerschen brinck. Vermoedelijk heeft ambtsjonker Johan van Wijnbergen, die in 1659 door koop eigenaar van deze boerderij werd, er een herenhuis laten bouwen dat hij Den Brinck noemde. Van de Van Wijnbergens kwam het goed aan de familie Van Renesse die De Brinck tot 1797 in bezit hadden. Hierna wisselde het huis verscheidene keren van eigenaar tot huis De Brinck in het midden van de 19e eeuw werd gesloopt.
7. **Literatuur:** Reynders, 1928; Smit, 1992

Catalogusnummer: 34

1. **RACM-code(s):** -
2. **Coördinaten:** 199.370/446.050; **Precisie:** 2; **Kaartblad:** 40B
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Rheden; **Toponiem:** huis Scherpenhof
4. **Aard:** kasteel, buitenplaats; **Datering:** Nieuwe tijd
5. **Algemene beschrijving:** een boerderij Scherpenhof wordt reeds in 1474 vermeld als pachtgoed van de Hof te Dieren. De boerderij werd gepacht door Giesbert van Heerde. Het landhuis Scherpenhof stamt vermoedelijk uit het begin van de 17e eeuw. In die tijd was het goed nog steeds in het bezit van het geslacht van Heerde. Vanaf het midden van de 17e eeuw tot en met de 19e eeuw kende huis Scherpenhof een groot aantal eigenaren. In de 18e eeuw werd het ook wel aangeduid als buitenplaats. Rondom het herenhuis lag een uitgestrekte tuin met vijvers. In 1911 is het huis gesloopt en is het terrein van de voormalige buitenplaats met woningen bebouwd. Tegenwoordig resteert van de voormalige buitenplaats nog slechts het voormalige portiershuis op de hoek van de Methorsterweg/Emmaweg te Rheden.
7. **Literatuur:** Reynders, 1928; Smit, 1992

Catalogusnummer: 35

1. **RACM-code(s):** CAA-code 40EN-14; ARCHIS-waarnemingsnummer 1350
2. **Coördinaten:** 201.200/447.900; **Precisie:** 2; **Kaartblad:** 34D
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** De Steeg; **Toponiem:** Oversteeg
4. **Aard:** grafveld (waarschijnlijk); **Datering:** Late Bronstijd of Vroege IJzertijd
5. **Algemene beschrijving:** vondst van twee complete potten uit de Late Bronstijd of de IJzertijd tijdens graafwerkzaamheden. Mogelijk betreft het een urnenveld.

Catalogusnummer: 36

1. **RACM-code(s):** CAA-code 40EN-40; ARCHIS-waarnemingsnummer 16805
2. **Coördinaten:** 201.850/448.070; **Precisie:** 2; **Kaartblad:** 40E
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** De Steeg; **Toponiem:** huis Middachten
4. **Aard:** kasteel, buitenplaats; **Datering:** Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd
5. **Algemene beschrijving:** in 1968, tijdens de restauratie van huis Middachten, is op verzoek van de architect een archeologisch onderzoek uitgevoerd in de kelders van het kasteel. Uit dit onderzoek bleek dat in het

midden van de 14e eeuw (1354-1355 na Chr.) op een voordien onbebouwde plek een vierkant gebouwencomplex is neergezet, bestaande uit een grote achtervleugel over de gehele breedte van de aanleg, twee kleine, naar de voorburch strekkende zijvleugels en een daartussen gelegen kleine binnenplaats. Bij de verbouwing aan het eind van de 17e eeuw werden ter weerszijden van het gebouw uitspringende delen toegevoegd. Hierbij zijn verscheidene middeleeuwse muren uitgebroken en is tevens de uit de middeleeuwen daterende ingangspartij verdwenen. Tijdens het onderzoek is verder vrijwel overal de originele lemen vloer van de middeleeuwse kelderruimten teruggevonden. Op grond van de gegevens uit het archeologisch onderzoek kan geconcludeerd worden dat het middeleeuwse huis Middachten bestond een zogenaamd compact zaaltorenkasteel, dat in één keer is gebouwd en niet is ontstaan gedurende verschillende bouwfasen. Compacte zaaltorenkastelen bestaan uit een complex van twee of drie aan elkaar gebouwde woon- of zaaltorens gecombineerd met een binnenplaatsje en een kleine poorttoren. Verder behoorde tot het middeleeuwse kasteel Middachten een omgrachte en met muren en torens versterkte voorburch waarop zich bedrijfsgebouwen en eventueel de huiskapel bevonden.

6. **Opmerkingen:** het terrein van huis Middachten is op de Archeologische Monumentenkaart van de provincie Gelderland (AMK-Gelderland) opgenomen als *terrein van hoge archeologische waarde* (CMA-code 40B-022, monumentnummer 13190).
7. **Literatuur:** Hulst, 1971; Van Immerseel, 2002; Renaud, 1988

Catalogusnummer: 37

1. **RACM-code(s):** -
2. **Coördinaten:** 202.000/448.000; **Precisie:** 2; **Kaartblad:** 40B
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** De Steeg; **Toponiem:** molen van huis Middachten
4. **Aard:** watermolen; **Datering:** Nieuwe tijd
5. **Algemene beschrijving:** na de aanleg van de buitengracht rond huis Middachten omstreeks 1700 is op het punt waar het water van de gracht in de richting van de IJssel stroomt een watermolen gebouwd. De molen is omstreeks 1800 verdwenen.
7. **Literatuur:** Hagens, 1998

Catalogusnummer: 38

1. **RACM-code(s):** CAA-code 40EN-10; ARCHIS-waarnemingsnummer 1346
2. **Coördinaten:** 201.420/448.250; **Precisie:** 2; **Kaartblad:** 40E
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** De Steeg; **Toponiem:** Hoofdstraat
4. **Aard:** losse vondst of onbekend; **Datering:** Late Middeleeuwen
5. **Algemene beschrijving:** vondst van een veldfles van keramiek bij hotel het wapen van Athlone.

Catalogusnummer: 39

1. **RACM-code(s):** CAA-code 40EN-12; ARCHIS-waarnemingsnummer 1348
2. **Coördinaten:** 201.350/447.900; **Precisie:** 2; **Kaartblad:** 40E
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** De Steeg; **Toponiem:** Oversteeg
4. **Aard:** losse vondst of onbekend; **Datering:** Late Middeleeuwen

5. **Algemene beschrijving:** vondst van een kogelpotscherf van (Pingsdorf-achtig) aardewerk uit Zuid-Limburg.

Catalogusnummer: 40

1. **RACM-code(s):** CAA-code 40EN-8; ARCHIS-waarnemingsnummer 1344 en 30291
2. **Coördinaten:** 203.370/449.490; **Precisie:** 2; **Kaartblad:** 40E
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Ellecom; **Toponiem:** St. Nicolaaskerk
4. **Aard:** kerk; **Datering:** Late Middeleeuwen
5. **Algemene beschrijving:** in 1948 werd archeologisch onderzoek verricht in de door oorlogshandelingen beschadigde St. Nicolaaskerk te Ellecom. De huidige kerk heeft een Romaanse tufstenen toren, gebouwd omstreeks 1200, een veelhoekig koor uit het eerste kwart van de 16e eeuw en een schip, gebouwd in 1859. Tijdens het onderzoek zijn resten aangetroffen van een eenvoudige, 12e eeuwse tufstenen zaalkerk met een versmald, rechthoekig koor. In het koor bevindt zich de grafkelder van de familie Bentinck. De (inwendige) omvang van de zaalkerk bedroeg 6,80 bij 17,60 meter. De nog bestaande toren is vermoedelijk later aan de zaalkerk toegevoegd en vertegenwoordigt een tweede bouwfase. Een belangrijke ontdekking was de vondst van dertien paalkuilen van een ongedateerde houten voorganger van de tufstenen zaalkerk.
7. **Literatuur:** Glazema, 1951

Catalogusnummer: 41

1. **RACM-code(s):** CAA-code 40EN-9; ARCHIS-waarnemingsnummer 1345
2. **Coördinaten:** 202.650/449.130; **Precisie:** 2; **Kaartblad:** 40E
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Ellecom; **Toponiem:** Avegoor
4. **Aard:** losse vondst of onbekend; **Datering:** Late Bronstijd
5. **Algemene beschrijving:** vondst van een versierde bronzen kokerbijl in een leidingsleuf ter hoogte van de Kerkstraat in Ellecom.

Catalogusnummer: 42

1. **RACM-code(s):** CAA-code 40EN-29; ARCHIS-waarnemingsnummer 30427
2. **Coördinaten:** 202.300/449.260; **Precisie:** 2; **Kaartblad:** 40E
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Ellecom; **Toponiem:** Bospad
4. **Aard:** losse vondst of onbekend; **Datering:** Nieuwe tijd
5. **Algemene beschrijving:** vondst van een afvalkuil gevuld met keramiek, glas, etc. uit de tijdspanne van 1700 tot 1800 na Chr. tijdens graafwerkzaamheden langs de spoorlijn van Arnhem naar Zutphen.

Catalogusnummer: 43

1. **RACM-code(s):** CAA-code 33GZ-3; ARCHIS-waarnemingsnummer 6785
2. **Coördinaten:** 204.540/451.010; **Precisie:** 2; **Kaartblad:** 40B
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Dieren; **Toponiem:** Noorderstraat
4. **Aard:** grafveld (waarschijnlijk); **Datering:** Late Bronstijd en/of Vroege IJzertijd
5. **Algemene beschrijving:** vondst in 1975 van een aardewerk potje tijdens graafwerkzaamheden aan de Noorderstraat te Dieren. Waarschijnlijk betreft het een urnenveld.

Catalogusnummer: 44

1. **RACM-code(s):** -
2. **Coördinaten:** 203.700/452.700; **Precisie:** 2; **Kaartblad:** 39G
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Dieren; **Toponiem:** Nieuwe Begraafplaats
4. **Aard:** grafveld (waarschijnlijk); **Datering:** Late Bronstijd en/of Vroege IJzertijd
5. **Algemene beschrijving:** vondst van een urn met bijpotje uit de Late Bronstijd en/of Vroege IJzertijd op het terrein van de Nieuwe Begraafplaats te Dieren. Het betreft een urn met een zogenaamde kalenderbergversiering. De vondst duidt mogelijk op de aanwezigheid van een urnenveld.
6. **Opmerkingen:** bron correspondentie-archief RACM

Catalogusnummer: 45

1. **RACM-code(s):** CAA-code 33GZ-9; ARCHIS-waarnemingsnummer 31968
2. **Coördinaten:** 204.000/450.300; **Precisie:** 2; **Kaartblad:** 33G
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Dieren; **Toponiem:** Hof te Dieren
4. **Aard:** kasteel, buitenplaats; **Datering:** Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd
5. **Algemene beschrijving:** In 1168 schonk de Duitse keizer Frederik Barbarossa de Hof aan graaf Engelbert van den Bergh. Adolf van den Bergh, de zoon van graaf Engelbert, schonk in 1218 de Hof te Dieren met alle bijbehorende goederen aan de broeders van de Duitse Orde. Deze geestelijke ridderorde stichtte op de plaats van de hof een commanderij. Vanuit dergelijke commanderijen werd het regionale goederenbezit beheerd, werden inkomsten ten behoeve van kruistochten in het Heilige land en later in de huidige Baltische staten gegenereerd en werden ridderbroeders gerekruteerd. De Hof te Dieren behoorde oorspronkelijk tot de kamergoederen van de hoogmeester van de Pruisische tak van de Duitse orde. In 1420 werd de commanderij te Dieren overgedragen aan de balije te Biezen (Belgisch Limburg), die de Hof te Dieren in 1434 overdroeg aan de balije te Utrecht. In de 80-jarige oorlog werd het Duitse huis te Dieren vrijwel geheel verwoest. De commanderij was door de oorlogshandelingen in de diepe schulden geraakt. In 1647 werd het huis met tuin en alle bijbehorende goederen gekocht door stadhouder Willem II. Deze kocht tevens een complex bossen en legde in 1648 de enorm grote Dierense wildbaan aan en maakte van de commanderij een jachtslot. De wildbaan was omgeven door een hoge houten schutting en voorzien van allerlei soorten wild. Willem II werd na zijn dood opgevolgd door zijn zoon Willem III, die in 1688 tot koning van Engeland werd gekroond. Willem III heeft op de Hof te Dieren veel verbeteringen aangebracht. Rond het jachtslot werden een park, vijvers, grotten, wandelwegen, bloementuinen en lanen aangelegd en kwam de nog bestaande Koningsmuur tot stand. De verwaarloosde wildbaan werd hersteld en verscheidene Koningswegen werden aangelegd. Het ging hierbij om kaarsrechte wegen aan weerszijden beplant met beuken waarover de koning en zijn gevolg snel de favoriete jachtgebieden op de Veluwe bereiken konden. In 1795, ten tijde van de Bataafse republiek, werd de Hof te Dieren met de bijbehorende bezittingen door de toenmalige regering verbeurd verklaard. In hetzelfde jaar brandde het huis met al zijn kunstschaten af. In 1828 werd het huis herbouwd door de nieuwe eigenaar,

gravin M.L. van Heeckeren van Wassenaer. Het 19e eeuwse huis ging in 1944 als gevolg van oorlogsgeweld in vlammen op. Tegenwoordig resteren nog delen van het park met rondom de Koningsmuur en enkele bijgebouwen. Tijdens de sloop van de restanten het landhuis omstreeks 1965 stuitte men op zwaar middeleeuws muurwerk dat zich tot 4 meter onder het maaiveld voortzette. Volgens een contemporaine bron onderzocht een medewerker van de RACM het muurwerk. Gegevens hierover ontbreken in ARCHIS. In 1990 is een deel van het terrein van de Hof te Dieren door archeologen van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek onderzocht. In 2001 werd in het kader van nieuwbouw op terrein van de Hof te Dieren archeologisch onderzoek verricht door het Archeologisch Diensten Centrum (ADC) te Bunschoten. Bij deze onderzoeken werd geconstateerd dat er nog veel resten van gebouwen in de ondergrond bevinden. Er zijn met name veel resten van 15e eeuwse bouwwerken aangetroffen. De resten van meer recente bebouwing lijken minder goed te zijn geconserveerd.

7. **Literatuur:** Hulst, 1991; Smit, 1992, Van Doesburg, 1991; Verhoeven, 2001

Catalogusnummer: 46

1. **RACM-code(s):** -
2. **Coördinaten:** 204.310/450.370; **Precisie:** 1; **Kaartblad:** 40B
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Dieren; **Toponiem:** korenmolen van de Hof te Dieren
4. **Aard:** watermolen; **Datering:** Nieuwe tijd
5. **Algemene beschrijving:** tussen 1550 en 1560 liet Johan van Hoennepel, commandeur van de Duitse Orde van de Hof te Dieren een watermolen bouwen. Deze molen kwam te liggen aan de Ruitersbeek die uit de grachten rond het huis in de IJssel stroomde. De molen is reeds in de 17e of 18e eeuw verdwenen. De ligging is bij benadering bekend, dat wil zeggen langs de beek ten zuiden van de oude kerk van Dieren.
7. **Literatuur:** Hagens, 1998

Catalogusnummer: 47

1. **RACM-code(s):** -
2. **Coördinaten:** 202.250/454.600; **Precisie:** 2; **Kaartblad:** 33G
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Laag Soeren; **Toponiem:** Priessnitzlaan
4. **Aard:** nederzetting; **Datering:** Romeinse tijd
5. **Algemene beschrijving:** vondst in 1956 van aardewerk uit de Romeinse tijd en ijzerslakken tijdens graafwerkzaamheden aan de Priessnitzlaan 7a te Laag Soeren. De vondsten zijn gedaan in een akker aan de weg naast en ten noordwesten van het erf van de woning. De slakken en scherven bevonden zich onder een ongeveer 30 cm dikke bouwvoor in een 10 tot 15 cm dikke geelbruine laag oude cultuurgrond.
6. **Opmerkingen:** gegevens over de locatie van de vindplaats zijn afkomstig uit de door de gemeente Apeldoorn beheerde documentatie van de wijlen heer J.D. Moerman
7. **Literatuur:** Moerman, 1970

Catalogusnummer: 48

1. **RACM-code(s):** -
2. **Coördinaten:** 202.600/454.430; **Precisie:** 2; **Kaartblad:** 33G
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Laag Soeren; **Toponiem:** huis Laag Soeren
4. **Aard:** kasteel, buitenplaats; **Datering:** Nieuwe tijd
5. **Algemene beschrijving:** in 1780 bouwden de uit Arnhem afkomstige Carel Otto van Kesteren aan de noordoostzijde van de Soerensche enk de buitenplaats huis Laag Soeren. Rondom het huis werd een bescheiden park met enige lanen aangelegd. In 1848 kwam het landgoed Laag Soeren in eigendom van Pieter Nicolaas Jut van Breukelenwaard. Deze realiseerde op het landgoed een badinrichting. Na zijn dood werd het huis Laag Soeren een hotel. In 1936 werd de badinrichting opgeheven. Het huis Laag Soeren bleef tot op heden vrijwel ongewijzigd bestaan.
7. **Literatuur:** Smit, 1992

Catalogusnummer: 49

1. **RACM-code(s):** -
2. **Coördinaten:** 201.000/447.900; **Precisie:** 1; **Kaartblad:** 40B
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** De Steeg; **Toponiem:** De Steeg
4. **Aard:** versterking; **Datering:** Nieuwe tijd
5. **Algemene beschrijving:** Op de hoge oever bij De Steeg bevond zich een redoute uit de 80-jarige oorlog. De exacte locatie is onbekend.
7. **Literatuur:** Agema, 1988

Catalogusnummer: 50

1. **RACM-code(s):** -
2. **Coördinaten:** 203.780/454.450; **Precisie:** 2; **Kaartblad:** 33G
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Spankeren; **Toponiem:** Broekdijk
4. **Aard:** losse vondst of onbekend; **Datering:** Mesolithicum
5. **Algemene beschrijving:** vondst van twee vuurstenen artefacten uit het Mesolithicum.
7. **Literatuur:** Odé & Van der Gaauw, 1993: objectnummer 78

Catalogusnummer: 51

1. **RACM-code(s):** -
2. **Coördinaten:** 203.720/454.460; **Precisie:** 2; **Kaartblad:** 33G
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Spankeren; **Toponiem:** Broekdijk
4. **Aard:** losse vondst of onbekend; **Datering:** IJzertijd, Romeinse tijd of Middeleeuwen
5. **Algemene beschrijving:** vondst van scherf handgevormd aardewerk uit de tijdspanne van de IJzertijd tot en met de Late Middeleeuwen.
7. **Literatuur:** Odé & Van der Gaauw, 1993: objectnummer 79

Catalogusnummer: 52

1. **RACM-code(s):** -
2. **Coördinaten:** 203.860/454.100; **Precisie:** 2; **Kaartblad:** 33G
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Laag Soeren; **Toponiem:** Soerensche Broek
4. **Aard:** losse vondst of onbekend; **Datering:** Mesolithicum of Neolithicum

5. **Algemene beschrijving:** vondst van een vuursteen afslag uit het Mesolithicum of Neolithicum.
7. **Literatuur:** Odé & Van der Gaauw, 1993: objectnummer 80

Catalogusnummer: 53

1. **RACM-code(s):** CAA-code 33GZ-11; ARCHIS-waarnemingsnummer 22241
2. **Coördinaten:** 204.750/452.930; **Precisie:** 2; **Kaartblad:** 33G
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Spankeren; **Toponiem:** Spankerensche Enk
4. **Aard:** nederzetting; **Datering:** Mesolithicum en/of Neolithicum, Bronstijd en/of IJzertijd en Vroege en Late Middeleeuwen
5. **Algemene beschrijving:** vondsten uit booronderzoek en oppervlaktevondsten van de Spankerensche Enk. Het betreft vuurstenen artefacten uit het Mesolithicum en/of Neolithicum en scherven aardewerk uit de Bronstijd en/of IJzertijd en de Vroege Middeleeuwen (C en D) en Late Middeleeuwen.
6. **Opmerkingen:** de onderhavige vindplaats is onderdeel van een op de Archeologische Monumentenkaart van de provincie Gelderland (AMK-Gelderland) opgenomen *terrein van hoge archeologische waarde* (CMA-code 33G-015, monumentnummer 12704).
7. **Literatuur:** Odé & Van der Gaauw, 1993: objectnummers 82 en 83

Catalogusnummer: 54

1. **RACM-code(s):** CAA-code 33GZ-11; ARCHIS-waarnemingsnummer 22241
2. **Coördinaten:** 204.670/452.700; **Precisie:** 2; **Kaartblad:** 33G
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Spankeren; **Toponiem:** Spankerensche Enk
4. **Aard:** nederzetting; **Datering:** Bronstijd en/of IJzertijd
5. **Algemene beschrijving:** vondsten uit booronderzoek op de Spankerensche Enk. Het betreft handgevormde scherven uit de Bronstijd en/of IJzertijd.
6. **Opmerkingen:** de onderhavige vindplaats is onderdeel van een op de Archeologische Monumentenkaart van de provincie Gelderland (AMK-Gelderland) opgenomen *terrein van hoge archeologische waarde* (CMA-code 33G-015, monumentnummer 12704).
7. **Literatuur:** Odé & Van der Gaauw, 1993: objectnummer 84

Catalogusnummer: 55

1. **RACM-code(s):** CAA-code 33GZ-11; ARCHIS-waarnemingsnummer 22241
2. **Coördinaten:** 204.230/452.940; **Precisie:** 2; **Kaartblad:** 33G
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Spankeren; **Toponiem:** Spankerensche Enk
4. **Aard:** nederzetting; **Datering:** IJzertijd
5. **Algemene beschrijving:** vondsten uit booronderzoek op de Spankerensche Enk. Het betreft handgevormde scherven uit de IJzertijd.
6. **Opmerkingen:** de onderhavige vindplaats is onderdeel van een op de Archeologische Monumentenkaart van de provincie Gelderland (AMK-Gelderland) opgenomen *terrein van hoge archeologische waarde* (CMA-code 33G-015, monumentnummer 12704).
7. **Literatuur:** Odé & Van der Gaauw, 1993: objectnummer 85

Catalogusnummer: 56

1. **RACM-code(s):** CAA-code 33GZ-11; ARCHIS-waarnemingsnummer 22241
2. **Coördinaten:** 204.600/453.270; **Precisie:** 2; **Kaartblad:** 33G
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Spankeren; **Toponiem:** Spankerensche Enk
4. **Aard:** nederzetting; **Datering:** Mesolithicum en/of Neolithicum, Bronstijd en/of IJzertijd en Middeleeuwen
5. **Algemene beschrijving:** vondsten uit booronderzoek en oppervlaktevondsten van de Spankerensche Enk. Het betreft vuurstenen artefacten uit het Mesolithicum en/of Neolithicum en scherven aardewerk uit de Bronstijd en/of IJzertijd en de Vroege Middeleeuwen (C en D) en Late Middeleeuwen.
6. **Opmerkingen:** de onderhavige vindplaats is onderdeel van een op de Archeologische Monumentenkaart van de provincie Gelderland (AMK-Gelderland) opgenomen *terrein van hoge archeologische waarde* (CMA-code 33G-015, monumentnummer 12704).
7. **Literatuur:** Odé & Van der Gaauw, 1993: objectnummer 86

Catalogusnummer: 57

1. **RACM-code(s):** CAA-code 33GZ-11; ARCHIS-waarnemingsnummer 22241
2. **Coördinaten:** 204.800/453.370; **Precisie:** 2; **Kaartblad:** 33G
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Spankeren; **Toponiem:** Spankerensche Enk
4. **Aard:** nederzetting; **Datering:** Mesolithicum en/of Neolithicum en Vroege Middeleeuwen
5. **Algemene beschrijving:** vondsten uit booronderzoek en oppervlaktevondsten van de Spankerensche Enk. Het betreft vuurstenen artefacten uit het Mesolithicum en/of Neolithicum en scherven aardewerk uit de Bronstijd en/of IJzertijd en de Vroege Middeleeuwen (C en D) en Late Middeleeuwen.
6. **Opmerkingen:** de onderhavige vindplaats is onderdeel van een op de Archeologische Monumentenkaart van de provincie Gelderland (AMK-Gelderland) opgenomen *terrein van hoge archeologische waarde* (CMA-code 33G-015, monumentnummer 12704).
7. **Literatuur:** Odé & Van der Gaauw, 1993: objectnummer 87 en 88

Catalogusnummer: 58

1. **RACM-code(s):** CAA-code 33GZ-11; ARCHIS-waarnemingsnummer 22241
2. **Coördinaten:** 204.870/453.460; **Precisie:** 2; **Kaartblad:** 33G
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Spankeren; **Toponiem:** Spankerensche Enk
4. **Aard:** nederzetting; **Datering:** Bronstijd en/of IJzertijd
5. **Algemene beschrijving:** vondst uit booronderzoek op de Spankerensche Enk. Het betreft een scherp handgevormd aardewerk uit de Bronstijd en/of IJzertijd.
7. **Literatuur:** Odé & Van der Gaauw, 1993: objectnummer 89

Catalogusnummer: 59

1. **RACM-code(s):** CAA-code 33GZ-11; ARCHIS-waarnemingsnummer 22241
2. **Coördinaten:** 204.950/452.460; **Precisie:** 2; **Kaartblad:** 33G
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Spankeren; **Toponiem:** Spankerensche Enk

4. **Aard:** nederzetting; **Datering:** Mesolithicum en/of Neolithicum, Bronstijd en/of IJzertijd en Late Middeleeuwen
5. **Algemene beschrijving:** vondsten uit booronderzoek en oppervlaktevondsten van de Spankerensche Enk. Het betreft vuurstenen artefacten uit het Mesolithicum en/of Neolithicum en scherven aardewerk uit de Bronstijd en/of IJzertijd en de Late Middeleeuwen.
6. **Opmerkingen:** de onderhavige vindplaats is onderdeel van een op de Archeologische Monumentenkaart van de provincie Gelderland (AMK-Gelderland) opgenomen *terrein van hoge archeologische waarde* (CMA-code 33G-015, monumentnummer 12704).
7. **Literatuur:** Odé & Van der Gaauw, 1993: objectnummer 90

Catalogusnummer: 60

1. **RACM-code(s):** CAA-code 33GZ-11; ARCHIS-waarnemingsnummer 22241
2. **Coördinaten:** 204.170/453.020; **Precisie:** 2; **Kaartblad:** 33G
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Spankeren; **Toponiem:** Spankerensche Enk
4. **Aard:** nederzetting; **Datering:** Mesolithicum en/of Neolithicum en Bronstijd en/of IJzertijd
5. **Algemene beschrijving:** vondsten uit booronderzoek en oppervlaktevondsten van de Spankerensche Enk. Het betreft vuurstenen artefacten uit het Mesolithicum en/of Neolithicum en scherven aardewerk uit de Bronstijd en/of IJzertijd.
6. **Opmerkingen:** de onderhavige vindplaats is onderdeel van een op de Archeologische Monumentenkaart van de provincie Gelderland (AMK-Gelderland) opgenomen *terrein van hoge archeologische waarde* (CMA-code 33G-015, monumentnummer 12704).
7. **Literatuur:** Odé & Van der Gaauw, 1993: objectnummer 91

Catalogusnummer: 61

1. **RACM-code(s):** -
2. **Coördinaten:** 204.420/453.800; **Precisie:** 2; **Kaartblad:** 33G
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Spankeren; **Toponiem:** Soerensche Broek
4. **Aard:** nederzetting; **Datering:** Laat Paleolithicum of Mesolithicum
5. **Algemene beschrijving:** vondst van een concentratie vuurstenen artefacten uit het Laat Paleolithicum of Mesolithicum.
7. **Literatuur:** Odé & Van der Gaauw, 1993: objectnummer 92

Catalogusnummer: 62

1. **RACM-code(s):** CAA-code 33GZ-11; ARCHIS-waarnemingsnummer 22241
2. **Coördinaten:** 204.760/453.210; **Precisie:** 2; **Kaartblad:** 33G
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Spankeren; **Toponiem:** Spankerensche Enk
4. **Aard:** nederzetting; **Datering:** Mesolithicum en/of Neolithicum en Bronstijd en/of IJzertijd
5. **Algemene beschrijving:** vondsten uit booronderzoek en oppervlaktevondsten van de Spankerensche Enk. Het betreft vuurstenen artefacten uit het Mesolithicum en/of Neolithicum en scherven aardewerk uit de Bronstijd en/of IJzertijd.
6. **Opmerkingen:** de onderhavige vindplaats is onderdeel van een op de Archeologische Monumentenkaart van de provincie Gelderland (AMK-

Gelderland) opgenomen *terrein van hoge archeologische waarde* (CMA-code 33G-015, monumentnummer 12704).

7. **Literatuur:** Odé & Van der Gaauw, 1993: objectnummer 93

Catalogusnummer: 63

1. **RACM-code(s):** -
2. **Coördinaten:** 205.320/452.580; **Precisie:** 2; **Kaartblad:** 33G
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Spankeren; **Toponiem:** Zutphense Straatweg
4. **Aard:** nederzetting; **Datering:** Bronstijd en/of IJzertijd en Late Middeleeuwen
5. **Algemene beschrijving:** oppervlaktevondsten van een handgevormde scherf uit de Bronstijd en/of IJzertijd en van een grijsbakkende scherf uit de Late Middeleeuwen, en vondsten uit booronderzoek uit de Bronstijd en/of IJzertijd.
7. **Literatuur:** Odé & Van der Gaauw, 1993: objectnummer 95

Catalogusnummer: 64

1. **RACM-code(s):** -
2. **Coördinaten:** 206.230/452.810; **Precisie:** 2; **Kaartblad:** 33G
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Spankeren; **Toponiem:** huis De Gelderse Toren
4. **Aard:** kasteel, buitenplaats; **Datering:** Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd
5. **Algemene beschrijving:** het huis te Spankeren/of De Gelderse Toren was van oudsher een bezit van de graven van Zutphen en later van de graven en hertogen van Gelre. Blijkens de ouderdom van de fundamenteën van het huidige huis was er reeds in de 13e eeuw na Chr. sprake van een stenen huis of toren in de waard bij Spankeren. In 1535 werd in opdracht van Karel van Egmond, hertog van Gelre, de middeleeuwse toren gesloopt en herbouwd. Op oude prenten is te zien dat het een geheel omgrachte, ronde woontoren met bijgebouwen betrof. In 1538 kwamen de Gelderse goederen te Spankeren in het bezit van Karels bastaardzoon Karel van Gelre. In 1598 kwam de Gelderse toren in het bezit van zijn dochter Catherina die gehuwd was met Herman van Delen. Hun zoon Karel verkocht het goed in 1653 aan jonker Wilt van Broekhuysen. De Gelderse toren bleef tot 1764 in het bezit van het geslacht Van Broekhuysen. Na het kinderloos overlijden van de laatste Van Broekhuysen kwam de toren in het bezit van de familie van Rhemen. De Van Rhemens verbouwden De Gelderse Toren grondig en maakten haar meer geschikt voor bewoning. In 1844 werd rond de toren een park in de Engelse landschapsstijl aangelegd, waarvan nu nog restanten aanwezig zijn. In 1868 besloot baron Alexander van Rhemen om de in een slechte staat verkerende Gelderse Toren te verbouwen. Het 16e eeuwse huis werd tot op de eerste verdieping afgebroken, waarna op het restant een nieuw gedeelte in neogotische stijl werd gebouwd. De toren werd voorzien van kantelen en een kegelvormig dak. De buitenmuren werden voorzien van pleisterwerk. In 1921 stierf de douairière van Rhemen-Leembruggen en kwam eind aan de adellijke bewoning van de toren. Hij kwam in het bezit van de familie Wurfbain, die hem in 1979 verkocht aan de familie Ruyten die de toren nog steeds bezit.

6. **Opmerkingen:** het terrein van huis De Geldersche Toren is op de Archeologische Monumentenkaart van de provincie Gelderland (AMK-Gelderland) opgenomen als *terrein van hoge archeologische waarde* (CMA-code 40B-016, monumentnummer 13189).
7. **Literatuur:** Eliëns & Harenberg, 1984; Elzebroek, 1997

Catalogusnummer: 65

1. **RACM-code(s):** -
2. **Coördinaten:** 205.170/453.220; **Precisie:** 2; **Kaartblad:** 33G
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Spankeren; **Toponiem:** huis De Bockhorst
4. **Aard:** kasteel, buitenplaats; **Datering:** Nieuwe tijd
5. **Algemene beschrijving:** De Bockhorst wordt voor het eerst vermeld in een schriftelijke bron uit 1535. Of er in die tijd reeds sprake was van een landhuis wordt in de geraadpleegde literatuur niet vermeld. In het begin van de 17e eeuw is De Bockhorst in het bezit van de familie Van Theuven. In 1653 is het landgoed eigendom van Karel van Delen, de bezitter van de Gelderse Toren. In dat jaar werd de Gelderse Toren verkocht en vestigden de Van Delens zich op De Bockhorst. In die tijd zal er zeker sprake zijn geweest van een stenen adellijk huis. Vanaf 1653 noemden de jonkers Van Delen, die als ambtsjonkers waren toegelaten tot het bestuur van het kwartier van de Veluwe, zich ook wel Van Delen tot de Bockhorst. In 1696 kwam De Bockhorst door een huwelijk in het bezit van het geslacht Van Dedem. Nadat in de Franse tijd (1795) een eind was gekomen aan het ambtsjonkerschap van de jonkers van De Bockhorst werd De Bockhorst in 1796 verkocht aan de heer W. Feriet. De familie Feriet verpachtte De Bockhorst in 1830 aan generaal-majoor P.S.R. van Hooff. In die tijd bestond het landgoed uit een aanééngesloten gebied van ongeveer 100 ha. Na het overlijden van de weduwe Feriet heeft generaal Van Hooff De Bockhorst gekocht. Hij liet het oude landhuis slopen en het nog bestaande 19e eeuwse huis bouwen. Na het overlijden van Van Hooff is het landgoed meermaals van eigenaar gewisseld. In 1991 is het huis gerestaureerd waardoor het weer een karakteristiek 19e eeuws uiterlijk heeft.
7. **Literatuur:** Elzebroek, 1997

Catalogusnummer: 66

1. **RACM-code(s):** -
2. **Coördinaten:** 205.350/453.230; **Precisie:** 2; **Kaartblad:** 40B
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Spankeren; **Toponiem:** molen van huis Bockhorst
4. **Aard:** watermolen; **Datering:** Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd
5. **Algemene beschrijving:** in 1613 verzocht Daniel van Toeven, eigenaar van huis Bockhorst, toestemming van het Hof van Gelre om een nieuwe watermolen te bouwen op de plaats waar zich aan de benedenloop van de Soerensche beek een eeuw geleden een molen bevonden had (zie ook catalogusnummer 63). Vanwege heftig verzet van de geërfden van Spankeren en diverse landeigenaren, die wateroverlast vreesden, werd van de herbouw van de watermolen afgezien.
7. **Literatuur:** Hagens, 1998

Catalogusnummer: 67

1. **RACM-code(s):** CAA-code 33GZ-1; ARCHIS-waarnemingsnummer 3108
2. **Coördinaten:** 204/452; **Precisie:** 0; **Kaartblad:** 33G
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Spankeren; **Toponiem:** omgeving Burgershoeve
4. **Aard:** losse vondst of onbekend; **Datering:** Neolithicum
5. **Algemene beschrijving:** vondst in 1911 van een vuurstenen bijl. De vindplaats is onbekend.

Catalogusnummer: 68

1. **RACM-code(s):** -
2. **Coördinaten:** 204.675/451.200; **Precisie:** 1; **Kaartblad:** 33G
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Dieren; **Toponiem:** Dierensche Molen
4. **Aard:** grafveld; **Datering:** IJzertijd of Romeinse tijd
5. **Algemene beschrijving:** in de 19e of in het begin van de 20e eeuw zijn in de omgeving van de (voormalige) Dierensche Molen urnen met crematie uit de IJzertijd of Romeinse tijd gevonden.
7. **Literatuur:** Holwerda, 1925

Catalogusnummer: 69

1. **RACM-code(s):** CAA-code 40BN-9; ARCHIS-waarnemingsnummer 3697
2. **Coördinaten:** 195.960/446.700; **Precisie:** 2; **Kaartblad:** 40B
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Velp; **Toponiem:** Alteveerselaan
4. **Aard:** losse vondst of overig; **Datering:** Late Middeleeuwen
5. **Algemene beschrijving:** in 1953 stuitte men bij het maken van een rioolsleuf in de Beekhuizenseweg en de Beukenweg op een oud wegdek van veldkeien. Dit wegdek, dat op een laag plaggen rust, bevindt zich op een diepte van bijna één meter onder het huidige wegdek. De breedte van de keienweg bedraagt ongeveer twee meter. Smit (1992) vermoed dat de keienweg is aangelegd in opdracht van Karel van Egmond, hertog van Gelre en bezitter van huis Biljoen. De aanleg van de weg tussen huis Biljoen en de Keyenberg hield vermoedelijk verband met jacht. Op de Keyenberg bezat Karel van Egmond namelijk een konijnenwarande. De locatie Beekhuizenseweg en Beukenweg komt niet overeen met de bovenstaande coördinaat uit ARCHIS van de RACM. Onduidelijk is of het om één of om twee afzonderlijke waarnemingen van dezelfde weg gaat. Op de kaart is de coördinaat van de RACM gehandhaafd.
7. **Literatuur:** Smit, 1992

Catalogusnummer: 70

1. **RACM-code(s):** -
2. **Coördinaten:** 196.500/449.670; **Precisie:** 1; **Kaartblad:** 40B
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Velp; **Toponiem:** Rozendaalsche zand
4. **Aard:** nederzetting; **Datering:** Mesolithicum en Laat Neolithicum
5. **Algemene beschrijving:** in het Rozendaalsche zand waar het Rozendaalsche veld en de Rheder heide aan elkaar grenzen, dat wil zeggen ten noordwesten van de Zijpenberg en in de nabijheid van de kop van de Koningsweg, verzamelde de heer D.J.G. Buurman in 1937 tientallen

vuurstenen artefacten uit het Mesolithicum (en Laat Neolithicum?) en enkele 'handen' vol scherven van de laat-neolithische klokbekeercultuur. De vondsten zijn verzameld op een oppervlakte van enkele tientallen vierkante meters. Vermoedelijk duiden de vondsten op de aanwezigheid van een kampement uit het Mesolithicum en van een nederzetting van de klokbekeercultuur. Later is op de desbetreffende vindplaats ook een fragment van een vuurstenen bijl gevonden.

7. **Literatuur:** Buurman, 1942; Kerckamp, 1960

Catalogusnummer: 71

1. **RACM-code(s):** -
2. **Coördinaten:** 195.950/446.700; **Precisie:** 1; **Kaartblad:** 40B
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Velp; **Toponiem:** Gasthuisveld
4. **Aard:** grafveld (waarschijnlijk); **Datering:** Late Bronstijd tot Romeinse tijd
5. **Algemene beschrijving:** vondst van potten en scherven handgevormd aardewerk in het Gasthuisveld ten westen van Klein Beekhuizen omstreeks 1935.
7. **Literatuur:** Kerckamp, 1938 en 1962

Catalogusnummer: 72

1. **RACM-code(s):** -
2. **Coördinaten:** 196.040/446.710; **Precisie:** 2; **Kaartblad:** 40B
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Velp; **Toponiem:** papiermolen op Klein Beekhuizen
4. **Aard:** watermolen; **Datering:** Nieuwe tijd
5. **Algemene beschrijving:** op de plaats waar het water van de Beekhuizer Beek de grote vijver op Beekhuizen verlaat, is in de eerste helft van de 18e eeuw een papiermolen gebouwd. Het betrof een bezitting van huis Biljoen. De molen is in 1864 afgebrand en niet meer herbouwd.
7. **Literatuur:** Hagens, 1998; Kerckamp, 1964 en 1970; Voorn, 1985

Catalogusnummer: 73

1. **RACM-code(s):** -
2. **Coördinaten:** 195.860/446.200; **Precisie:** 2; **Kaartblad:** 40B
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Velp; **Toponiem:** papiermolen aan de Keienberg
4. **Aard:** watermolen; **Datering:** Nieuwe tijd
5. **Algemene beschrijving:** in 1617 kreeg Johan van Lennep vergunning van de Gelderse Rekenkamer om een papiermolen te bouwen aan de Beekhuizer Beek. Deze molen functioneerde tot omstreeks 1875. Het molenhuis bestaat tegenwoordig nog: een witte woning met het jaartal 1617. De uitbouw aan de beek, de oude papiermolen met de houten topgevel boven het water, werd bij de restauratie van het huis afgebroken. Op de molenplaats is een stenen schuur gebouwd. Naast deze schuur bevindt zich nog het 'molenhoofd' met waterval.
7. **Literatuur:** Hagens, 1998; Kerckamp, 1964 en 1970; Voorn, 1985

Catalogusnummer: 74

1. **RACM-code(s):** CAA-code 40BN-6; ARCHIS-waarnemingsnummer 3694
2. **Coördinaten:** 198.500/449.000; **Precisie:** 1; **Kaartblad:** 40B

3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Rheden; **Toponiem:** Posbank
4. **Aard:** losse vondst of onbekend; **Datering:** Midden Neolithicum
5. **Algemene beschrijving:** vondst van een geretoucheerde vuurstenen kling uit het Midden Neolithicum.

Catalogusnummer: 75

1. **RACM-code(s):** CAA-code 40BN-11; ARCHIS-waarnemingsnummer 3699
2. **Coördinaten:** 198.400/449.150; **Precisie:** 2; **Kaartblad:** 40B
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Rheden; **Toponiem:** Posbank
4. **Aard:** losse vondst of onbekend; **Datering:** Late Middeleeuwen
5. **Algemene beschrijving:** vondst van een kan van Siegburger aardewerk.

Catalogusnummer: 76

1. **RACM-code(s):** CAA-code 40BN-12; ARCHIS-waarnemingsnummer 3700
2. **Coördinaten:** 198.630/449.100; **Precisie:** 2; **Kaartblad:** 40B
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Rheden; **Toponiem:** Posbank
4. **Aard:** losse vondst of onbekend; **Datering:** Midden Paleolithicum
5. **Algemene beschrijving:** vondst van een vuurstenen artefact uit het Midden Paleolithicum (determinatie onzeker).

Catalogusnummer: 77

1. **RACM-code(s):** -
2. **Coördinaten:** 198.550/449.175; **Precisie:** 2; **Kaartblad:** 40B
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Rheden; **Toponiem:** De Posbank
4. **Aard:** ijzerwinning; **Datering:** Late Middeleeuwen
5. **Algemene beschrijving:** in 1956 werd direct ten noordoosten van het paviljoen op de Posbank een kleine afvalhoop met ijzerslakken geconstateerd. Deze slakkenhoop had een diameter van ongeveer acht meter en was 0,5 meter hoog.
6. **Opmerkingen:** gegevens afkomstig uit documentatie collectie Moerman, gemeente Apeldoorn.
7. **Literatuur:** Moerman, 1970

Catalogusnummer: 78

1. **RACM-code(s):** CAA-code 33DZ-7; ARCHIS-waarnemingsnummer 7084
2. **Coördinaten:** 198.900/450.960; **Precisie:** 2; **Kaartblad:** 33D
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Rheden; **Toponiem:** IJzerbaan
4. **Aard:** ijzerwinning; **Datering:** Late Middeleeuwen
5. **Algemene beschrijving:** vondst van ijzerslakken, resten van ovenwanden en houtskool. Deze vondsten duiden op de aanwezigheid van resten van ijzerwinning uit de Late Middeleeuwen.
7. **Literatuur:** Moerman, 1970

Catalogusnummer: 79

1. **RACM-code(s):** CAA-code 33DZ-8; ARCHIS-waarnemingsnummer 7085
2. **Coördinaten:** 199.200/450.880; **Precisie:** 2; **Kaartblad:** 33D
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Rheden; **Toponiem:** IJzerbaan
4. **Aard:** ijzerwinning; **Datering:** IJzertijd

5. **Algemene beschrijving:** vondst van handgevormde scherven en ijzerslakken uit de IJzertijd.

Catalogusnummer: 80

1. **RACM-code(s):** CAA-code 33DZ-9; ARCHIS-waarnemingsnummer 7086
2. **Coördinaten:** 199.100/450.750; **Precisie:** 2; **Kaartblad:** 33D
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Rheden; **Toponiem:** IJzeren Berg
4. **Aard:** ijzerwinning; **Datering:** Vroege en Late Middeleeuwen
5. **Algemene beschrijving:** in de Onzalige Bosschen in de nabijheid van de IJzerbaan bevindt zich een grote slakkenhoop: de IJzeren Berg. Naast slakken heeft het desbetreffende terrein brokken van maalstenen, scherven uit de Vroege Middeleeuwen (Karolingisch), botten van varkens en koeien en brokken verbrand leem opgeleverd.
6. **Opmerkingen:** gegevens deels afkomstig uit documentatie collectie Moerman, gemeente Apeldoorn.
7. **Literatuur:** Moerman, 1970

Catalogusnummer: 81

1. **RACM-code(s):** -
2. **Coördinaten:** 202.750/451.000; **Precisie:** 1; **Kaartblad:** 33G
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Dieren; **Toponiem:** Carolinaberg
4. **Aard:** ijzerwinning; **Datering:** Vroege en Late Middeleeuwen
5. **Algemene beschrijving:** op een kaart van de Wildbaan van Dieren uit 1653 staan op deze plaats ijzerkuilen aangegeven.
6. **Opmerkingen:** gegevens deels afkomstig uit documentatie collectie Moerman, gemeente Apeldoorn.

Catalogusnummer: 82

1. **RACM-code(s):** -
2. **Coördinaten:** 197.000/448.600; **Precisie:** 2; **Kaartblad:** 40B
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Rheden; **Toponiem:** Zijpenberg
4. **Aard:** ijzerwinning; **Datering:** Late Middeleeuwen (waarschijnlijk)
5. **Algemene beschrijving:** dicht bij het bronnetje op de Zijpenberg zijn in het verleden vondsten gedaan van ijzerslakken.
6. **Opmerkingen:** gegevens afkomstig uit documentatie collectie Moerman, gemeente Apeldoorn.
7. **Literatuur:** Moerman, 1970

Catalogusnummer: 83

1. **RACM-code(s):** -
2. **Coördinaten:** 199/451-199/452; **Precisie:** 0; **Kaartblad:** 33D
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Dieren; **Toponiem:** De Essop
4. **Aard:** nederzetting en ijzerwinning; **Datering:** Late Middeleeuwen (waarschijnlijk)
5. **Algemene beschrijving:** in een beukenbos aan de westzijde van de Lange Juffer bevindt zich een door bladeren bedekte afvalhoop van ijzerwinning met ijzerslakken. Tevens zijn hier stukken van ovenwanden en fragmenten van maalstenen gevonden. Nabij deze afvalhoop bevindt zich onder ongeveer 60 cm stuifzand een tweede slakkenhoop. Moerman meldt

meerdere slakkenhopen in De Essop. De exacte vindplaatsen zijn echter (vooralsnog) onbekend.

7. **Literatuur:** Moerman, 1970

Catalogusnummer: 84

1. **RACM-code(s):** -
2. **Coördinaten:** 200.000/449.170; **Precisie:** 2; **Kaartblad:** 40B/40E
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** De Steeg; **Toponiem:** huis De Rouwenberg
4. **Aard:** kasteel, buitenplaats; **Datering:** Nieuwe tijd
5. **Algemene beschrijving:** op de top van de Rouwenberg, in de bossen ten noorden van De Steeg, liet stadhouder Willem III een jachtslot bouwen. Een kaart uit 1653 van de hand van de Gelderse landmeter Nicolaas van Geelkercken laat een torenachtig gebouw zien te midden van het uitgestrekte jachtgebied van de Dierense Wildbaan. Het jachtslot van de Oranjes is in 1795 door Franse troepen gesloopt. Een eveneens op de Rouwenberg gelegen Chinese koepel werd in brand gestoken. In 1838 kocht de heer A.F. Bouricius uit Arnhem de gehele Dierense plantage. Op de Rouwenberg liet hij een groot landhuis bouwen, Bouwerszathe genaamd. De aankoop van het grote landgoed bracht de heer Bouricius in financiële problemen waardoor hij genoodzaakt was de Rouwenberg met Bouwerszathe te verkopen. De Rouwenberg met het landhuis kwam in het bezit van de heer J.P.J.T. Brantsen, eigenaar van Rhederoord. Brantsen liet het landhuis Bouwerszathe met de bijgebouwen in 1858 slopen. Tegenwoordig is op de top van de Rouwenberg een groot plateau te zien met daarop twee verhogingen. Op de verhoging aan de noordzijde stond eens het jachtslot van de Oranjes, op de verhoging aan de zuidzijde bevond zich een Chinese koepel. In de midden bevindt zich nog een kelder van het landhuis Bouwerszathe.
7. **Literatuur:** Smit, 1992, Van der Wyck, 1988

Catalogusnummer: 85

1. **RACM-code(s):** CAA-code 33DZ-5; ARCHIS-waarnemingsnummer 11592
2. **Coördinaten:** 199/450; **Precisie:** 0; **Kaartblad:** 33D
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Rheden; **Toponiem:** Onzalige Bos
4. **Aard:** losse vondst of onbekend; **Datering:** Neolithicum
5. **Algemene beschrijving:** vondst van een stenen bijl met ovale doorsnede. De vindplaats is onbekend.

Catalogusnummer: 86

1. **RACM-code(s):** -
2. **Coördinaten:** 199.225/449.710; **Precisie:** 2; **Kaartblad:** 40B
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Rheden; **Toponiem:** Het Asselt
4. **Aard:** nederzetting; **Datering:** Late Middeleeuwen
5. **Algemene beschrijving:** in Het Asselt in het Nationaal Park Veluwezoom bevindt zich een gegraven kuil van een zeer grote omvang. De kuil ligt midden in een met löss gevuld erosiedal. De kuil heeft een diameter van ongeveer 15 meter en is meer dan 5 meter diep. Rondom de kuil is een ongeveer één meter hoge en enkele meters brede ringwal aanwezig. Op een kaart uit 1648 staat de desbetreffende kuil aangegeven als 'de put'. De heer A. ten Hoedt van de

Vereniging Natuurmonumenten vond tijdens een boring in de ringwal een laat-middeleeuwse kogelpotscherf. Tijdens een veldbezoek met de heer Ten Hoedt zijn ten noorden van de kuil boringen met een edelmanboor met een diameter van 15 cm verricht. Tijdens dit booronderzoek is gebleken dat er in ieder geval aan de noordzijde van de kuil sprake is van een grijsbruine cultuurlaag met spikkels houtskool en verbrande leem. Verder zijn tijdens het booronderzoek ongeveer 10 handgevormde kogelpotscherven en één protosteengoed- of Pingsdorfscherf aangetroffen. IJzerslakken zijn tijdens het onderzoek niet gevonden. Vermoedelijk behoren de vondsten bij een nederzettingsterrein uit de (Vroege en) Late Middeleeuwen. De kuil heeft mogelijk een rol gespeeld bij de watervoorziening van de nederzetting. Hierbij kan gedacht kan worden aan een soort welput. Daarnaast is het mogelijk dat het om een kuil gaat die is gegraven ten behoeve van leemwinning.

Catalogusnummer: 87

1. **RACM-code(s):** -
2. **Coördinaten:** 199.677/452.128; **Precisie:** 2; **Kaartblad:** 33D
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Rheden; **Toponiem:** De Essop
4. **Aard:** ijzerwinning; **Datering:** Vroege en/of Late Middeleeuwen
5. **Algemene beschrijving:** in het najaar van 2002 zijn door medewerkers van Natuurmonumenten op de bovenstaande coördinaat in het Nationaal park Veluwe zoom ijzerslakken aangetroffen. De ijzerslakken duiden op de aanwezigheid van sporen van ijzerwinning uit de Vroege en/of Late Middeleeuwen.

Catalogusnummer: 88

1. **RACM-code(s):** CAA-code 40BN-47; ARCHIS-waarnemingsnummer 7638
2. **Coördinaten:** 197.810/448.340; **Precisie:** 2; **Kaartblad:** 40B
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Rheden; **Toponiem:** Snippendaalseweg
4. **Aard:** nederzetting (waarschijnlijk); **Datering:** Midden IJzertijd
5. **Algemene beschrijving:** vondst in 1985 van enkele scherven aardewerk uit de Midden IJzertijd. Vermoedelijk duidt deze vondst op de aanwezigheid van een nederzetting.

Catalogusnummer: 89

1. **RACM-code(s):** CAA-code 33DZ-12; ARCHIS-waarnemingsnummer 22266
2. **Coördinaten:** 199.750/451.130; **Precisie:** 2; **Kaartblad:** 33D
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Rheden; **Toponiem:** Vossenbergen
4. **Aard:** losse vondst of onbekend; **Datering:** Midden/of Laat Neolithicum
5. **Algemene beschrijving:** vondst van een stenen bijl met ovale doorsnede.
7. **Literatuur:** Schut, 1991

Catalogusnummer: 90

1. **RACM-code(s):** -
2. **Coördinaten:** 198.250/446.900; **Precisie:** 2; **Kaartblad:** 40B
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Rheden; **Toponiem:** Rhederhof
4. **Aard:** nederzetting; **Datering:** IJzertijd, Romeinse tijd, Vroege en Late Middeleeuwen

5. **Algemene beschrijving:** tijdens een archeologisch booronderzoek door BAAC bv in augustus 2002 zijn op het terrein van de Rhederhof archeologische vondsten uit de IJzertijd, de Romeinse tijd en de Vroege en Late Middeleeuwen gedaan. De vondsten duiden waarschijnlijk op de aanwezigheid van bewoningssporen uit deze perioden. De vindplaats is afgedekt door een esdek en een laag colluvium. Kerkkamp (1960) meldt de aanwezigheid van verscheidene vondsten uit de Romeinse tijd en Vroege Middeleeuwen van Rhederhof in het streekmuseum te Velp.
7. **Literatuur:** Kerkkamp, 1960; Koop, 2002

Catalogusnummer: 91

1. **RACM-code(s):** -
2. **Coördinaten:** 198.780/447.860; **Precisie:** 2; **Kaartblad:** 40B
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Rheden; **Toponiem:** huis Heuven
4. **Aard:** kasteel, buitenplaats; **Datering:** Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd
5. **Algemene beschrijving:** het goed Heuven wordt reeds in 1379 vermeld onder de naam Ter Hoeve. In 1402 was Heuven eigendom van het geslacht van Heerdt, dat het goed tot 1617 in bezit had. In dat jaar werd het verkocht aan de familie Huygen. Of er in die tijd reeds sprake was van een landhuis vermeld de geraadpleegde literatuur niet. Een tekening van het oude herenhuis laat zien dat het huis in zijn muurankers het jaartal 1700 droeg. Vermoedelijk is het huis in dat jaar gebouwd of verbouwd. Nadat de familie Huygen afstand deed van het goed was Heuven respectievelijk in het bezit van de families Van Sadelhoff, Van Hemert, Van Hardenbroek en Constant Rebeque. In 1856 kwam Heuven in het bezit van de heer J.G. Wurfbain die het oude huis liet slopen en iets hoger op de heuvel een nieuw landhuis liet bouwen. Dit landhuis werd op zijn beurt in 1940 gesloopt. Slechts het lanenstelsel is nog aanwezig.
7. **Literatuur:** Van der Hoek e.a., 2001; Reynders, 1928

Catalogusnummer: 92

1. **RACM-code(s):** CAA-code 40EN-11; ARCHIS-waarnemingsnummer 1347
2. **Coördinaten:** 201.450/449.950; **Precisie:** 2; **Kaartblad:** 40E
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** De Steeg; **Toponiem:** Middachter Bosschen
4. **Aard:** losse vondst of onbekend; **Datering:** Midden Neolithicum tot Late Middeleeuwen
5. **Algemene beschrijving:** vondst van een maalsteen/of slijpsteen van graniet.

Catalogusnummer: 93

1. **RACM-code(s):** CAA-code 40EN-13; ARCHIS-waarnemingsnummer 1349
2. **Coördinaten:** 200.870/448.477; **Precisie:** 2; **Kaartblad:** 34D
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** De Steeg; **Toponiem:** Parkweg
4. **Aard:** ijzerwinning; **Datering:** Vroege en Late Middeleeuwen
5. **Algemene beschrijving:** op een terrein aan de Parkweg 26 te De Steeg kwamen tijdens het graven van een bouwput voor een garage resten van middeleeuwse ijzerwinning aan het licht. Behalve ijzerslakken kwamen ook fragmenten van een ovenwand en een plaats waar houtskool werd gebrand

te voorschijn. In het vondstcomplex bevinden zich verder kogelpotscherven, scherven van reliëfbandampforen, een gaffeltje en stukken van maalstenen.

7. **Literatuur:** Moerman, 1970

Catalogusnummer: 94

1. **RACM-code(s):** -
2. **Coördinaten:** 200.740/448.180; **Precisie:** 2; **Kaartblad:** 34D
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** De Steeg; **Toponiem:** huis Rhederoord
4. **Aard:** kasteel, buitenplaats; **Datering:** Nieuwe tijd
5. **Algemene beschrijving:** het landgoed Rhederoord is door aankopen vanaf 1657 geleidelijk tot stand gekomen. Aanvankelijk was er geen sprake van een landhuis, maar van een tot zomerverblijf verbouwde boerderij met theekoepel. Het landgoed was in het bezit van de familie Everwijn en kwam door een erfenis in 1701 in het bezit van de Arnhemse familie Brantsen. Reynier Brantsen (1701-1789), burgermeester van Arnhem en raadsheer in het Hof van Gelderland gaf opdracht tot de bouw van een landhuis op Rhederoord. In 1746 werd de bouw van huis Rhederoord voltooid. Het was een groot huis met vijftien kamers en rondom een uitgestrekt park met een formele aanleg op mathematische grondslag. In 1850 werd het huis gemoderniseerd en werd o.a. een driezijdige erkeruitbouw aan de achterzijde toegevoegd. In 1912 werden zijvleugels aan het huis gebouwd. Het landgoed en huis Rhederoord bleven tot 1911 in het bezit van de familie Brantsen. In dat jaar werd het goed verkocht aan N.J.H. van Hasselt, die het huis en landgoed op zijn beurt in 1919 respectievelijk verkocht aan Mr. A. baron van Heeckeren van Kell en aan de Vereniging tot behoud van Natuurmonumenten. Huis Rhederoord en het bijbehorende park zijn tegenwoordig nog aanwezig.
7. **Literatuur:** Reynders, 1928; Smit, 1992

Catalogusnummer: 95

1. **RACM-code(s):** -
2. **Coördinaten:** 198.450/448.170; **Precisie:** 1; **Kaartblad:** 34D
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Rheden; **Toponiem:** Heuven
4. **Aard:** ijzerwinning; **Datering:** Late Middeleeuwen (waarschijnlijk)
5. **Algemene beschrijving:** vondst omstreeks 1930 van een dunne laag met mos begroeide ijzerslak aan de noordzijde van een gegraven, langwerpige waterkom te Heuven. De vindplaats van deze slakken is tegenwoordig onbekend. Op basis van de aanwezigheid van een langwerpige watervoerende sprengkom ten noorden van de schaapskooi te Heuven wordt de vindplaats ter hoogte van de opgegeven coördinaat vermoed.
7. **Literatuur:** Moerman, 1970

Catalogusnummer: 96

1. **RACM-code(s):** -
2. **Coördinaten:** 197.060/447.528; **Precisie:** 2; **Kaartblad:** 40B
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Velp; **Toponiem:** Beekhuizen
4. **Aard:** losse vondst of onbekend; **Datering:** Midden/of Laat Neolithicum

5. **Algemene beschrijving:** in juli 2000 vond de heer A. ten Hoedt van de Vereniging Natuurmonumenten een vuurstenen bijl op Beekhuizen in het Nationaal Park Veluwezoom.

Catalogusnummer: 97

1. **RACM-code(s):** -
2. **Coördinaten:** 198.700/449.000; **Precisie:** 1; **Kaartblad:** 40B
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Rheden; **Toponiem:** De Potjesberg
4. **Aard:** losse vondst of onbekend; **Datering:** Late Bronstijd, IJzertijd en/of Romeinse tijd
5. **Algemene beschrijving:** Kerkkamp (1960) meldt de vondst van gave urnen en scherven op een terrein in de omgeving van de Posbank, genaamd De Potjesberg.
7. **Literatuur:** Kerkkamp, 1960

Catalogusnummer: 98

1. **RACM-code(s):** -
2. **Coördinaten:** 449.100/198.500; **Precisie:** 1; **Kaartblad:** 40B
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Rheden; **Toponiem:** De Posbank
4. **Aard:** losse vondst of onbekend; **Datering:** Vroege of Midden Bronstijd
5. **Algemene beschrijving:** Kerkkamp (1960) meldt de vondst in 1959 van een vuurstenen pijlsplits met holle basis uit de Bronstijd op de Posbank te Rheden.
7. **Literatuur:** Kerkkamp, 1960

Catalogusnummer: 99

1. **RACM-code(s):** -
2. **Coördinaten:** 196.340/443.140; **Precisie:** 1; **Kaartblad:** 40B
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Velp; **Toponiem:** De Durk
4. **Aard:** losse vondst of onbekend; **Datering:** Romeinse tijd
5. **Algemene beschrijving:** omstreeks 1880 vond de heer C.C. Avelingh nabij de 'oude woonplek' de Grote en Kleine Durk tijdens het aftichelen van een weiland ten behoeve van de baksteenindustrie enkele metalen voorwerpen uit de Romeinse tijd. Het betreft een bronzen hondje met twee schelletjes of klokjes aan een ketting, een zilveren lepel, een bronzen saterkopje, een bronzen mantelspeld, een bronzen ramskopje en een bronzen sleuteltje. De Groote en Kleine Durk lagen ter hoogte van de huidige IJsselbrug in de Rijksweg A12. De exacte vindplaats van de Romeinse voorwerpen is onbekend.
7. **Literatuur:** Kerkkamp, 1938; Pleyte, 1877; Willems, 1981: catalogusnummer 32

Catalogusnummer: 100

1. **RACM-code(s):** CAA-code 40EN-15; ARCHIS-waarnemingsnummer 1351
2. **Coördinaten:** 204.000/446.000; **Precisie:** 0; **Kaartblad:** 40E
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Havikerwaard; **Toponiem:** Havikerwaard
4. **Aard:** grafveld (waarschijnlijk); **Datering:** Late Bronstijd of Vroege IJzertijd

5. **Algemene beschrijving:** vondst in de 19e eeuw van een aardwerk pot uit de Late Bronstijd of Vroege IJzertijd in de Havikerwaard. Mogelijk duidt deze vondst op de aanwezigheid van een urnenveld.
7. **Literatuur:** Pleyte, 1877

Catalogusnummer: 101

1. **RACM-code(s):** CAA-code 40EN-16; ARCHIS-waarnemingsnummer 1352
2. **Coördinaten:** 204.000/446.800; **Precisie:** 2; **Kaartblad:** 40E
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Havikerwaard; **Toponiem:** Havikerwaard
4. **Aard:** losse vondst of onbekend; **Datering:** Prehistorie, Romeinse tijd of Middeleeuwen
5. **Algemene beschrijving:** vondst van (een scherf) handgevormd aardewerk uit de Prehistorie, Romeinse tijd of Middeleeuwen. Het gaat hierbij volgens het RACM-archief om een onbevestigde vondstmelding.

Catalogusnummer: 102

1. **RACM-code(s):** CAA-code 40EN-21; ARCHIS-waarnemingsnummer 1358
2. **Coördinaten:** 204.000/447.000; **Precisie:** 0; **Kaartblad:** 40E
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Beimerwaard; **Toponiem:** Beimerwaard
4. **Aard:** losse vondst of onbekend; **Datering:** Vroeg Neolithicum
5. **Algemene beschrijving:** vondst van een werktuig van hertengewei (tijdens baggerwerkzaamheden?).

Catalogusnummer: 103

1. **RACM-code(s):** CAA-code 40EN-21; ARCHIS-waarnemingsnummer 1358
2. **Coördinaten:** 205.750/448.250; **Precisie:** 2; **Kaartblad:** 40E
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Stadsweide; **Toponiem:** Stadsweide
4. **Aard:** versterking; **Datering:** Nieuwe tijd B
5. **Algemene beschrijving:** op de zogenaamde kaart van De Man uit 1804 staat tegenover de schipbrug bij Doesburg aan de Veluwe kant van de IJssel een grote omgrachte versterking behorend bij de vesting Doesburg getekend. Op de Hottingerkaart uit 1783 is deze versterking nog niet aangegeven, zodat deze ten tijde van de Bataafse Republiek omstreeks 1800 moet zijn gebouwd. Na de Franse tijd zal de versterking zijn ontmanteld, op de kadastrale minuut van 1832 en de Militaire Topografische Kaart van 1830-1855 staan nog enkele relictten van grachten aangegeven.
7. **Literatuur:** Van der Wyck, 1988

Catalogusnummer: 104

1. **RACM-code(s):** -
2. **Coördinaten:** 197.300/444.600; **Precisie:** 1; **Kaartblad:** 40B
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Velp; **Toponiem:** Lathumse Veer
4. **Aard:** versterking; **Datering:** Nieuwe tijd
5. **Algemene beschrijving:** nabij het voormalige Lathumse Veer in de Steenwaard bevond zich een redoute uit de 80-jarige oorlog. De exacte locatie is onbekend.
7. **Literatuur:** Agema, 1988

Catalogusnummer: 105

1. **RACM-code(s):** -
2. **Coördinaten:** 198.450/445.750; **Precisie:** 1; **Kaartblad:** 40B
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Worth-Rheden; **Toponiem:** Worth-Rheder Broek
4. **Aard:** versterking; **Datering:** Nieuwe tijd
5. **Algemene beschrijving:** ten zuiden van het (voormalige) Huis De Brinck te Worth-Rheden, ter hoogte van de Rijksweg A348 bevond zich een redoute uit de 80-jarige oorlog. Deze staat afgebeeld op een kaart van Nicolaas van Geelkercken uit 1635. De exacte locatie is onbekend.
7. **Literatuur:** Agema, 1988; Leppink, 1988

Catalogusnummer: 106

1. **RACM-code(s):** -
2. **Coördinaten:** 200.000/447.125; **Precisie:** 1; **Kaartblad:** 40B
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Rheden; **Toponiem:** Rheden
4. **Aard:** versterking; **Datering:** Nieuwe tijd
5. **Algemene beschrijving:** ter hoogte van het voormalige Rheder Veer te Rheden bevond zich een redoute uit de 80-jarige oorlog. De exacte locatie is onbekend.
7. **Literatuur:** Agema, 1988

Catalogusnummer: 107

1. **RACM-code(s):** -
2. **Coördinaten:** 196.400/443.150; **Precisie:** 1; **Kaartblad:** 40B
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Velp; **Toponiem:** De Durk
4. **Aard:** versterking; **Datering:** Nieuwe tijd
5. **Algemene beschrijving:** nabij het verdwenen erve De (grootte) Durck te Velp, ter hoogte van de huidige IJsselbrug in de A12, bevond zich een redoute uit de 80-jarige oorlog. Deze redoute staat afgebeeld op een kaart van Nicolaas van Geelkercken uit 1635. De exacte locatie is onbekend.
7. **Literatuur:** Agema, 1988; Leppink, 1988

Catalogusnummer: 108

1. **RACM-code(s):** -
2. **Coördinaten:** 204.500/445.700; **Precisie:** 1; **Kaartblad:** 40E
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** De Steeg; **Toponiem:** Havikerwaard
4. **Aard:** versterking; **Datering:** Nieuwe tijd
5. **Algemene beschrijving:** 'op 'ten Cleijnen Havicker Weerdt', nabij het voormalige voetveer naar Bingerden ter hoogte van de verdwenen boerderij De Nap, bevond zich een redoute uit de 80-jarige oorlog. De exacte locatie is onbekend.
7. **Literatuur:** Agema, 1988

Catalogusnummer: 109

1. **RACM-code(s):** -
2. **Coördinaten:** 205.500/447.000; **Precisie:** 0; **Kaartblad:** 40E
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** De Steeg; **Toponiem:** Loenersche Middelwaard

4. **Aard:** versterking; **Datering:** Nieuwe tijd
5. **Algemene beschrijving:** 'op 't Berchse hoofd', stroomopwaarts van Doesburg, bevond zich een redoute uit de 80-jarige oorlog. De locatie is onbekend.
7. **Literatuur:** Agema, 1988

Catalogusnummer: 110

1. **RACM-code(s):** -
2. **Coördinaten:** 205.000/452.000; **Precisie:** 0; **Kaartblad:** 33G
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Dieren; **Toponiem:** Dieren
4. **Aard:** versterking; **Datering:** Nieuwe tijd
5. **Algemene beschrijving:** 'op 't hoge Dierensche schaar', ter hoogte van Spankeren, bevond zich een redoute uit de 80-jarige oorlog. De locatie is onbekend.
7. **Literatuur:** Agema, 1988

Catalogusnummer: 111

1. **RACM-code(s):** CAA-code 40BN-48; ARCHIS-waarnemingsnummer 11572
2. **Coördinaten:** 195/445; **Precisie:** 0; **Kaartblad:** 40B
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Velp; **Toponiem:** -
4. **Aard:** losse vondst of onbekend; **Datering:** Midden/of Laat Neolithicum
5. **Algemene beschrijving:** vondst van een stenen bijl met een ovale doorsnede. De vindplaats is onbekend.

Catalogusnummer: 112

1. **RACM-code(s):** CAA-code 40BN-48; ARCHIS-waarnemingsnummer 11575
2. **Coördinaten:** 195/445; **Precisie:** 0; **Kaartblad:** 40B
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Velp; **Toponiem:** -
4. **Aard:** losse vondst of onbekend; **Datering:** Vroeg Neolithicum
5. **Algemene beschrijving:** vondst van een stenen bijl met ronde doorsnede. De vindplaats is onbekend.

Catalogusnummer: 113

1. **RACM-code(s):** CAA-code 40BN-48; ARCHIS-waarnemingsnummer 11579
2. **Coördinaten:** 195/445; **Precisie:** 0; **Kaartblad:** 40B
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Velp; **Toponiem:** -
4. **Aard:** losse vondst of onbekend; **Datering:** Vroeg Neolithicum
5. **Algemene beschrijving:** vondst van een stenen bijl met ronde doorsnede. De vindplaats is onbekend.

Catalogusnummer: 114

1. **RAAP-vondstnummer:** RCHB2-12; **RCHB2-Vindplaats 1;** ARCHIS-vondstmeldingsnummer: 533
2. **Coördinaten:** 195.760/446.565; **Precisie:** 3; **Kaartblad:** 40 B
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Velp; **Toponiem:** geen
4. **Aard:** onbekend; **Datering:** Late Bronstijd tot en met Romeinse tijd
5. **Algemene beschrijving:** 1 fragment handgevormd aardewerk uit boring 94, **Diepte:** 0,70-1,20 m -Mv in mogelijke oude akkerlaag

7. **Literatuur:** Willemse, N.W. 2004. Inventariserend archeologisch veldonderzoek (verkenning) bebouwde kommen gemeente Rheden: Velp, Rheden, De Steeg, Ellecom, Dieren, Spankeren en Laag Soeren. *RAAP-rapport 1071*, RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.

Catalogusnummer: 115

1. **RAAP-vondstnummer:** RCHB2-13; **RCHB2-Vindplaats 2;** ARCHIS-vondstmeldingsnummer: 534
2. **Coördinaten:** 195.877/445.814; **Precisie:** 3; **Kaartblad:** 40 B
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Velp; **Toponiem:** geen
4. **Aard:** onbekend; **Datering:** Late Bronstijd tot en met Late Middeleeuwen
5. **Algemene beschrijving:** 1 fragment handgevormd aardewerk uit RAAP-RCHB2 boring 99; **Diepte:** 0.60-0.70 m -Mv in B-horizont
7. **Literatuur:** Willemse, N.W. 2004. Inventariserend archeologisch veldonderzoek (verkenning) bebouwde kommen gemeente Rheden: Velp, Rheden, De Steeg, Ellecom, Dieren, Spankeren en Laag Soeren. *RAAP-rapport 1071*, RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.

Catalogusnummer: 116

1. **RAAP-vondstnummer:** RCHB2-14; **RCHB2-Vindplaats 3;** ARCHIS-vondstmeldingsnummer: 535
2. **Coördinaten:** 195.644/445.713; **Precisie:** 3; **Kaartblad:** 40 B
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Velp; **Toponiem:** geen
4. **Aard:** onbekend; **Datering:** Late Bronstijd tot en met Late Middeleeuwen
5. **Algemene beschrijving:** 1 fragment handgevormd aardewerk en houtskoolfragmenten uit RAAP-RCHB2 boring 100; **Diepte:** circa 1,0 m -Mv in verstoorde B-horizont
7. **Literatuur:** Willemse, N.W. 2004. Inventariserend archeologisch veldonderzoek (verkenning) bebouwde kommen gemeente Rheden: Velp, Rheden, De Steeg, Ellecom, Dieren, Spankeren en Laag Soeren. *RAAP-rapport 1071*, RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.

Catalogusnummer: 117

1. **RAAP-vondstnummer:** RCHB2-15; **RCHB2-Vindplaats 4;** ARCHIS-vondstmeldingsnummer: 536
2. **Coördinaten:** 194.632/445.114; **Precisie:** 3; **Kaartblad:** 40 B
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Velp; **Toponiem:** geen
4. **Aard:** nederzetting (waarschijnlijk); **Datering:** Late Middeleeuwen B
5. **Algemene beschrijving:** 1 fragment handgevormd aardewerk (kogelpot) en 2 fragmenten gedraaid grijsbakkend aardewerk uit RAAP-RCHB2 boring 111; **Diepte:** circa 0,8 m -Mv in basis esdek.Bodem tot circa 1,4 m-Mv verstoord.
6. **Literatuur:** Willemse, N.W. 2004. Inventariserend archeologisch veldonderzoek (verkenning) bebouwde kommen gemeente Rheden: Velp,

Rheden, De Steeg, Ellecom, Dieren, Spankeren en Laag Soeren. *RAAP-rapport 1071*, RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.

Catalogusnummer: 118

1. **RAAP-vondstnummer:** RCHB2-17; **RCHB2-Vindplaats 5**; ARCHIS-vondstmeldingsnummer: 540
2. **Coördinaten:** 199.218/447.184; **Precisie:** 3; **Kaartblad:** 40 B
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Rheden; **Toponiem:** Schietbergseweg
4. **Aard:** onbekend; **Datering:** Late Middeleeuwen B (15e eeuw)
5. **Algemene beschrijving:** 1 fragment gedraaid aardwerk (Siegburg) uit RAAP-RCHB2 boring 131; **Diepte:** 0.40-0.75 m -Mv binnen pakket enkeerdgronden
7. **Literatuur:** Willemse, N.W. 2004. Inventariserend archeologisch veldonderzoek (verkenning) bebouwde kommen gemeente Rheden: Velp, Rheden, De Steeg, Ellecom, Dieren, Spankeren en Laag Soeren. *RAAP-rapport 1071*, RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.

Catalogusnummer: 119

1. **RAAP-vondstnummer:** RCHB2-19; **RCHB2-Vindplaats 6**; ARCHIS-vondstmeldingsnummer: 543
2. **Coördinaten:** 198.901/446.694; **Precisie:** 3; **Kaartblad:** 40 B
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Rheden; **Toponiem:** Europalaan/Mauritiusweg
4. **Aard:** onbekend; **Datering:** Neolithicum tot en met Vroege Middeleeuwen
5. **Algemene beschrijving:** 1 fragment handgevormd aardewerk (indet.) en houtskoolfragmenten uit RAAP-RCHB2 boring 139; **Diepte:** 0.70-1.00 m -Mv in een (waarschijnlijk vermengde) B-horizont onder een pakket enkeerdgronden
7. **Literatuur:** Willemse, N.W. 2004. Inventariserend archeologisch veldonderzoek (verkenning) bebouwde kommen gemeente Rheden: Velp, Rheden, De Steeg, Ellecom, Dieren, Spankeren en Laag Soeren. *RAAP-rapport 1071*, RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.

Catalogusnummer: 120

1. **RAAP-vondstnummer:** RCHB2-21; **RCHB2-Vindplaats 7**; ARCHIS-vondstmeldingsnummer: 614
2. **Coördinaten:** 198.645/446.403; **Precisie:** 3; **Kaartblad:** 40 B
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Rheden; **Toponiem:** Wethouder Winterinkstraat
4. **Aard:** onbekend; **Datering:** Mesolithicum - Neolithicum
5. **Algemene beschrijving:** 1 vuursteen artefact (afslag) uit RAAP-RCHB2 boring 149; **Diepte:** onder de basis van het 0.50 dikke esdek op een diepte van 0.60-0.80 m -Mv in een tot 0.80 m -Mv verstoorde laag

7. **Literatuur:** Willemse, N.W. 2004. Inventariserend archeologisch veldonderzoek (verkenning) bebouwde kommen gemeente Rheden: Velp, Rheden, De Steeg, Ellecom, Dieren, Spankeren en Laag Soeren. *RAAP-rapport 1071*, RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.

Catalogusnummer: 121

1. **RAAP-vondstnummer:** RCHB2-22; **RCHB2-Vindplaats 8;** ARCHIS-vondstmeldingsnummer: 615
2. **Coördinaten:** 199.614/446.468; **Precisie:** 3; **Kaartblad:** 40 B
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Rheden; **Toponiem:** Rheder kerktoeren/Dorpsstraat/Oranjeweg
4. **Aard:** kerkhof en (mogelijk) nederzettingsterrein; **Datering:** Late Middeleeuwen
5. **Algemene beschrijving:** 1 fragment grijsbakkend aardewerk en dierlijk bot uit RAAP-RCHB2 boring 161; **Diepte:** 0.70-0.80 m -Mv in tot 1.4 m -Mv diep verstoord ophogingspakket pakket (Ao-OP)
7. **Literatuur:** Willemse, N.W. 2004. Inventariserend archeologisch veldonderzoek (verkenning) bebouwde kommen gemeente Rheden: Velp, Rheden, De Steeg, Ellecom, Dieren, Spankeren en Laag Soeren. *RAAP-rapport 1071*, RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.

Catalogusnummer: 122

1. **RAAP-vondstnummer:** RCHB2-23 t/m 32; **RCHB2-Vindplaats 9;** ARCHIS-vondstmeldingsnummer: 616
2. **Coördinaten:** 199.635/446.505; **precisie** 3; **Kaartblad:** 40 B
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Rheden; **Toponiem:** Rheder kerktoeren/Dorpsstraat
4. **Aard:** kerkhof en (mogelijk) nederzettingsterrein; **Datering:** Neolithicum tot en met Late Middeleeuwen B (15e eeuw)
5. **Algemene beschrijving:** een groot aantal onverbrande fragmenten menselijk bot, middeleeuws aardewerk (waaronder fragmenten grijsbakkend aardewerk en geïmporteerd Siegburg-aardewerk), een Zwolse duit uit 1797, doodskistnagels, fragmenten verbrande leem met vlechtwerkafdrukken tufsteenbrokken, en handgevormd aardewerk uit RAAP-RCHB2 boring 162. Materiaal afkomstig van een geruimd kerkhof en/of de lokatie van een diep omgezet voormalig kerkhof die rondom de (deels tufstenen) kerk aanwezig moet zijn geweest.; **Diepte:** tussen 0,50 en 2,30 m -Mv in een diep vermengde/verstoorde (ophogings?)laag
7. **Literatuur:** Willemse, N.W. 2004. Inventariserend archeologisch veldonderzoek (verkenning) bebouwde kommen gemeente Rheden: Velp, Rheden, De Steeg, Ellecom, Dieren, Spankeren en Laag Soeren. *RAAP-rapport 1071*, RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.

Catalogusnummer: 123

1. **RAAP-vondstnummer:** RCHB2-33; **RCHB2-Vindplaats 10;** ARCHIS-vondstmeldingsnummer: 617
2. **Coördinaten:** 199.721/446.424; **precisie 3; Kaartblad:** 40 B
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Rheden; **Toponiem:** Rheder kerktoeren/Dorpsstraat
4. **Aard:** kerkhof en (mogelijk) nederzettingsterrein; **Datering:** Late Middeleeuwen
5. **Algemene beschrijving:** 1 fragment handgevormd late kogelpot-aardewerk en 1 fragment gedraaid aardwerk (Siegburg-achtig) uit RAAP-RCHB2 boring 163; **Diepte:** 0.80 - 1,30 m -Mv in een diep vermengde/verstoorde (ophogings?)laag
7. **Literatuur:** Willemse, N.W. 2004. Inventariserend archeologisch veldonderzoek (verkenning) bebouwde kommen gemeente Rheden: Velp, Rheden, De Steeg, Ellecom, Dieren, Spankeren en Laag Soeren. *RAAP-rapport 1071*, RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.

Catalogusnummer: 124

1. **RAAP-vondstnummer:** RCHB2-7; **RCHB2-Vindplaats 11;** ARCHIS-vondstmeldingsnummer: 618
2. **Coördinaten:** 201.447/448.471; **precisie 3; Kaartblad:** 40 E
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** De Steeg; **Toponiem:** Bergdwarsweg
4. **Aard:** onbekend; **Datering:** Nieuwe tijd
5. **Algemene beschrijving:** 1 fragment Siegburg-aardewerk uit RAAP-RCHB2 boring 22; **Diepte:** 0.40 - 0.60 m -Mv in een tot 0.4 m -Mv verstoort pakket enkeerdgronden
7. **Literatuur:** Willemse, N.W. 2004. Inventariserend archeologisch veldonderzoek (verkenning) bebouwde kommen gemeente Rheden: Velp, Rheden, De Steeg, Ellecom, Dieren, Spankeren en Laag Soeren. *RAAP-rapport 1071*, RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.

Catalogusnummer: 125

1. **RAAP-vondstnummer:** RCHB2-8; **RCHB2-Vindplaats 12;** ARCHIS-vondstmeldingsnummer: 619
2. **Coördinaten:** 201.392/448.365; **precisie 3; Kaartblad:** 40 E
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** De Steeg; **Toponiem:** onbekend
4. **Aard:** onbekend; **Datering:** Late Middeleeuwen
5. **Algemene beschrijving:** 1 fragment gedraaid grijsbakkend aardwerk en een fragment houtskool uit RAAP-RCHB2 boring 40; **Diepte:** 0.55 - 0.90 m - Mv in een oude akkerlaag onder de basis van het ter plaatse 55 cm dikke esdek
7. **Literatuur:** Willemse, N.W. 2004. Inventariserend archeologisch veldonderzoek (verkenning) bebouwde kommen gemeente Rheden: Velp,

Rheden, De Steeg, Ellecom, Dieren, Spankeren en Laag Soeren. *RAAP-rapport 1071*, RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.

Catalogusnummer: 126

1. **RAAP-vondstnummer:** RCHB2-1; **RCHB2-Vindplaats 13**; ARCHIS-vondstmeldingsnummer: 620
2. **Coördinaten:** 203.025/449.372; **precisie 3**; **Kaartblad:** 40 E
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Ellecom; **Toponiem:** Laan van Athlone
4. **Aard:** onbekend; **Datering:** Nieuwe tijd (16e eeuw)
5. **Algemene beschrijving:** 1 fragment gedraaid aardewerk (laat steengoed) uit RAAP-RCHB2 boring 8; **Diepte:** 0,50-0,70 m -Mv in diep verstoord pakket enkeerdgrond
7. **Literatuur:** Willemse, N.W. 2004. Inventariserend archeologisch veldonderzoek (verkenning) bebouwde kommen gemeente Rheden: Velp, Rheden, De Steeg, Ellecom, Dieren, Spankeren en Laag Soeren. *RAAP-rapport 1071*, RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.

Catalogusnummer: 127

1. **RAAP-vondstnummer:** RCHB2-2; **RCHB2-Vindplaats 14**; ARCHIS-vondstmeldingsnummer: 621
2. **Coördinaten:** 203.400/449.783; **precisie 3**; **Kaartblad:** 40 E
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Ellecom; **Toponiem:** Hoffstetterlaan
4. **Aard:** onbekend; **Datering:** Late Bronstijd tot Late Middeleeuwen
5. **Algemene beschrijving:** 1 fragment handgevormd aardewerk zonder verdere diagnostische kenmerken en fragmenten houtskool uit RAAP-RCHB2 boring 13; **Diepte:** 0,60-0,90 m -Mv in (mogelijke) oude akkerlaag
7. **Literatuur:** Willemse, N.W. 2004. Inventariserend archeologisch veldonderzoek (verkenning) bebouwde kommen gemeente Rheden: Velp, Rheden, De Steeg, Ellecom, Dieren, Spankeren en Laag Soeren. *RAAP-rapport 1071*, RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.

Catalogusnummer: 128

1. **RAAP-vondstnummer:** RCHB2-3; **RCHB2-Vindplaats 15**; ARCHIS-vondstmeldingsnummer: 622
2. **Coördinaten:** 203.211/449.886; **precisie 3**; **Kaartblad:** 40 E
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Ellecom; **Toponiem:** Zutphensestraatweg
4. **Aard:** onbekend; **Datering:** Mesolithicum tot en met Neolithicum
5. **Algemene beschrijving:** 1 vuursteen artefact (afslag) uit RAAP-RCHB2 boring 14; **Diepte:** 0,45-0,60 m -Mv in een tot 60 cm -Mv verstoorde laag waar vanaf 0.6 m -Mv een puinlaag voorkomt (kabelsleuf?)
7. **Literatuur:** Willemse, N.W. 2004. Inventariserend archeologisch veldonderzoek (verkenning) bebouwde kommen gemeente Rheden: Velp, Rheden, De Steeg, Ellecom, Dieren, Spankeren en Laag Soeren. *RAAP-rapport 1071*, RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.

Catalogusnummer: 129

1. **RAAP-vondstnummer:** RCHB2-4; **RCHB2-Vindplaats 16;** ARCHIS-vondstmeldingsnummer: 623
2. **Coördinaten:** 203.131/449.772; **precisie 3; Kaartblad:** 40 E
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Ellecom; **Toponiem:** Regina van Geunshof
4. **Aard:** (mogelijk) crematiegraf; **Datering:** onbepaald
5. **Algemene beschrijving:** verbrande menselijke botresten en fragmenten houtskool uit RAAP-RCHB2 boring 15; **Diepte:** 0,70-0,90 m -Mv in een tot 90 cm -Mv verstoorde laag
7. **Literatuur:** Willemse, N.W. 2004. Inventariserend archeologisch veldonderzoek (verkenning) bebouwde kommen gemeente Rheden: Velp, Rheden, De Steeg, Ellecom, Dieren, Spankeren en Laag Soeren. *RAAP-rapport 1071*, RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.

Catalogusnummer: 130

1. **RAAP-vondstnummer:** RCHB2-5; **RCHB2-Vindplaats 17;** ARCHIS-vondstmeldingsnummer: 624
2. **Coördinaten:** 202.803/449.428; **precisie 3; Kaartblad:** 40 E
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Ellecom; **Toponiem:** Achterweg
4. **Aard:** onbekend; **Datering:** Late Bronstijd tot en met de Late Middeleeuwen
5. **Algemene beschrijving:** 1 fragment handgevormd aardewerk zonder verdere diagnostische kenmerken uit RAAP-RCHB2 boring 19; **Diepte:** 1,10-1,35 m -Mv onder een tot 110 cm -Mv verstoorde laag
7. **Literatuur:** Willemse, N.W. 2004. Inventariserend archeologisch veldonderzoek (verkenning) bebouwde kommen gemeente Rheden: Velp, Rheden, De Steeg, Ellecom, Dieren, Spankeren en Laag Soeren. *RAAP-rapport 1071*, RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.

Catalogusnummer: 131

1. **RAAP-vondstnummer:** RCHB2-6; **RCHB2-Vindplaats 18;** ARCHIS-vondstmeldingsnummer: 625
2. **Coördinaten:** 202.944/449.453; **precisie 3; Kaartblad:** 40 E
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Ellecom; **Toponiem:** Binnenweg
4. **Aard:** onbekend; **Datering:** Vroege Middeleeuwen (8e-9e eeuw)
5. **Algemene beschrijving:** 1 fragment gedraaid Badorf-aardewerk uit boring 20; **Diepte:** 1,40-1,50 m -Mv in de basis van het ter plekke 1,45 m -Mv dikke esdek
7. **Literatuur:** Willemse, N.W. 2004. Inventariserend archeologisch veldonderzoek (verkenning) bebouwde kommen gemeente Rheden: Velp, Rheden, De Steeg, Ellecom, Dieren, Spankeren en Laag Soeren. *RAAP-rapport 1071*, RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.

Catalogusnummer: 132

1. **RAAP-vondstnummer:** RCHB2-37; **RCHB2-Vindplaats 22;** ARCHIS-vondstmeldingsnummer: 626
2. **Coördinaten:** 203.100/449.860; **precisie 2; Kaartblad:** 40 E
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Ellecom; **Toponiem:** geen
4. **Aard:** onbekend; **Datering:** Late Middeleeuwen
5. **Algemene beschrijving:** 1 fragment handgevormd kogelpotaardewerk en een pijpekop gevonden tijdens oppervlaktekartering; **Diepte:** in de bouwvoor
7. **Literatuur:** Willemse, N.W. 2004. Inventariserend archeologisch veldonderzoek (verkenning) bebouwde kommen gemeente Rheden: Velp, Rheden, De Steeg, Ellecom, Dieren, Spankeren en Laag Soeren. *RAAP-rapport 1071*, RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.

Catalogusnummer: 133

1. **RAAP-vondstnummer:** RCHB2-38; **RCHB2-Vindplaats 23;** ARCHIS-vondstmeldingsnummer: 627
2. **Coördinaten:** 203.414/449.820; **precisie 2; Kaartblad:** 40 E
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Ellecom; **Toponiem:** Ellecomsedijk
4. **Aard:** Nederzetting, onbekend; **Datering:** Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd (16e eeuw)
5. **Algemene beschrijving:** 3 fragmenten handgevormd kogelpotaardewerk en 1 fragment laat steengoed (16e eeuw) gevonden tijdens oppervlaktekartering; **Diepte:** in de bouwvoor van het esdek
7. **Literatuur:** Willemse, N.W. 2004. Inventariserend archeologisch veldonderzoek (verkenning) bebouwde kommen gemeente Rheden: Velp, Rheden, De Steeg, Ellecom, Dieren, Spankeren en Laag Soeren. *RAAP-rapport 1071*, RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.

Catalogusnummer: 134

1. **RAAP-vondstnummer:** RCHB2-boring 64; **RCHB2-Vindplaats 19;** ARCHIS-vondstmeldingsnummer: 628
2. **Coördinaten:** 204.257/450.589; **precisie 3; Kaartblad:** 33 G
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Dieren; **Toponiem:** Dierense Toren
4. **Aard:** onbekend; **Datering:** Nieuwe tijd
5. **Algemene beschrijving:** 1 fragment gedraaid geglazuurd aardewerk, bouwpuin en leisteen uit boring 64; **Diepte:** 0,50-0,90 m -Mv in een circa 0,9 m dik pakket bouwpuin
7. **Literatuur:** Willemse, N.W. 2004. Inventariserend archeologisch veldonderzoek (verkenning) bebouwde kommen gemeente Rheden: Velp, Rheden, De Steeg, Ellecom, Dieren, Spankeren en Laag Soeren. *RAAP-rapport 1071*, RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.

Catalogusnummer: 135

1. **RAAP-vondstnummer:** RCHB2-9; **RCHB2-Vindplaats 20;** ARCHIS-vondstmeldingsnummer: 629
2. **Coördinaten:** 203.163/453.313; **precisie 3; Kaartblad:** 33 G
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Dieren; **Toponiem:** Scharensche Enk
4. **Aard:** onbekend; **Datering:** Late Middeleeuwen
5. **Algemene beschrijving:** 1 fragment handgevormd kogelpot-aardewerk uit boring 45; **Diepte:** 0,50-0,70 m -Mv binnen een circa 0,8 m dik onverstoord pakket enkeerdgronden
7. **Literatuur:** Willemse, N.W. 2004. Inventariserend archeologisch veldonderzoek (verkenning) bebouwde kommen gemeente Rheden: Velp, Rheden, De Steeg, Ellecom, Dieren, Spankeren en Laag Soeren. *RAAP-rapport 1071*, RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.

Catalogusnummer: 136

1. **RAAP-vondstnummer:** RCHB2-10; **RCHB2-Vindplaats 21;** ARCHIS-vondstmeldingsnummer: 630
2. **Coördinaten:** 203.924/450.924; **precisie 3; Kaartblad:** 33 G
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Dieren; **Toponiem:**
4. **Aard:** onbekend; **Datering:** Mesolithicum tot en met de Bronstijd
5. **Algemene beschrijving:** 1 fragment vuursteen artefact (afslag) uit boring 75; **Diepte:** 0,80-1,10 m -Mv onder de basis van een tussen 0,45 en 0,80 m -Mv voorkomende oude akkerlaag
7. **Literatuur:** Willemse, N.W. 2004. Inventariserend archeologisch veldonderzoek (verkenning) bebouwde kommen gemeente Rheden: Velp, Rheden, De Steeg, Ellecom, Dieren, Spankeren en Laag Soeren. *RAAP-rapport 1071*, RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.

Catalogusnummer: 137

1. **RAAP-vondstnummer:** RCHB2-39; **RCHB2-Vindplaats 24;** ARCHIS-vondstmeldingsnummer: 631
2. **Coördinaten:** 203.080/453.380; **precisie 2; Kaartblad:** 33 G
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Dieren; **Toponiem:** Scharensche Enk
4. **Aard:** onbekend; **Datering:** Late Middeleeuwen A en Late Middeleeuwen
5. **Algemene beschrijving:** 1 fragment Pingsdorf-aardewerk en 1 fragment laat steengoed gevonden tijdens oppervlaktekartering; **Diepte:** aan het maaiveld in de bouwvoor van een ca 0,8 m dik pakket enkeerdgronden
7. **Literatuur:** Willemse, N.W. 2004. Inventariserend archeologisch veldonderzoek (verkenning) bebouwde kommen gemeente Rheden: Velp, Rheden, De Steeg, Ellecom, Dieren, Spankeren en Laag Soeren. *RAAP-rapport 1071*, RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.

Catalogusnummer: 138

1. **RAAP-vondstnummer:** RCHB2-35; **RCHB2-Vindplaats 25;** ARCHIS-vondstmeldingsnummer: 632
2. **Coördinaten:** 202.077/455.267; **precisie 3; Kaartblad:** 33 G
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Laag Soeren; **Toponiem:** Cruyshoevelaan
4. **Aard:** onbekend; **Datering:** onbekend
5. **Algemene beschrijving:** 1 fragment verbrand bot (mogelijk menselijk) uit boring 172; **Diepte:** 0,70-0,80 m -Mv binnen een oudtijds verstoorde C-horizont van een podzolprofiel
7. **Literatuur:** Willemse, N.W. 2004. Inventariserend archeologisch veldonderzoek (verkenning) bebouwde kommen gemeente Rheden: Velp, Rheden, De Steeg, Ellecom, Dieren, Spankeren en Laag Soeren. *RAAP-rapport 1071*, RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.

Catalogusnummer: 139

1. **RAAP-vondstnummer:** RCHB2-36; **RCHB2-Vindplaats 26;** ARCHIS-vondstmeldingsnummer: 633
2. **Coördinaten:** 202.548/454.804; **precisie 3; Kaartblad:** 33 G
3. **Gemeente:** Rheden; **Plaats:** Laag Soeren; **Toponiem:** Harderwijkerweg/Boerhavelaan
4. **Aard:** onbekend; **Datering:** IJzertijd tot en met Late Middeleeuwen
5. **Algemene beschrijving:** 1 fragment handgevormd aardewerk uit boring 182; **Diepte:** 0,45-0,60 m -Mv binnen een tot 0,75 m diep verstoord podzolprofiel
7. **Literatuur:** Willemse, N.W. 2004. Inventariserend archeologisch veldonderzoek (verkenning) bebouwde kommen gemeente Rheden: Velp, Rheden, De Steeg, Ellecom, Dieren, Spankeren en Laag Soeren. *RAAP-rapport 1071*, RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.

IV.4 GEBRUIKTE LITERATUUR VERWACHTINGSKAART EN VINDPLAATSENCATALOGUS

Agema, J.R., 1988. Vroeg 17e-eeuwse vestingwerken langs de IJssel onder andere in het Ambt Rheden. *Ambt en Heerlijkheid. Mededelingen van de Oudheidkundige Kring Rheden-Rozendaal* 91: 13-18.

Berendsen, H.J.A., 1990. River Courses in the Central Netherlands during the Roman Period. *Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek* 40: 243-249. RACM, Amersfoort.

Blommensteijn, C.M., H.A. Heidinga, H.H. van Regteren Altena (redactie), 1977. *De Veluwe, archeologisch-historische verkenning van de bewoningsgeschiedenis tot 1200* (IPP Workingpaper 4, Historisch Seminarium Werkschrift 14). Amsterdam.

Buurman, D.J.G., 1942. Over Tardenoisien van het Rozendaalsche zand. *Bijdragen en Mededelingen van de Vereniging Gelre* 45: 78-88.

Hulst, R. & J. van Doesburg, 1991. Dieren, Hof te Dieren. Jaarverslag van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek 1990. Amersfoort: 89-90.

Eck, van, J., K. van der Hoek, H.B. Demoed & F. Keverling Buisman, 1996. *Kadastrale atlas Gelderland 1832. Rheden.* Stichting werkgroep kadastrale atlas Gelderland. Velp.

Eliëns, F.M. & J. Harenberg, 1984. *Middeleeuwse kastelen van Gelderland.* Elmar, Rijswijk.

Elzebroek, A.Th.G, 1997. *Spankeren...Nooit van gehoord!.* Belangenvereniging Spankeren. Spankeren.

Glazema, P., 1951. Oudheidkundige onderzoekingen in de provincie Gelderland gedurende de jaren 1946 tot en met 1950. *Gelre Vereeniging tot beoefening van Gelderse Geschiedenis, Oudheidkunde en Recht. Bijdragen en Mededelingen* 51: 1-120.

Groenewoudt, B.J., 1994. *Prospectie, waardering en selectie van archeologische vindplaatsen: een beleidsgerichte verkenning van middelen en mogelijkheden.* Nederlandse Archeologische Rapporten 17. RACM, Amersfoort.

Groot Obbink, D.J., F. de Vries & G. Rutten, 1979. Ruilverkavelingsgebied Brummen-Voorst. *STIBOKA-rapport* 1388. Stiboka, Wageningen.

Hagens, H., 1998. *Op kracht van stromend water. Negen eeuwen watermolens op de Veluwe.* N.V. Uitgeverij Smit van 1876. Hengelo.

Hedinga, H.A., 1984. *De Veluwe in de Vroege Middeleeuwen. Aspecten van de nederzittingsarcheologie van Kootwijk en zijn burens.* Amsterdam.

Heidinga, H.A., 1990. From Kootwijk to Rhenen: in search of the elite in the Central Netherlands in the Early Middle Ages. In: J. Besteman, *Medieval Archaeology in the Netherlands.* Van Gorcum, Assen: 9-40.

Hoek, van der, K., J. van Eck, H.B. Demoed & F. Keverling Buisman, 2001. *Kadastrale atlas Gelderland 1832. Rheden.* Stichting werkgroep kadastrale atlas Gelderland. Rheden.

Houte de Lange, ten, S.M. (redactie), 1977. *Rapport van het Veluwe-onderzoek. Een onderzoek ten behoeve van natuur, landschap en cultuurhistorie ten behoeve van de ruimtelijke ordening en het recreatiebeleid.* Centrum voor Landbouwpublicaties en Landbouwdocumentatie, Wageningen.

- Holwerda, J.H.**, 1925. *Nederland's vroegste geschiedenis*. S.L. van Looy, Amsterdam.
- Hulst, R.S.**, 1967. A pot beaker from Velp, Prov. of Gelderland. *Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek* 15-16 (1965-1966): 231-232.
- Hulst, R.S.**, 1970. Archeologische kroniek van Gelderland 1966-1967. *Gelre vereeniging tot beoefening van Gelderse Geschiedenis, Oudheidkunde en Recht. Bijdragen en Mededelingen* 64: XXVII-XLVIII.
- Hulst, R.S.**, 1971. Archeologische kroniek van Gelderland 1968. *Gelre vereeniging tot beoefening van Gelderse Geschiedenis, Oudheidkunde en Recht. Bijdragen en Mededelingen* 65: XIII-XXVIII.
- Immerseel, van, R.**, 2002. Het middeleeuwse huis Middachten. In: Hoekstra, T.J. (redactie), *Middachten. Huis en heerlijkheid*. Nederlandse Kastelenstichting/Stichting Matrijs, Utrecht: 9-19.
- Kerckamp, H.**, 1959. *De Oude Jan. Geschiedenis van de vroegmiddeleeuwse kerk van Velp*. Oudheidkundige kring Rheden-Rozendaal.
- Kerckamp, H.**, 1960. *Rhedens verleden*. Oudheidkundige kring Rheden-Rozendaal.
- Kerckamp, H.**, 1962. *De voorgeschiedenis van een dorp (vroeg-Velp)*. Oudheidkundige kring Rheden-Rozendaal.
- Kerckamp, H.**, 1964. *Kasteel Biljoen en daar rondom. Broekerhave-Biljoen, Over-en Nederhagen en Beekhuizen te Velp*. Oudheidkundige kring Rheden-Rozendaal.
- Kerckamp, H.**, 1938. *Historie van Velp en Rozendaal*. Gysbers van Loon, Arnhem (ongewijzigde herdruk 1966).
- Kerckamp, H.**, 1969. *Verloren luister. Verdwenen landgoederen*. N.V. Middenstandsrukkerij Mercurius, Velp.
- Kerckamp, H.**, 1970. *Waterraderen wentelden in Velp en Rozendaal*. N.V. Middenstandsrukkerij Mercurius, Velp.
- Koop, P.J.M.**, 2002. Rheden-Rhederhof. Archeologische prospectie. *BAAC-rapport* 02.030. BAAC bv, 's Hertogenbosch.
- Lange, de, G.W. & J.A.M. ten Cate**, 1985. *Geomorfologische kaart van Nederland, schaal 1:50.000. Blad 40 Arnhem*. Stichting voor Bodemkartering, Wageningen/Rijks Geologische Dienst, Haarlem.
- Leppink, G.B.**, 1988. *Van Geelkerckens Kaartboek van de landerijen van het Sint Catharinae Gasthuis in Arnhem (1635), vergeleken met de oudste kadastrale kaarten (1832)*. De Drie Gasthuizen Arnhem/Vereniging Gelre.
- Meene, E.A. van der**, 1977. *Toelichting bij de geologische kaart van Nederland 1:50.000, Blad Arnhem Oost (400)*. Rijks Geologische Dienst, Haarlem.
- Middelkoop, H.**, 1997. Embanked Floodplains in the Netherlands. Geomorphological evolution over various time scales. *Nederlandse Geografische Studies* 224. KNAG/Geografisch instituut Rijksuniversiteit Utrecht, Amsterdam/Utrecht.
- Moerman, J.D.**, 1970. Oude smeedijzerwinning III. Beschrijving der overblijfselen. Veluwe (vervolg en slot). *Gelre vereeniging tot beoefening van Gelderse Geschiedenis, Oudheidkunde en Recht. Bijdragen en Mededelingen* 64: 1-41.
- Odé, O. & P. van der Gaauw**, 1993. Bodembeschermingsgebied de Zuidelijke IJsselvallei; een archeologische kartering, inventarisatie en waardering in het kader van de Bijdragenregeling Bodembeschermingsgebieden. *RAAP-rapport* 74. Stichting RAAP, Amsterdam.
- Petersen, van, J.W.**, 2002. *Reizen is tol betalen. De verkeersontwikkeling in en om het gebied van Rijn en IJssel tot de Bataafse omwenteling van 1795*. Uitgeverij Fagus, Aalten.

- Pleyte, W.,** 1877. *Nederlandsche Oudheden van de vroegste tijden tot op Karel de Groote. Gelderland.* Leiden.
- Renaud, J.G.N.,** 1988. Huis Middachten. Aangaande de bouwdatum van het middeleeuwse kasteel. In: H.M. van den Berg et al. *De stenen droom. Opstellen over bouwkunst en monumentenzorg.* Zutphen: 236-240.
- Reynders, S.,** 1928. *Rheden en Rosendaal in den loop der eeuwen.* Fotografische herdruk 1981. Arends boek en buro. Rheden.
- RACMas Producties,** 1989. *Historische Atlas Gelderland. Chromotopografische Kaart des Rijks 1: 25.000.* RACMas producties, Den IJp.
- Rijks Geologische Dienst,** 1990. Beschrijving van de geologie van het kaartblad Arnhem-West. *Dienstrapport 1444.* Rijks Geologische Dienst district Midden-Oost, Lochem.
- Schut, P.,** 1991. Een inventarisatie van neolithische bijlen uit Gelderland, ten noorden van de Rijn. *Nederlandse Archeologische Rapporten 11.* Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, Amersfoort.
- Smit, H.,** 1992. *Trekken door de zeven dorpen van Rheden. Langs mooie, karakteristieke plekjes.* Uitgeverij Bredewold, Wezep.
- Spek, T., F.D. Zeiler & E. Raap,** 1996. *Van de Hunnepe tot de zee. De geschiedenis van het Waterschap Salland.* IJsselakademie, Kampen.
- Stiboka,** 1975. *Bodemkaart van Nederland, schaal 1:50.000. Toelichting bij de kaartbladen 40 West Arnhem en 40 Oost Arnhem.* Stichting voor Bodemkartering, Wageningen.
- Stiboka,** 1979. *Bodemkaart van Nederland schaal 1:50.000. Toelichting bij de kaartbladen 33 West Apeldoorn en 33 Oost Apeldoorn.* Stichting voor Bodemkartering, Wageningen.
- Verhoeven, A.A.A.,** in voorbereiding. Rheden, Aanvullend Archeologisch Onderzoek in het Hof te Dieren. ADC-rapport. ADC, Bunschoten.
- Voorn, H.,** 1985. *De papiermolens in de provincie Gelderland, alsmede in Overijssel en Limburg.* De Geschiedenis der Nederlandse papierindustrie III. Vereniging van Nederlandse papier- en kartonfabrieken. Haarlem.
- Willems, W.J.H.,** 1981. Romans and Batavians. A Regional Study in the Dutch Eastern River Area I. *Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek 31:* 1-217.
- Wolters-Noordhoff Atlasproducties,** 1990. *Grote Historische Atlas van Nederland 1:50.000. Deel 3: Oost-Nederland 1830-1855.* Wolters-Noordhoff, Groningen.
- Wyck, van der, H.W.M.,** 1988. *Atlas Gelderse Buitenplaatsen. De Veluwe.* Canaletto, Alpen aan den Rijn.

V

Archeologische beleidskaart

VI

Monumentenverordening

De Monumentenverordening 1994 wordt op de volgende punten gewijzigd (wijzigingen vet aangegeven):

Artikel 9

- 1 Burgemeester en Wethouders kunnen, gehoord de Monumentencommissie, monumenten aanwijzen die naar hun oordeel voor bescherming in aanmerking komen.
- 2 Beschermingswaardig zijn:
 - a alle zaken, **onder dan wel boven de grond** welke van algemeen belang zijn voor de gemeente wegens hun schoonheid, hun betekenis voor de wetenschap of hun cultuurhistorische waarde;
 - b terreinen, **onder dan wel boven de grond** welke van algemeen belang zijn voor de gemeente wegens daar aanwezige zaken als bedoeld onder a;
 - c alle zaken en terreinen, **onder dan wel boven de grond** welke van algemeen belang zijn voor de gemeente wegens de aan die zaken en terreinen verbonden geschiedkundige herinneringen.

Artikel 10a

Een archeologische vindplaats komt in aanmerking voor bescherming indien de vindplaats beschikt over voldoende fysieke kwaliteit om bij te dragen aan de kennisvermeerdering over een archeologisch thema of een archeologische periode die is opgenomen in de archeologische selectieagenda van de gemeente Rheden.

Colofon

De Steeg, maart 2007

Nota

Begeleiding

Onderzoek bijlage I en II

Bijlage III en IV

Bijlage V

Illustraties

Afdeling Ruimtelijke Ontwikkeling Rheden

Senior-archeoloog gemeente Arnhem

Archeologic Past2Present

Archeologisch Adviesbureau Raap

Archeologic Past2Present

Leerlingen Rheder Enk en De Lappendeken met dank aan de heer W. Schennink

Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten

Rijksmuseum voor Oudheden, Leiden